

ఈ గ్రంథమున కాధికారమును శ్రీగంటి సూర్య
నారాయణశాస్త్రిగారు మాకు విప్రయించిరి.

చెన్నపురి }
1953. } వావిళ్ల రామస్వామిశాస్త్రులు అండ్ సన్స్.

Printed by
V. RAMASWAMY SASTRULU & SONS
AT THE 'VAVILLA' PRESS
MADRAS—1960.

၆၈၇

[illegible]

ఈ గ్రంథము ప్రణాధికారమును శ్రీగంటి సూర్య
నారాయణశాస్త్రిగారు మాకు విప్రయించిరి.

చెన్నపురి }
1953.

వావిళ్ల రామస్వామిశాస్త్రిలు అండ్ సన్స్.

Printed by
V. RAMASWAMY SASTRULU & SONS
AT THE 'VAVILLA' PRESS
MADRAS—1960.

உதக

ఆంధ్రభూమిలో మన పూర్వీకులు శ్రవ్యకామ్యరచనములు జూపిన యూహము నప్పశ్యవ్రాణధ(దీపిక) క్షయ మునఁ గరియింపినట్లు లోకము. శ్రీనాథకము బహుశఃడవశతాబ్దిలో వెలసిన మల్లకాష్టనపండితారాధ్యునికృతులును గొన్నిటిని బేరొక్కుదులలో సాలకునికి సోమనాథకమి పండితారాధ్యుచరిత్ర మల్లకాష్టనపండితములలో శతకంబు, నిమిత్త స్తవసారంబు, దీప, కళిక మహానాటకము నుగూహలణములు ఇత్యాదిగా ప్రాసీయున్నాడు. పండితుని యూహతోనాటకకృతి దొరకగిరినిన బాసివ్వ రూప్యభావారు లెట్టివో మన కెఱుంగ గలవు. పనుగెడవశతాబ్దియం దుండిన ఎలకూచి బాలనరస్వాతి తన “అనువదలించిన పాండితీయము” లగు శ్రీకృష్ణ స్వాములలో “కవిమహిమితరంగ కవినిగీనాదునాటకంధాన ప్రతిష్ఠానున. డ” ననియు వడు సెసిమిదవశతాబ్దియం దుండిన మిమిత్త పండితాచలకవి తన “కాశీకమహాత్మ్యము” లో “చాటు స్పృశులును బానాధి నాటకములు, బంధులకారాధ్యపూర్ణ బ్రపంధములును, రచన గావించి జేయతావ్వరించుచేసి, పాండిత్యపురే బ్రతుత్వనంపదలు గనితి” ననియు ప్రాసీదొన్నాడు. పండితు యూ నాటకకృతులగుడ నొక్కటియు లభి:పనండున బాసివ్వగూపమును పోయినన్నాము. కందుకూరి రుద్రకవి రచించిన “బుగ్గీపరిచయము” పండి యక్షగానకృతులు కొన్ని కొందఱు పూర్వకభూగో వచ్చేయులను బండితాచలకవిని యవి కేవలము గేయ బాణములనునందు కేప్రసంగినినఁ జూసి దూపకములుగా గణించవలసినవి కావు. శ్రీ. శ. 1633—1673-వ ప్రాసమున తంజాపురనంస్థానమును బరిపాలించిన గిరియంగులభూపాలయకుని యూహనకవల్లమి రంగాజమ్మ రచించిన “మహానిరంగలి నాటకము” కూడ సింహమిందుగ నిట్టిదే యని చెప్ప నగును. పంసక్రూభిషయించిన “కృష్ణసాలధంజిక”, “కల్పిజ్ఞానకాకుంతలము”,

“ప్రబోధచంద్రోదయము” అనునాటకములంబటి యితివృత్తముల ననువదించిన మంచన, శిల్పలమణి శివవీరన, నంది మల్లయ, ఘంట సింగయకవులు తాము వరుసగా రచించిన కేయూరబాహుచరిత్రము, శృంగారకామంతలము ప్రబోధచంద్రోదయము అనుకృతులను శ్రవ్యప్రబంధములుగ నే కూర్చిరిగాని కేవల రూపకములుగ ఘటించరయిరి. సంస్కృతనాటకములుగాని, యాంగ్ల నాటకములుగాని మూలానుగుణముగ నాంధ్రభాషలో ననువదించుటయు న్యతంత్రరూపకముల రచించుటయుఁ బందొమ్మిదవతాబ్ది పూర్వార్థమునకు ముందు జరుగ లేదనియు చెప్పవలెను. కాని సంస్కృతపదకరూపకములలో “పీఠీ” యను రూపకలక్షణములకుఁ జాలవఱకునరిపడు “శ్రీడాభిరామము” అనుకృతి పదు నేనవతతాబ్దిలో రచియింపఁబడినది యొక్కటిమాత్రము మనశలభ్యము నది. ఇది సంస్కృతమున “ప్రేమాభిరామము” అనుపేర రాచిపాటి త్రిపురాం తక కవి రచించిన రూపకము ననుసరించి న్రాయఁబడినది. మూలగ్రంథమును ప్రేమాభిరామ మిందనుక దొరకనందునఁ గ్రీడాభిరామము రాసి కలఁప వఱకుఁ జేరిక యగు ననువాదమో నిర్ణయింప రావచ్చును. కాని పైని తెల్పినట్లు లిది వీధిలక్షణములకుఁ జాలవఱకు సరిపడుచున్న రారణమున మూలగ్రంథము గూడ దీనివలెనే వీధిరూపకముగ రాచిపాటి త్రిపురాంతుడు రచియించి యుండు ననియు “శ్రీడాభిరామము” అను నామాంతరముతో రాసి కిది సన్నిహితానువాదముగనే చాలవఱకు రచియింపఁబడియుండు ననియుఁ బలంబ వచ్చును. దీనికిఁ దాళకత్తప్రతి యొక్కటిమాత్ర మే శంజావూరు సరస్వతీ మహాల గ్రంథాలయమందున్నది. అదియు శిథిలాలిశిథిల మయి పెక్కు గ్రంథపాతములతో నున్నది. అందునను నవతారికాభాగము మఱియ శిథిల మయి యనవగ్రముగ నున్నది. ఈయన్న యేకైకప్రతిపట్టియే గీసిన మొట్టమొదట 1909-వ సంవత్సరములో సుప్రసిద్ధ పరిశోధకులు, విప్లవ చోళ భిరులు, సుగృహీతనాములు బ్రహ్మశ్రీ మానవల్ల రామకృష్ణకవి, ఎం. పి., గారు తమ “విస్తృతకవి” గ్రంథమొకటిగా బ్రకటించి యందఱ కందుబా

ఓగునట్లుగా రూ. 0-5-0లు స్వల్పమూల్య మేర్పడింది యాంధ్రలోకమునకు మహోపకార మొనర్చినారు. ఈ గ్రంథ ప్రకటనమునకు ముందాంధ్రదేశమునఁ జరకాలమునుండి “శ్రీనాథుని వీధినాటకము” అనుపేర నొకచిన్ని పాత్రము ముద్రితములు ప్రచారము దుండెను. ఆచ్చటచ్చటి చాటుపద్యములను, శ్రీనాథుని వీధినాటకములోని పని అప్పకవీయము మున్నగులక్షణ గ్రంథములలో నుదాహృతములయిన యొండు చెండుపద్యములను జేర్చి కూర్చిన తెలయుఁ దోఁకయు లేని గ్రగనమే గాని యది యొక గ్రంథ మని చెప్పటకే పిలువలసింది. దానియందెట్టి యితివృత్తమును లేదు. పక్షరూపకము నందు విధినాటకలక్షణము లాదు మందునకైన లే పని వేత చెప్పనక్కఱ లేదు. ఈవల్లమైన శ్రీడాభిరామము పల్లభిరాయకృతమని యా గ్రంథమును బట్టి నెఱుఁగను. కాని యప్పకవి మున్నగువారు లక్షణగ్రంథములలో “శ్రీనాథుని వీధినాటకము”లోనివిగా నుదాహరించిన “కండుకకేళి సర్పడు ప్రసాదమునకొ...” “మనుమం బద్దిన చీరకొంగు వేలయకొ...” అను పద్యము లందాంధ్రాంధ్రములలో యశోచితస్థానములందున్నవి. ఇందు చేతు గ్రంథమునందు పలు పద్యములు కైయందును శయ్యాసౌభాగ్యము నందును శ్రీనాథునిసాంస్కృభామునికృతులందలి పద్యములను బోలియున్న కవిమునను సిక్కిరమున శ్రీనాథునివీధినాటక మిదియే యనియు దాని నాశంకే రచించి గ్రంథకర్తృత్వమును పల్లభిరాయని కారోపించియుండు ననియు మనవారు బలపురు తెలచిరి. అప్పకవి మున్నగు పూర్వలక్షణ గ్రంథకర్తలు కొందఱు తొందలిపద్యములను శ్రీనాథకృతములుగాఁ జేర్చొన్నను మఱియొందఱు లక్షణగ్రంథకర్తలు, సంకలనగ్రంథకర్తలు నిందాపద్యములను పల్లభిరాయని వీధినాటకములోని పనియే యుదాహరించినారు. శ్రీరామ కృష్ణకవి శ్రీడాభిరామమును మొట్టమొదట ముద్రించి ప్రకటించినప్పుడు తాము రచించిన యా గ్రంథపీఠికలో గ్రంథకర్తృత్వవిషయమున పల్లభిరాయ శ్రీనాథునిరువురిపక్షమునకు నుపకరింపఁగల యాధారములను సంగ్ర

హముగ వివరించి యభయపక్షవాదములకుఁ గూడఁ బునాదుల నేర్పఱచి తాముమట్టుకు శ్రీనాథునివై పునకే మొగ్గుచూపిరి. తరువాతివిమర్శకు లాపునాదులపయి వాదసాధముల నిర్మించినారు. శ్రీవీరేశలింగముపంతులుగారు తమ ఆంధ్రకవులచరిత్ర ప్రథమభాగపునర్మద్రణములో దీనిని వల్లభరాయకృతముగానే పరిగణించి, శ్రీనాథరచిత మను వాదము నతి సాహస మని నిరసించిరి. శ్రీచిలుకూరి వీరభద్రరావుగారు “ఆంధ్రులచరిత్ర” మూడవభాగములో వల్లభరాయనివర్ణనము గ్రంథావతారికలో నతిశయముగా నుడుటవలనను, గ్రంథాంతపద్యము వల్లభరాయాశీఃపరముగా నున్నకతమునను నిది వల్లభరాయకృతము కానేర దని తలంచి శ్రీనాథుడే దీనిని వల్లభరాయనిపేర రచించియుండు ననెడి యభిప్రాయమును బ్రకటించిరి. కాని యథార్థము మాత్రమియుభయవాదములకు మధ్యస్థముగ మఱుగుపడి యుండనేమో యని తలంచి, వీరేశలింగముగారు కవులచరిత్ర పునర్మద్రణములో శ్రీనాథుని గుఱించి వ్రాసినకొన్నివిషయములఁ బునర్మరించి “శ్రీనాథమహాకవి గుణ శక్తివిచారము” అను నావ్రాసినవిమర్శగ్రంథములో, పయినిబేర్కొన్న మువ్వద్రుపండితుల యభిప్రాయములందలి బలాబలములను జర్పించుచు “శ్రీడాభిరామము-శ్రీనాథునకు దానితోఁగల సంబంధము” అను ఖండ మొకటి వ్రాసి దుండుభి (1922) సవత్సరముగా దానిని ప్రత్యేకముగ ఆంధ్రపత్రికా సారస్వతానుబంధములోఁ బ్రకటించియుంటిని. శ్రీనాథున కీగ్రంథముతో సంబంధ మనలు లేకపోలేదనియు, అట్లు లే దన్నచో వల్లభరాయనికి గ్రంథ కర్తృశౌరవముమాట యెట్లున్నను గ్రంథచార్యుడోష మనివాద్యముగ నొటఁ గట్టఁదగు ననియు, శ్రీనాథుఁడు గ్రంథమంతయుఁ బూర్తిగ దానే వ్రాసి ధనలాభముననో, మఱియుకకారణముననో దానిని వల్లభరాయనిపేరఁ బ్రకటించె ననుటకు దనికారణములు గానరా వనియుఁ కావున వల్లభరాయఁడు శ్రీనాథునిసాహాయ్యముతో నీగ్రంథమును రచించి యుండు ననుట నన్యవస్థ తమై యాయుధపురశౌరవమునకుఁగూడ నిర్బాధకమై యుండఁగల దనియు అవ్యాసమందలి సారాంశము.

శ్రీ నాథుని సిద్ధహస్త మిందుఁ బలుతావుల సువ్యక్తమగుచుండ నాతని కీగ్రంథరచనమున నెట్టిసంబధమును లే దని తత్కృతారసజ్ఞు లెన్నఁటికి నంగీకరింపఁజాలరని నాయాశయము. శ్రీ నాథుని యితరకృతులందును దీనియందును దగ్గఱిపోలకలు గలసంవాదములను, రచనానుఁవిధానములను, భేద మొకింతయు లేక సరిసమానములుగ నట్లే యుంచిన పాఠములను సమానములను శ్రీ నాథుని కవితయందుఁ బ్రత్యేకముగఁ గానవచ్చు నాతని మరిపెంపుఁ బ్రపంచయోగములను నాయభిప్రాయానుకూలముగఁ గొంతవఱకు నాపూర్వోక్తవ్యాసమున నుదాహరించియుంటిని. అటుతరువాత 1923-వ సంవత్సరములో శ్రీ వేటూరి ప్రభాకరశాస్త్రిగారి “శృంగారశ్రీనాథము” అను శ్రీనాథకవిచరిత్రగ్రంథము వెలువడినది. దానిలో శాస్త్రిగారు శ్రీడాభిరామకర్తృత్వమునుగూర్చి చర్చించుచు గ్రంథము శ్రీనాథకృతమే యనుట కాతని యితరకృతులందును దీనియందును సామ్యముగల సువాదాచికములను విపులముగాఁ బ్రకటించి వల్లభరాయపక్షవాదమును బూర్తిగా నిరసించియున్నారు. కాని శ్రీరామకృష్ణ కవిగారు తమవీతికలఁ జల్లభరాయకర్తృత్వవాదపక్షనాథకములుగ లిఖించిన “చిత్రకవి పెద్దన, ముద్దరాజు రామన, శ్రీధరుఁడు, గణపవరపు వేంకటకవి, (పెదపాటి) జగన్నాథుఁడు, వీరుదఱు చల్లభరాయని వీధినాటకములగాని ఁని యుదాహరించినారు. జగన్నాథకవి రత్నాకరము (సంకలనగ్రంథము)లో 10 పద్యములకంటె నెక్కువగా చల్లభరాయని ఁనియే పేర్కొనెను. ఆశియరామరాయల ముత్తాత యగు సోమభూపాలున కంకితమియఁబడిన శ్రీధరచ్చందములలో చల్లభరాయని వీధినాటకములగాని దని “మంచన వింటివో వినవో...” అనుపద్య ముదాహరింపఁబడియున్నది.”

అనువాక్యములుగూర్చి చర్చించుటగాని, ఆంధ్రప్రతిభాసాహస్యతాను బంధ ప్రకటితమయిన నాపూర్వోక్తవ్యాసమందలి యభిప్రాయమును బరామర్శించుటగాని శ్రీప్రభాకరశాస్త్రిగారు తమగ్రంథము దేమియు గావింపలేరి.

అందుచే “సాంస్కృతికసర్వస్వము” అనుమానపత్రికలో 1924-25-వ సంవత్సరములలోఁ బ్రకటితమయిన నా “శృంగారశ్రీనాథవిమర్శనము”లో, శ్రీడాభిరామకర్తృత్వవిషయమునుగూడఁ జేర్చిని పైనిజెప్పిన నాయభిప్రాయమునుగూర్చి శ్రీశాస్త్రిగారిసమాధానములను గోరియుంటిని. పేర్కొంటున్న “భారతి”లో స్వగ్రంథము కేవల వల్లభరాయకృతమేగాని శ్రీనాథకృతము కాదని వాదించు వ్యాసమును (సం. 4 సం. 4) శ్రీ వేమూరి విశ్వనాథ శర్మగారును, అందుపై ప్రభాకరశాస్త్రిగారి యభిప్రాయానుగుణముగ శ్రీనాథకర్తృత్వమును సాధించువ్యాసమును (సం. 4 సం. 6) శ్రీకిశాంబి రాఘవాచార్యులుగారును, మరల విశ్వనాథశర్మగారి యభిప్రాయానుసారముగ వల్లభరాయకర్తృత్వమును సాధించు వ్యాసమును (సం. 7 సం. 2) శ్రీకేశవమల్ల అచ్యుతరావుగారును ప్రకటించియున్నారు. కాని వీరుగూడ నేదో యొక పక్షమును సమర్థించుటయేగాని శ్రీనాథవల్లభరాయల యిరువురకొరపము నకుఁ గూడ నిర్బాధకమయి వారి యుభయకర్తృత్వము సంగీకరించు నాయభిప్రాయమునుగూర్చి చర్చించి యది సత్యసిద్ధయమున కెంతవఱకు దండకంబునో నిరూపింపరయిరి.

ప్రభాకరశాస్త్రిగారు నా శృంగార శ్రీనాథవిమర్శనమునందలి విషయములకు సమాధానము లెందును బ్రకటించియుండలేదు. వీరేశలింగముగారి వలెనే శ్రీనాథునిగుణశీలవిషయమున శ్రీప్రభాకరశాస్త్రిగారు తమ శృంగార శ్రీనాథములో నాతఁడు శృంగారికేఱురుఁడు (స్త్రీలోలుఁడు) అనుభావమును ప్రకటించియున్నారు. లోకమున వాడుకలోనున్న కొన్ని క్లుప్తకథలను బూటకంపుఁజ్రాయములగు కొన్ని చాటుపద్యములను విడిచినచో నిలువనీడలేని యిట్టి కళంకమును శ్రీనాథునిశీలవిషయమున పండితులయినవారు గూడ శాశ్వతముగ నుండఁదగుచరిత్రగ్రంథములలో జెల్లిడించి యాతనికి ద్వినిగళింకిత మొనర్చుట భావ్యము గాదు. కేవల మాతనికావ్యములఁబట్టి యిట్టి యపవాద మాలసియొక

నెలవోలుపుట కాధారములు లే వని నాతలంపు. అందుచే బూర్గోవ్విక్రము లయిన “శ్రీ నాథమహాకవి; గుణతత్త్వపితారము.” “శృంగారశ్రీ నాథవిమర్శ నము” ఆను కృతులలోఁ బరామర్శింపఁబడిన ముఖ్యాంశములలోఁ దత్కవి సార్వభౌమానుశీలవిషయ మొక్కటి; చారిత్రకవిషయనిరూపణమునఁ జాటు పద్యముల యప్రామాణ్యమును ప్రభాకరశాస్త్రిగా రొకవిధముగాఁ దాము గూడ శృంగారశ్రీ నాథమున నంగీకరించియే యున్నారు. అట్లయ్య శృం గార శ్రీ నాథవిమర్శనములో శ్రీ నాథునిశీలవిషయమున నేఁ గావించిన విమ ర్శనమునకుమాత్రము బదులంద్రాసి తత్కాలమున శ్రీ నాథుఁడు స్త్రీలోలుఁ డను తమవాదమును సమర్థించుకొనుటకయి మరలఁ జాటువులనే యూతగాఁ గొని, 1929-వ సంవత్సరమున శ్రీ గంటి సూర్యనారాయణశాస్త్రిగారు శృంగార గ్రంథమాలికాకుసుమముగఁ బ్రకటించిన “శ్రీ డాభిరామము” పునర్ముద్రణ మనకుఁ దాము విరచించిన విపులపీఠికలో “శ్రీ నాథునిశీలము” అను శీర్షిక క్రింద

“క. బూతు బద్దెము చిక్కమైఁ

జేతులు వడఁకొడ మనసు చీఁదఱపడఁగా

రోత జనింపఁగఁ గూర్చెద

నీతిపరుల్ లోఁజడవుఁడు నిన్దిప్తుఁగాన్.”

అను సాంకేషద్యమితో నుపక్రమించి తాము నేకరించిన యశ్శీలములగు చాటు వులగూడఁ జెక్కింటి నుఁ హరించి వానికర్తృత్వమును శ్రీ నాథున కారో పించిరి. ఇట్టివిషయములలోఁ జాటుపద్యముల ప్రామాణ్యము నన్న దాదులము పూర్తిగా నిరసించునప్పుడు వారి యప్రామాణ్యమును దాముగూడ నొకవిధ ముగ నంగీకరించినప్పుడు, శాస్త్రిగారు మరల వానినే చట్టి ప్రాశులాడి వాని యూధారముననే శ్రీ నాథునిశీలమును నిరూపించుటయందలి సామంజస్యము నాకు బోధపడలేదు. ఇంక నీపీఠికలోనే శాస్త్రిగారు శ్రీ డాభిరామకర్తృత్వ

విషయమున నే సూచించిన మాధ్యస్థవాదమునుగూర్చి ముచ్చటించుచు నది మనసబుకరణములు తగవులాడుకొనునిర్దక్షు రయితలవివాదమును దీర్చినట్లున్న దని యనుగతముగ కేలివాక్యముతో సమాధానసూత్రస్థి నందిరి. ఈగ్రంథ కర్తృత్వవిషయమున శ్రీనాథవల్లభరాయల కెట్టివివాదమును లేదు. ఉన్న వివాదమంతయుఁ దరువాతివార మగు మనము తెచ్చిపెట్టుకొన్నదే. కావున శాస్త్రిగారిసమాధానమందలి యాచిత్యమును సహృదయులే నిర్ణయింపఁ దగను. రామకృష్ణకవిగారిపీఠికావాక్యముల ననుసరించి నేను వల్లభరాయ. కర్తృత్వ సూచకములుగఁ గయికొనిన పూర్వలాక్షణికోదాహరణముల గొడవ యెత్తికొని శాస్త్రిగారు నావ్రాతలు రామకృష్ణకవిగారివాక్యముల కనువాద ములను మాటగు ర్తింపకయే యవిబూటకంపుబూకరికంపులబుంగలనియు, దుర్వి పేక ధురంధరము లనియు నిరంకుశముగ నిరసించుచు శ్రీధరచ్ఛందము తమకు దొరకలే దనియు, శ్రీధరుఁడు శ్రీనాథునకు సన్నిహితకాలమువాఁ డనుట కాధారములు మృగ్యము లనియు, పెదపాటి జగన్నాథకవి (సూకలన గ్రంథము) ప్రబంధరత్నాకరమునపు శ్రీదాభిరామపద్యములను వల్లభ రాయనివీధినాటకములొనవిగా నుదాహరించిన ప్రాచీనలక్షణగ్రంథములు తాము చూచినంతవఱకుఁ గానరాలే దనియు, ఆప్పకవీయము, కూచిమంచి తిమ్మకవి సర్వలక్షణసారసంగ్రహము, వీరరాజీయము, లక్షణగీషిక యను వానిలో శ్రీనాథునివీధినాటకములొనవియే యిందలిపద్యము లుదాహరింపఁ బడిన వనియు వ్రాసియున్నారు. శాస్త్రిగారు పేర్కొన్న వీరరాజీయము, లక్షణగీషిక ముద్రితమయినట్లు కానరాదు. నేను జూచిన ముద్రితలక్షణగ్రంథ ములలో ఆప్పకవీయమునఁ బూర్వోక్తములయిన “కండుకకేళి...” “కుసుమం బద్దిన...” అను రెండుపద్యములుమాత్రము శ్రీనాథుని వీధినాటకములొని వని యుదాహృతములైనవి. దానినిజూచియు కాఁబోలు కూచిమంచి తిమ్మ కవి సర్వలక్షణసారసంగ్రహమున “కుసుమంబద్దిన...” యనుపద్యమును దాను గూడ నట్లే యుదాహరించినాఁడు. అందులో “ఒచ్చెం బింతయు లేనియంచ

నడతో నొయ్యారము గుల్కుచున్.” అని మఱియొకపద్యముగూడ నట్లే యుదాహృతమయినది. కాసి యది శ్రీ డాభిరామమునః గానరాదు. అది బహుశః చాటుపద్య మయియుండును. (ఇది యించుకమార్పుతో ప్రభాకర శాస్త్రి గారివీరికలలో నుదాహృతమయిన శ్రీ నాథునిచాటువులలో నున్నది.) అసలు గ్రంథములను జూడకయే పూర్వలక్షణగ్రంథములనుండియే చాలవఱకుదాహరణపద్యములను గొనినట్లు పలువురు లక్షణగ్రంథకర్తలకుఁ బరిపాటి; యని చెప్పనక్కఱలేదు. కావున అప్పకవీయమునుబట్టియే తరువాతిలక్షణగ్రంథకర్తలుగూడఁ గొందఱు పూర్వోక్తపద్యములను దాముగూడ శ్రీ నాథుని వీధినాటకములోని వని యుదాహరించియుండవచ్చును. శ్రీధరచ్ఛంద మింత దనుక ముద్రితమయి ప్రచారమున లేకున్నను రామకృష్ణకవిగారు “మంచన వింటివో—” అని పద్యనిర్దేశముగూడఁ జేసి యది వల్లభరాయనివీధినాటకములోనిదిగా శ్రీధరచ్ఛందమున నుదాహృతమయిన దని వ్రాయుటచే వారి వాక్యమును చూసివేయఁజాలముగదా! ఇంతకుఁ బ్రాచీనమయినను, అర్వాచీనులయినను లక్షణగ్రంథకర్తలేమి, జగన్నాథునివంటి సౌకల్యగ్రంథకర్తలేమి; శ్రీ డాభిరామపద్యములను గొందఱు వల్లభరాయని వీధినాటకములోనివని, మఱి కొందఱు శ్రీ నాథునివీధినాటకములోనివని యుదాహరించియుండుటమాత్రము నిర్వివాదముగదా! గ్రంథావతారికలో వల్లభరాయని కవితావైభవములు మున్నగునవి యచిహ్నముగ వర్ణించఁబడిన వని గ్రంథాంతపద్య మంతని కథ్యుడయ్యెను. రావిభవములు మొపూరి ఖైరవస్వామి కృపవేదముగాత మని, యాశీర్వాద్యముగ నున్నదిని వల్లభరాయఁడే గ్రంథకర్త యన్న నిది తానే తుమ్మకొని తానే చిరాయుషముగ నున్నట్లు పోసిస్సాన్నిధములుగాక మానవని, మాడ శాస్త్రిగారి వాదము. శ్రీ నాథుఁడే గ్రంథకర్తయైనను దనయూరిపేరు లేమియు నందఱు జెప్పినవక గ్రంథమును గేవలము వల్లభరాయనిపేరనే ప్రకటించినప్పు డిట్టి యాశ్చర్యము బిప్పసి సరియే యగునుగదా! కాని యవతారికయందుని ప్రతులేమి గ్రంథాంత పద్య మేమి నూత్ర భారముఖమున వెలు

పడిన పని గ్రహించినప్పు డీయాశ్చర్యమున కవకాశములేదు. నటీనూత్ర ధారసంభాషణవ్యాజమున సాత్రస్తుతులు గావించుకొన్న నాటకకర్త లెందఱు లేరు? గ్రంథాంతవ్యములో వల్లభరాయఁడు “కవీంద్రకాంతిప్రతిదశమహీ రుహంబు” అని యుండటచే నాతఁడు కవియోలోభమున శ్రీనాథునకు ధన మిచ్చి దీసికొని పనిపేరనే వెలయింపజేసికొనె నని మహాకవిభిప్రాయ మును ప్రభాకరశాస్త్రి గారు ప్రకటించినారు. హరివిహసకృతిపతియగు అవచి తిప్పయి నెట్టిగూడ నొకవ్యములో “కవిసంఘమనోరథకల్పకద్రుమా!” అని భువోధింపబడినాఁడు. ఇట్టి కవికల్పద్రుమములకు వారికి న్నిది స్థిరస్థాయిగ నొనర్చు కృతిపతిత్వము చాలదా! అది గౌరవనీయకము కాదా! ఇతఁడు వల్లభరాయఁడు కేవలము కవియోలోభముననే యిట్టి యకార్యమునకుఁ గడంగినచో నందుకు దొంగిలబోవ మంగలము దొరనట్లు లీలఘనకృతినూ దొరకినది? విధముచేడినను ఫలము లభింపవలదా? అట్టివలెపే వల్లభరాయని కున్నచో భీమఖండ, కాశీఖండములవంటి యేయస్సంఘమునో రచించించి తనపేర వెలయించుకొనునాని యిట్టి స్వల్పకృతితో నతఁడైనందుగా? మిత్రులయూహరాసురోధాదికకారణములచే గావ్యరచనమున పాత కితరులు తొడ్రుడుట మనలోఁ గ్రోతకాదు. ఆంధ్రవాఙ్మయమునను మూలకవిని ముని నన్నయభట్టారకుని భారతాంధ్రీకరణముననే యిట్టివని జనగినది.

“పాఠక పాకకానసికి భారతభూరహఃఖునందు నా
రాయణ నట్లు వానసధరామరవ శవిభూషణుండు నా
రాయణభట్టు వాఙ్మయధుర ధరుండున్ పన కిష్టుండున్ సుక
ధ్యాయుండు పై నవాఁ డభిమతంబుగఁ దోడయి నిర్వహింపఁగన్.”

అని నన్నయ్యయే నారాయణభట్టానన్వితోద్భాటును బేర్కొన్నాఁడు. అయినను గ్రంథము నన్నయ్యపేరనే వెలసినది. నారాయణభట్టు ప్రత్యేకముగ రచించిన యితరకృతులు మనకేమియు దొరకనందున పై లీనాదుల్యుక్తియు

లనుబట్టి నన్నయ భారతముం దాతఁడు రచించినపద్యము లేవియో నన్నయ రచించిన వేవో మనము పోల్చలేకున్నాము. అట్లే శ్రీదాభిరామముపక్క-
 వల్లభరాయని యితరకృతు లేమియు లభించనందునను, శ్రీనాథుని యితరకృతు లనేకములు దొరకుటవలనను గ్రంథము వల్లభరాయనిపేర నున్నను నాతఁడు రచించినపద్యము నిచమిత్యుగ నేర్పఱవఁజాలక పెక్కుపద్యములు శ్రీ నాథునిరచనములతోఁ బోల్చి గలఁగుటచే నిది కేవలము శ్రీనాథ కర్తృకమే యను వాదమున కవకాశ మేర్పడినది. ఈలఘుకృతికి మనకు దొరకనతాళప్రప్రతి యేకైకమంత్రము. అదియు శిథిలాశిథిలము. అవతారికాభాగము మఱిత శిథిలము. ఈ నష్టమయిన యవతారి కలూ శ్రీనాథునిసాహాయ్య ముదాహృతమై యుండు ననియు దానిని బట్టియే యుండవలయులును పూర్వలాక్షణికులు కొందఱు వల్లభరాయకృతములుగాను మఱి కొందఱు శ్రీనాథకృతములుగాను దేర్కొనియుండు రనియు నా విత్వానము. దీనియందలి ప్రతిపదము శ్రీనాథునే వట్టిమిచ్చుచున్నదని. ప్రభాకరకావ్యిగారి ప్రతిపాదనము; ఆవుఁగాక. “యద్భావం తద్భవతి”.

కాని కేవల వల్లభరాయకర్తృత్వదాదు లగు శ్రీ బేకుమళ్ల ఆచ్యుత రావుగారుకూడఁ దుపకు,

“కావున సిగ్రంథము వల్లభరాయకృత మనియే యంగీకరించుట యెక్కువన్యాయ మని యూహించుచున్నాను. వల్లభరాయఁ డీగ్రంథమును రచింపించి తన స్నేహితుఁడు, కవిసార్వభౌముఁడు నగు శ్రీనాథునిచేఁ గొంత సాయమును బొందియుండవచ్చునుగాని శ్రీనాథుఁడే యీగ్రంథ ముమూ లాగ్రముగా రచించె నని చెప్పుటమాత్రము కేవల మతిశయోక్తి యనియ నన్యాయ మనియుఁ దలంప సాహసించుచున్నాను.”

ఆని వ్రాసియు, శ్రీనాథకర్తృత్వదాదమును తమ ఆంధ్రులచరిత్రలో బలపఱచిన శ్రీచిలుకూరి వీరభద్రరావుగారు తాము తరువాత రచించి ప్రకటించిన “శ్రీనాథకవి” యను ప్రత్యేకకృతిలో

“హిందూనాటకము వై హేతువుల చేత వల్లభామాత్యునిరచితము కాదేమో యని యెట్టివానికిని సందియము గలుగకమానదు. ఎట్లయినను, ఆంధ్రము గాక ఇతరమునను గొంతవఱకయినను, శ్రీనాథునిచేయి యారచనమునఁ బాలుగొని యుండకపో దని విశ్వసింపవలసివచ్చుచున్నది.”

ఆసింధించియు నొకవిధముగ నాయభిప్రాయసరణినే యనుసరించియున్నారు. తెగ తెంపులేక యిట్లు తగవులకుఁ దానకమగుచుండిన యొక తృప్త్యపిషయము తగుఁటిని బరిష్కార మగుననుతలపుతో, శృంగారస్రంగమాలవారి శ్రీడాభిరామ పునర్వద్రణవీతికలోని ప్రభాకరశాస్త్రిగారి ప్రతిమహ్నాశములగుండఁ బరామర్శించుచు “శ్రీడాభిరామకర్తృత్వము” అనువ్యాసము మఱొకటి ప్రాసె 21-9-1930-తేదిని పెద్దాపరములో జరిగిన ఆంధ్రసాహిత్యపరిషద్వాత్సలీత్యవసభలో చుడితనమత్తమునఁ జదివి తానినే తరువాత “భారతి” (సం. 9 సం. 3) లోఁ బ్రకటింపియుంటిని. కానిపయి శాస్త్రిగారుగాని యితరులుగాని మఱి ప్రతిమహ్నన మేనియుఁ బ్రకటింపియుండలేదు. ఆభిరుచిగలపాఠకు లావ్యాసమును బూర్వోపాహృతములయిన యితరవ్యాసములను జూడఁదగును.

శ్రీనాథునిశీలమునకే యిట్టి కృపిరచనము తగిలున్నది యీ యాతని శృంగేరిశేఖరిత్వమును నిరూపించుట కిదిగూడ నొకసాధకమని శ్రీప్రభాకరశాస్త్రిగారి మఱియొకవాచము. “శృంగమియర్చిత శృంగారం” అనునట్లు రసములన్నిటిలో శృంగము (ప్రాధాన్యము)పొందిన శృంగారరసము పలువురు కవివరులచాన్యములందువలె శ్రీనాథునికృతులందుఁగూడఁ బలుతావుల వల్ల విరిసినను మొత్తముమీఁద నాతనిగ్రంథములెల్లఁ బరమశివభక్తిప్రబోధము లనియే పేరుగొన్నవి. వానియన్నిటియందును వ్యభిచారము, స్త్రీలలోలత యున్నగుదురాచారములు భండింపఁబడినవేగాని హర్షింపఁబడలేదు. “యజ్ఞవిక్రియం బడయఁ గానికులబున నుద్భవించి యన్యాయము నేయునే యిటు

దురాత్ముడు వీడు శ్రీ పాభిమానముల్ । మాయగ చట్టియందు నతిమాత్రము
 లజ్జితుడైనవడిక । తోయజమండపాంధవుఁ డధోముఖుఁ డయ్యె నభోంగ
 ణమునక ” అనివ్రాసి బ్రాహ్మణు లంగజుక్పతికి లోనుగా రాదనెడియున్నతనితి
 నుద్ఘాటించిన సుశీలుఁ డాతఁడు. శ్రీ డాభిరామమునఁ గూడ సాంఘికదురాచార
 ములు, శ్రీ కాకుళము తిరునాళ్లలో బ్రాహ్మణయజ్ఞములు విశదంతువులు నల్పెడు
 దుర్వర్తనములు మున్నగునవి రసికజనహృదయంగమముగఁ గేసేయఁబడుట
 పాఠకులు గుర్తింపకపోరు. దీనికర్త శ్రీ నాథుఁడయినను వల్లభరాయఁడైనను
 నాతఁడు దుశ్శీలుఁడనిమాత్ర మిక్కతివలన నిరూపిత మగు నని విజ్ఞు లెవరు
 తలంపఁజాల రనియే నావిశ్వాసము. మూలగ్రంథ మగు శ్రీ డాభిరామమును
 రచించిన రావిపాటి త్రిపురాంతకుఁడు—త్రిపురాంతకొదాహరణకర్త—
 మహాశివభక్తుఁడుగా గణింపఁబడినవాఁడు. శ్రీ నాథునిశీలవిషయమున ప్రభాకర
 కాష్ఠిగారు శృంగారశ్రీనాథమునను మరలఁ గ్రీ డాభిరామబృహత్పీఠిక
 యందును వ్రాసినవ్రాతలకు సముచితసమాధానములను నా “శృంగారశ్రీనాథ
 విసుర్భనము” నను, ఆంధ్రప్రదేశసపరిశోధకమండలివారి “రడ్డిసంచిక”లోఁ
 బ్రకటితమయిన నా “శ్రీనాథమహాకవి” అయ్యాసమునను నొసంగియే
 యున్నాను. పలయువారు వానిని దిలకింపనగును. ఇక నితరాంశములఁ
 గూర్చి సంగ్రహముగ వివరించెద.

కృతికర్తవంశము - ప్రశంస

దీనికర్త కనుకొండ వల్లభరాయఁడు, విశ్వామిత్రగోత్రజుఁడగునియోగి
 బ్రాహ్మణుఁడు. ఇతని తాతతండ్రులు విజయనగరరాజులందఁడనాథులు భౌండా
 గారాధ్యక్షులు నయి వినుకొండదర్శము మున్నగువానిని పరిపాలించెడివారు.
 ఆగ్రామనామమునుబట్టియే పీఠిగృహనామ మేర్పడియుండును. గ్రంథావ
 తారికయందలి షష్ఠ్యమున సక్రమముగ సావధానముగఁ జదివి సమన్వయము
 చేసికొన్నచో వల్లభరాయనివంశవృక్ష మిక్రిందివిధమున లిఖింపఁదగును.

విశ్వామిత్రుడు (గోత్రకర్త)

మంచన్న

చంద్రామాత్యుడు (వెంబుక్కరాయలమంత్రి)

(భార్య పోచమ్మ)

మంచన (భార్య తిప్పమ)

సింగన తిప్పన మల్లన (భార్య మెరు చెన్నమంత్రి
తూరి విశమంత్రి
చూతురు త్రిపురమ)

వల్లభన్న లింగన తిప్పన (భార్య హరిత సింగన భైరవుడు
(రెండవ హరిహర గోత్రుడగు తిప్పన తనయ పెద్దమంబ)
రాయల సేనాని) తనయ పెద్దమంబ)
వినుకొండ దుర్గాధ్యక్షుడు-రెండవ హరిహర
రాయలభాండారి

బైచన మల్లన పోచన తిప్పన

బైచన మల్లన తిప్పన (భార్య చందమాంబిక)

మోపూరు పరిపాలకుడు

రాయనవరత్నభండార

రక్షకుడు

వల్లభామాత్యుడు

(క)

అవతారికయందలి “గంధవతీప్రతీర...” అనుపద్యమును దాని వెను
 వెంటనేయున్న “అందు” అనువచనమును, ఆతరువాత నున్న “మూడుగ్రామ
 గ్రామములతోడ...” అనుపద్యమును సావధానముగఁ బరిశీలించక శ్రీమాన
 వల్ల రామకృష్ణకవిగారు తమపీఠికలో నీకడపటిసీసపద్యము మొదటిసాల్గపాద
 ములలోను బ్రశంసించబడిన విశేషములన్నియుఁ గృతికర్తయగు వల్లభరాయ
 వరముగా గ్రహించిరి. అది సరిగా దనియు, “గంధవతీప్రతీర...” అనుపద్య
 మున వన్ని తుండయిన తిప్పన మూపురుపుత్తులలోఁ గడపటివాఁడు, సీసపద్యము
 యొక్క యెత్తుగీతిలో “ఎవ్వఁడు” అను యచ్ఛబ్దముచే నిర్దేశించబడినవాఁడు
 నగు త్రిపురాంతకాధీశ్వరునకే (తిప్పన) యవి వర్తించు ననియు నాతని
 పుత్తుడే కృతికర్తవల్లభరాయఁడనియు, ఆంధ్రప్రతికాసారస్వతానుబంధములో
 1922-వ సంవత్సరమునఁ బ్రకటితమయిన నావ్యాసములో వివరించయుం
 టిని. కాని యిది గమనింపక యితరులు ప్రభాకరశాస్త్రిగారుగూడ రామకృష్ణ
 కవిగారివ్రాతనే యనుసరింపుచువచ్చిరి. ఇందుచేతనే శృంగారగ్రంథమాలిక
 వారి పునర్ముద్రణప్రతిలో ప్రభాకరశాస్త్రిగారు “గంధవతీప్రతీర...” అను
 పద్యము నాల్గవపాదమున తిప్పన పుత్తులనుగూర్చిచెప్పిన “లైచనమల్లన తిప్ప
 ముత్రులన్” అను సమాసమందు “మల్లన” అనుపదము “వల్లభ” అని యుండ
 వలె నని నూచించి యందు కనుగుణముగనే తమపీఠికయందలి పంశవృక్షమును
 లిఖించిరి. ఇది సరి గాదని కృతికర్తయగు వల్లభరాయని తాతతండ్రు లిరువురు
 గూడ తిప్పనామాంకితులే యని తాత తిప్పన పెద్దమాంబభర్త యనియు,
 తండ్రి తిప్పన చందమాంబభర్త యనియు మనము గ్రహించదగును. తాత
 తండ్రుల యనంతరము వారిపదపులు వల్లభరాయనికి సంక్రమించియుండును.
 మోపూరు కడపజిల్లా, పులివెండ్రుతాలూకాలో నున్నది. అచ్చటి కొండ
 గుహలో ధైరవస్వామియాలయ మిప్పుడుగూడ నున్నదని తెలియుచున్నది.
 ఈ ధైరవస్వామియు, త్రిపురాంతకక్షేత్రమందలి త్రిపురాంతకేశ్వరుఁడు
 నీవంశమువారి కిష్టమైన పతము లని గోచరించును. ప్రేమాభిరామకర్తయగు రావి

పాటి తిప్పన్నకుగూడ త్రిపురాంతకేశ్వరుఁ డిష్టదైవమని యాతని త్రిపురాంత
కేశోదాహరణకృతివలనఁ గాననగును. దివ్యక్షేత్రములందు జరుగుతిరునాళ్లలో
యాత్రికులనినోదార్థమై పూర్వము సాటకప్రదర్శనములు మున్నగునవి
గావించునాచారముండె నని కొన్ని సంస్కృతసాటకములందలి ప్రస్తావనల
వలనఁ చెల్లయ్యచున్నది. ఇప్పటికిఁ గొన్ని స్థలములలో సిట్టి యుత్సవసమయము
లలో రాత్రులందు హరికణ్ఠలు, భాగవతము, భామవేషము మున్నగు కాలక్షేప
ములు జరుగుచుండుటచూచుచు నేయున్నాము. ప్రేమాభిరామము త్రిపురాంత
కేశ్వరునితిరునాళ్లలోఁ బ్రదర్శనార్థమై రచియింపఁబడియుండును. అట్లేదాని
ననువదించి మోపూరు ఛైరవస్వామి తిరునాళ్లసమయమునఁ బ్రదర్శింపఁజేయ
వలెననెడినకల్పము పల్లభరాయనికి సహజముగ నుదయించియుండును. పల్లభ
రాయనివీధినాటకములోని వని పెదపాటి జగన్నాథకవి ప్రబంధరత్నాకర
ములో నుదాహృతములయినపద్యములలోః—

“సీ. చంద్రఖండములతో నరివచ్చు ననవచ్చు విమలదంష్ట్రప్రదోహములవానిఁ
బవడంపుఁ గొనలతోఁ బ్రతివచ్చు ననవచ్చు కుటిలకోమలజటాచ్ఛటలవాని
నింద్రనీలములతో నెనవచ్చు ననవచ్చు కమనీయకరదేహకాంతివాని
నుడురాజరుచులతో నొఱవచ్చు ననవచ్చు చంచన్ద్రాట్టహాసములవాని
సీ. సిగ్గుమాలిన మొలవానిఁ జీటుకవాని, నెల్లకాలంబు ములికినాఁ డేబువాని
నర్థి మోపూర నవతారమైనవాని, ఛైరవునిఁ గొల్వవచ్చిరి భక్తవరులు.”
అని యొకటి యున్నది. అది మనకు దొరికిన తాళపత్రప్రతిలోఁ గానరాదు.
శిథిలమయిన యవతారికాభాగములో నది చేరియుండును. అది ప్రస్తుత
ముద్రితగ్రంథములోని “మందారవారుణీమదఘూర్ణితాత్మచే.....” అనెడి
32-వ పద్యమునకుఁ గొంచెము ముందువెనుకల వ్రాయఁబడిన దయ్యయుండును.
ఈపద్యములవలనను “ముదమున ముల్కీనాటి...” అను గ్రంథాంతపద్యము
వలనను మనమివీధినాటకము ఛైరవస్వామియుత్సవసందర్భమునభక్తవినోదార్థ

ముగఁ బ్రదర్శింపఁబడుటకే రచింపఁబడియుండు నని సులభముగఁ గ్రహింపఁ
చచ్చును.

గ్రంథరచనాకాలము - శ్రీనాథునిసాహాయ్యము

వల్లభరాయనికాలమున విజయనగరసామ్రాజ్యమును ప్రాథమికరాయలు
(శ్రీ. శ. 1423—1445) పరిపాలించు చుండెను. అతనియాస్థానము
ననే గొడడిండిమభట్టారకుఁడు, అరుణగిరినాథసామాంకితుఁడు, కవిసార్వ
భామేత్యాదిబిరుదములతో యశోడిండిమమును మ్రోగించుచుండెను. శ్రీనా
థునకు యశోభిలాష మపారము, అప్పు డాతఁడు రాజమహేంద్రవరమున
మేమ వీరభద్రారెడ్డయాస్థాన మలంకరించియుండెను. విద్యావివాదమున డిండిమ
భట్టారకుని జూించి యాతని కంచుఢక్కను బగులఁగొట్టించినఁగాని శ్రీనాథు
నకు నిద్రపట్టకుండెను. అందుచే నాతఁడు జైత్రయాత్రోత్సముండై పలు
పాట్లుపడి ప్రాథమికరాయలయాస్థానమునఁ బ్రవేశమును గలిగించికొని డిండిమ
భట్టు నోడించి రాజుచేఁ గనకాభిషేకసత్కారాదులనొంది స్వదేశమునకు
మరలివచ్చి కవిసార్వభాముఁ డయి విరాజిల్లెను. ఈవిజయనగరప్రయాణ
సందర్భముననే యాతఁడు ప్రాథమికరాయసూక్ష్మప్రవేశమునకుఁ గావించిన
ప్రయత్నములఁగో మార్గమధ్యమున వినుకొండలోఁగాని మోపూరులోఁగాని
యాస్థానదేశమునకు రాయలప్రతినిధిగా భండారాధ్యక్షుఁడుగా నున్న
వల్లభరాయని సందర్శించియుండును. శ్రీనాథునియుధ్యమమునకు హర్షించి
వల్లభరాయఁ డది కొనసాగుటకయి తనమిత్రులగు సుస్థానోద్యోగులు కొంద
ఱకు సిఫారసుచేసియుండును. అసమాగమనమయముననే శ్రీనాథుఁడు వల్లభ
రాయనివలన నాతని శ్రీడాభిరామరచనోద్యమమును విని యాతని యాద
రానురోధమునఁ దానుకూడనందుఁ దోడ్పడియుండును. చరచరపరుగులువాఱు
కవితాధారగల శ్రీనాథున కిట్టిపని కెంతయోసేపు పట్టదుః కావున వల్లభ
రాయనితోనున్న యాశీలదిదినములలోనే శ్రీనాథుఁ డీకృతిరచనమునఁ దన

చేయిచేసియుండును. స్వతంత్రముగఁగాని యనువాదరూపకముగఁగాని యొక రూపకరచనము గావించుసంకల్పము శ్రీనాథున కుండియుండదు. పైనిజెప్పిన కారణములచే నీకృతిరచనాసంకల్ప మనలు వల్లభరాయునిదే యని మనము సులభముగఁ జెప్పికోసఁగలము. అవతారికాభాగము వల్లభరాయస్తలిసంక లితము, తద్వంశవర్ణనాదికము, గ్రంథాంతముదలి యాశీర్వాదపద్యము కేవలము శ్రీనాథకృతములే యని మనము భావించవచ్చును. ఇఁకఁ గథా భాగమునందును శ్రీనాథుని సిద్ధహస్తము స్వల్పముగఁగాక యలిమూత్రముగ- వల్లభరాయరచనములు కొన్నియున్నను వానిని గుర్తింపరాకుండఁ గ్రమ్మితైచు నంత యెక్కువగ నెలకొనినట్లు కాన నగును. శ్రీనాథుని యితరకృతులందలి పద్యపాదములు, అతనిరచనలతోఁ బ్రత్యక్షసామ్యముగల సువాదములు, పదప్రయోగములు నిందు నెక్కుడుగ నెఱిగియున్నవి. వానిమాట యట్లుండ నీక్రిందిదృష్టాంతములు శ్రీనాథున కీకృతిరచనమునఁగల సుబంధ మును రాధాంత మొనర్పఁగల వని యెట్టివారును నంగీకరింపక తప్పదు. శ్రీనాథుఁడు భీమేశ్వరపురాణము నాంధ్రీకరించి వేమవీరభద్రరెడ్డమంత్రి యగు బెండపూడి యన్నయ్య కంకితమొనర్చెను. అన్నమంత్రి శా|| శ|| 1350 (క్రి|| శ|| 1428)లో భీమేశ్వరాలయమునకు గోపురమంటపములు గట్టించినట్లు లచ్చట నొకశిలాశాసన మున్నది. ఈధర్మకార్యప్రశంస భీమేశ్వరపురాణావతారికలోఁగూడ నుదాహృతమగుటచే నాగ్రంథము క్రి|| శ|| 1428-వ సం||తరువాత రెండుమూఁడువత్సరములలో రచింపఁబడెనని తలంప వచ్చును. సంస్కృతభీమేశ్వరపురాణములో, వ్యాసుఁడు కాశినుండి వెడలి వచ్చుచు మార్గమునం దగస్త్యమహర్షిని గలసికొని యాతనితో భీమేశ్వర సేవార్థమై దక్షరామపురప్రవేశమునకయి శుభముహూర్తమును జింతించు సందర్భములో అగస్త్యుఁడు వ్యాసునితోఁ బ్రసన్నుఁడై నీక్రిందిస్తోకము లున్నవి.

'ఉషస్సార్గ్యస్థాన్తస్థాన్తశ్శకునంతు బృహస్పతేః,
త్వన్తతంచితైర్తైర్తల్యం విప్రవాక్యం హరేర్తతం
క్రీర్తసియోఽభి జితౌగ్మలస్సర్వస్థాన్తసమత్తః'

తక్కినపాదములు ప్రథమపురుషలో నుండఁగా మూడవపాదము నందు మధ్యమపురుషలో నున్నవ్యాసమతమునుగూర్చి “నీదుమత మెన్నఁగ మనఃప్రసాదగరిమ” అనురీతి నేదోవిధమునఁ బేర్కొనుట యుచితముగా దనుకలంపుతో శ్రీ నాథుఁడు దానిని బూర్తిగా విడిచి తక్కినపాదముల ని ట్లనువదించినాఁడు.

“గార్గ్యస్థాన్తమతముషఃకాలకలన, శకునమూనుటయదిబృహస్పతిమతంబు
విప్రజనవాక్య మరయంగ విష్ణుమతము, సర్వస్థాన్త మభిజిత్తు సమతమగు.”

భీమేశ్వరపురాణమందలి యీపద్య మే యందు విడిచినవ్యాసమతమును మూడవపాదమునఁ బేర్కొనుచు నందలి నాల్గవపాదమును విడిచి దాని స్థానమున మూడవపాదమును నిలుపుచు, క్రీడాభిరామమునఁ గథాపాత్రములు గోవిందమంచనశర్త, టిట్టిభ సెట్టి యేకశిలానగరప్రవేశమున కుషఃకాలముహూర్తము సమతముగా నుండు నని సుప్రతింఛుకొనునందర్శములో నీక్రిందివిధ మునఁ గూర్చబడినది.

“గార్గ్యస్థాన్తమత ముషఃకాలకలన
శకున మూనుట యది బృహస్పతిమతంబు
వ్యాసమతము మనఃప్రసాదాతిశయము
విప్రజనవాక్య మరయంగ విష్ణుమతము.”

వ్యాసుని దక్షపురప్రవేశమున కగస్త్యుఁడు నిర్ణయించినది యభిజిత్తుహూర్తము. ఆంధ్రనగరప్రవేశమునకు మంచనశర్త నిశ్చయించునదియుషఃకాలముహూర్తము. కావున నిచ్చట నౌచిత్యమును బాటించి భీమేశ్వరపురాణమున దా ననువదించినపద్యమునే యుచితమయినమార్పుతో సందర్శ

శుద్ధి కనుగుణముగఁ గ్రీడాభిరామమున నిట్లు పాసఁగించుట శ్రీనాథుని పనియే యని సహృదయులకుఁ జెప్ప నక్కఱలేదు. ఇప్పట్లున సంస్కృత భీమేశ్వరపురాణముదలి స్తోత్రపాదములతోనే మఱొక్కోకమును రాచిపాటి త్రిపురాంతకుఁడు ప్రేమాభిరామమున రచించియుండు నని గ్రీడాభిరామ పద్యము దానికి సరియైనయనువాద మని విజ్ఞులు తలంపఁజాలరు.

శ్రీనాథుఁడు ప్రాకృతభాషయందలి శాలివాహన (గాధా) సప్తశతినీ దననూత్నయావనదశలోఁ దెలిఁగించినట్లు కాశీఖండావతారికయందలి “నూనూగుమీసాల నూత్నయావనమున శాలివాహనసప్తశతి నొడివితి” అను పద్యపాదమువలన వ్యక్త మగును. అది మన కింతదనుక లభింప లేదు. కాని మూలమగు ప్రాకృతకావ్యము దొరకినది. అందలి చెండుస్తోకముల (సంస్కృత చ్ఛాయతో) నుదాహరించుచున్నాను.

“రుంఝూవాతోత్తృణితే, గృహే రుదిత్వా నిశ్చహ నిషణ్ణాం

ధర్మయతి గతపతికాం, విద్యుదుద్యోతోజలధరాణామ్.”

విక్రీణితే మాఘమాసే, పామరః ప్రావరణం బలివదైన

నిర్ధామ ముర్చురసిభౌ, శ్యామల్యాకి స్తనౌ పశ్యక్.”

గ్రీడాభిరామముదలి “పటఝుర్ఝూపవనోత్తృణాలయములో (...ప. 60)

“మాఘమాసంబు పులివలె మలయుచుండ... (ప. 262) అనుపద్యములు వరుసగఁ బయిస్తోకముల కనువాదము లని గోచరింపక మానదు. శ్రీప్రభాకరకాష్ఠి గారే వీనిని గుర్తించిరి. తనశాలివాహనసప్తశతిలోని పద్యముల నే సుదర్శించి తములగుతావుల శ్రీనాథుఁ డిందుఁ జేర్చె ననుట కభ్యంతర ముండరాదు.

శ్రీనాథుని యితరకృతులందును సీగ్రంథమందును సరిసమానముగను నన్నిహితసాదృశ్యము గలిగియు నున్నపద్యపాదములు, సమాసములు, సంవాదములు, ప్రయోగములు పెక్కులు కావచ్చు నని యున్నే చెప్పితిని. ప్రభాకరకాష్ఠిగారు మున్నగువారు వానిని విపులముగఁ బ్రదర్శించియే

యన్నారు. గ్రంథవిస్తరమగునని మచ్చన కయిదాటుమాత్ర మే యాక్రిందఁ జూపుచున్నాను.

1. కన్యామహాదేవి గారావునంతటి మధుకైటభారాతి మడుంగుఁ బాన్పు.

(క్రీడా.)

ఏయియలకుఁ బుట్టినిల్లు దుగ్ధాంబోధి మధుకైటభారాతి మడుంగుఁబాన్పు.

(కాశీఖండము.)

2. గొజ్జగిపూసీరు గులికి మేదించిన గంగమట్టిలటాకమునఁ దీర్చి. (క్రీడా.)

” ” ” ” కవ్వకస్తరి మేనఁ గలయ నలది. (కాశీ.)

3. జటిగొన్న పెరిపట్టు జన్నిదంబులలుంగయంటులు వాయంగ నఱుత వై చి

(క్రీడా.)

” ” ” ” తోడ రత్నాలతారహరము ధరించి

శివరాత్రి మాహాత్మ్యము.

4. వ్రాలెన్ దిక్కులు భానుభావ్యతికరప్రకీడదర్శిపల

జ్వాలాజాలజటాలజాంగలతటివాచాలకోయప్పలై... (క్రీడా.)

మాళింగోహళి సంఘటించినక్రియన్.....వీకం గానె బీఠండయా

ప్రాలేయాహితసప్ర దీప్తకిరణప్రకీడదర్శిపల

జ్వాలాజాలజటాలజాంగలతటివాచాలకోయప్పియై (హరవిలాసము.)

5. చరణాంగుళీకుటిలనఖిశిఖాకోటికట్టనమున

(క్రీడా.)

కుటిలచంచూపుటకోటికట్టనమున

కుటిలపాటలజటాంకురకట్టనంబున

(కాశీ.)

6. జారచోరమహాధూర్తచక్రవర్తి

(నైషధము.)

దేవవేశ్యాభుజంగుడు తెలుగుధర్తి

(క్రీడా.)

జారచోరాదిధూర్తవిహరభూమి

(నైషధము.)

సంతతము దేవవేశ్యాభుజంగు డతఁడు

(భీమేశ్వరపురాణము.)

శ్రీ నాగవల్లభరాయలు వేర్వేరుకాలములవారు కారు. అందు చే వారి గ్రంథములు దేశమున వ్యాప్తి నొందినతరువాత దానినిజూచి యొకరికృతులనుండి మఱొకరు గ్రంథచార్యప్రాయములగు సూలూనుకరణము లొనర్చిరనుహాల కవకాశ మేమాత్రము లేదు. వారు సమకాలికులవుట చేబై నిజెప్పినన్నియు మే సర్వవిధములసంగతముగా నుండును. కాశీఖండరచనమును శ్రీ నాథుఁడు విజయ నగరాస్థానమునఁ గనకాభిషేకమొంది రాజమహేంద్రవరమునకు మరలివచ్చిన యనంతరమే శ్రీ. శ. 1440 ప్రాంతమునఁ గావించియున్నాఁడు. కావున భీమఖండ కాశీఖండరచనముల నడుమకాలమున విజయనగరప్రయాణసందర్భ ముననే శ్రీ నాథుఁడు వల్లభరాయని సందర్శించి శ్రీ. శ. 1435-వ సం॥ ప్రాంతమున నాతని కీగ్రంథరచనమున సాయపడె నని నిర్ణయింపనగును.

ప్రేమాభిరామము - శ్రీ డాభిరామము

దీనికి మూలగ్రంథ మగు ప్రేమాభిరామము మనసు దొరకలేదు. కాని శ్రీ డాభిరామమందలి “శీతకాలంబు కడిమాడ నేయఁ గడుచు” — (ప. 56) “పరిపాటిభర్వభిర్జ్వావరతి” — (ప. 110) “దొరసమునందు చుట్టుకొని” — (ప. 289) అనుపద్యములకు వరుసగ మూలము లవదగు నీక్రిందట్లేకములు ఛందోలంకారగ్రంథములలో నుదాహృతములై యున్నవి. అవి ప్రేమాభి రామములోని వనియే తలంపదగును:

“తరుణు సర్వ పశాకం నవోదనం పిచ్చిలానిచ దధీని

స్వల్పవ్యయేన సుందరి ! గ్రామ్యజనోమ్మవ్వుమన్నాతి.”

(వృత్తరత్నాకరవ్యాఖ్యనుండి)

“పృథులజ్ఞునభారం మందమాందోయన్తి

ప్రచలితకుచకుభా సుభ్రమత్కర్ణపూరా

మృదుచలదలకాంతా ముగ్ధపుంభావలీలా

మభినయతిహరిద్రా పేషణచ్చక్షునైషా”

(వెదకోసుటి వేమారెడ్డి సాహిత్యచింతామణినుండి)

“వరారి సందర్శిత నన్ని వేళా పరుత్పరాభూతపయోజతోశా

ఇహైషమస్తాశ్శలూపమానా స్తనా కియస్తా పురతో భవేతామ్”

(వెదకోమటి వేమారెడ్డి సాహిత్యచింతానుణినుండి)

శ్రీడాభిరామమువలె ద్రేమాభిరామముగూడ వీధీరూపకమే యై యుండు నని దాని కిది కొంతవఱకు జేరిక గల యనువాద మనియే తలంపఁ దగు నని మున్నే చెప్పియుంటిని.

వీధీనాటకలక్షణములు

దృశ్యకావ్యములకు రూపకము లని గీర్వాణాలంకారికులవ్యవహారము. ఆవి నాటకము, ప్రకరణము, భాణము, ప్రహసనము, డిమము, వ్యాయోగము, సమవాకారము, వీధి, అంకము, ఈహామృగము అను దశవిభేదములతోఁ బరిగణింపఁబడినవి, ఇందు భాణము, వీధి యింఁచుమింఁచుగ సమానలక్షణములు గలవి. కావున నీ యుభయరూపకలక్షణంబులనుగూడ మధ్యమవర్గము శ్రీ మల్లాది సూర్యనారాయణశాస్త్రిగారు రచించిన యాంధ్రదశరూపకమునుబట్టి యుదాహరింతును.

1. (1) ఏకాంకంబు, విటైకపాత్రవ్యక్తకల్పితధూర్తచరితంబు, భారతీ వృత్తికంబు, భాణంబు (1) సుబోధనోక్తి ప్రత్యుక్తు లాకాశభాషితంబులు. భాణంబున నొక్కటియే యంకము. ఇతివృత్తము కల్పితము. అది ధూర్తచరితముగా నుండవలయును. తానుగాని యితరులుగాని యనుభవించి నదిగా నుండునట్టి యాధూర్తచరితమును సమర్థుఁడును విద్యావంతుఁడు నగు విటుఁ డను నొక్కపాత్ర మే ప్రయోగింపవలయును. ఇందుఁ దఱచుగా భారతీవృత్తి యుపయోగింపఁదగును. ఇం దితరులను బిలుచుట, యడుగుట, వినుట మొదలగునవి “ఓయీ! ఏమంటివి? ఇట్లుంటివా?” యనునట్లాకాశ చచనములచే జరుగఁదగును.

భాణతుల్యంబు, త్రమోదశాంగంబు, సూచనీయశృంగారంబు, ఏకద్విపాత్రప్రయోజ్యంబు వీధి. వీధివలె నిది యంగములకు మార్గ మగు

చున్నదిగాన వీధి యనఁబడును. ఇది భాణతుల్య మనుటచే నితివృత్తము కల్పిత మనియు నొక్కటియే యొక మనియు సాంగములగు ముఖనిర్వహణ సంధులు లాస్యాంగములు నుపయోగింపఁదగు ననియు నెఱుంగునది. మఱియు, ఉద్ధాత్యము, అవలగితము, ప్రపంచము, త్రిగతము, ఛలనము, వాక్కేశి, అధిబలము, గండము, అవస్థాంతము, నాళిక, అనన్వృతము, వ్యాహరము, మృదనము అను వీశ్యంగములు పదుమూఁడు నిం దుపయోగింపఁదగును. కైశికీ వృత్తితోఁగూడిన శృంగారరసం బిందు ముఖ్యముగా నూచింపఁదగును. రసాంతరంబులుగూడ నాచిత్యమున కనుగుణముగా నూచింపఁదగును. ఇం దొక్కటిగాని రెండుగాని పాత్రములు యథాసంభవముగా నుండవలయును. గ్రంథవిస్తరభయంబున వీశ్యంగములు పదుమూఁటికి లక్షణము లుదాహరింప నైతిని. వానిని దశరూపకమున వివరముగఁ జెలియనగును.

క థా వ స్తు వు

వైనిర్వచనములబట్టి క్రీడాభిరామమున వీధిలక్షణము లెంతవఱకు నిర్వహింపఁబడినవో పాతకులు పోల్చెకొనఁదగును. ఇందు శృంగారమేగాక తక్కినరసములుగూడఁ జాలవఱకు సందర్భోచితముగఁ బోషింపఁబడినవి. కావుననే “గణనకెక్కిన దశరూపకములయందు వివిధ రసభావభావనవీధిలెస్స” అని కృత్యవతరణికాపద్యమున నే చెప్పఁబడినది. కాకతీయసార్వభౌముఁడగు రెండవ ప్రతాపరుద్రనికాలమునందలి యాంధ్రనగర(ఏకశిలానగర)స్థితి, యానాఁటి సాంఘికపరిస్థితులు, జానపదజీవనము, సంఘదురాచారములు, వినోదములు మున్నగునవి యిదివృత్తముగాఁ గయికొనఁబడినవి.

గోళింధమంఛనశర్త యను కాసల్పాటిద్విజుఁడు ఓరుగంటిలోఁ గామ మంజరి యను మాటుమనువు మడంలికి మిండఁడైయుండెను. కార్యంతర వ్యాసంగమునఁ గొంతకాల మాత్రఁడు దేశాంతరఘటఁబడి టిట్టిభస్మి యను కోమటిసెచ్చెలికానితోఁ బురమునకు మరలవచ్చును. వారిరువురు నొకనాఁటి

వేకువను పురమువెలువల నున్న వెలిపాశముమీందుగా మేదరవాడఁ జొచ్చి
యటనుండి హట్టమార్గమునఁ జని యాయాపీఠులందుఁ గాననగు వినోదములు,
ఆటలు, కోడిపందెములు, పొట్టేళ్ల పోట్లాటలు, గ్రామదేవతలగుడ్డు, జాతరలు,
వంటపూటిళ్లముచ్చటలు, వేశ్యవాటికలు మున్నగువిచారాచరిత్రములను సాయం
కాలమునకు నార్యవాటిక కేఁగెదరు. అంత మంచనశర్త తనరాక నొకతంబు
సానిచే రహస్యముగఁ దనమిండకత్తై కామమంజరి కెఱిగించి యామెను
దాను విడిసియున్న యాపూజారిసానియింటికి రప్పించును. కొంతపాఠ మొసంగి
యా తమ్మడిసానిహూతుతోడిహూటమును కోమటి సంగడికానికి సంఘటించును.
మిత్రు లిరువురు చందురునకు వలరాజునకు గొజ్జగిపూసేటితో నర్హ్య మొసంగి
పండువెన్నెలలోఁ దమననుపుగత్తెలతో నారేయి సుఖకీర్తనలఁ జేరియాడెదరు.

ఏకశిలానగరము నేఁడు పాడటి తనలొంటివైభవమును గోల్పడియు.
న్నది. ఈకృతిని సావధానముగఁ జదువువారు నాఁటిసన్నివేశములను గుర్తించి
యప్పటిపట్టణాకృతిని కొంత చిత్రింప నేర్తురు. అందుచే నిది చరిత్రకారుల,
కెంతయు సుపయోగకరము.

క్రిడాభిరామవిశిష్టత

పయనిజెప్పినవిధమునఁ బదునాల్గవశతాబ్దిసాఁటి ఆంధ్రనగరస్థితి,
సాంఘికాచారవ్యవహారము విరూపించుచుఁ జరిత్రజ్ఞుల కుపకరించు తెఱంగు
ననేకాక, వాఙ్మయరంగమున మఱి యితరవిధములఁగూడ నీకృతికిఁ బ్రత్యేక
విశిష్టత గలదు. కేవలము శృంగారసప్రధానము లయి యింపుమించుగ నేక
రూపకము లగు కథాసంవిధానములతోను వర్ణనలతోను నిండియుండి మదులకు
వినువుగొలుపు పూర్వప్రబంధములను బురాణకథలను జదువువారి కితివృత్త
వై లక్షణ్యము, విషయవై విధ్యము, వర్తనావై శద్యము మున్నగుగుణములతోఁ
ద్దుఱంగలించు నీలఘుకృతి యూఱట గలిగించి వినోదకరముగానుండగలదు.
ఆయాసన్నివేశములందుఁ బ్రసక్తము లయిన పేర్వేఱువిషయములవివిధజాతి

స్త్రీల విలాసకృత్యములు, హావభావములు, జూదగాండ్రచర్యలు, పాములాట, కోళ్ల పొట్టేళ్ల ప్రోరితములు, పల్నాటిపీరులవృత్తములు, మైలారభటులసాహసకములు, జాతరలు, వేశ్యాగృహములందలి వినోదములు మున్నగువానినిగూర్చి చేసిన పర్జనలలో నిద్రపివర్జములలో వలను మెరిసిపఱలుచున్నది ప్రత్యక్షతయను ప్రత్యేకగుణము, దేని కది కనులఁ గట్టినట్లు, చిత్తరువున లిఖించినట్లు పాఠకులమనఃఫలకముల హత్తుకొనుచుండును. శ్రీవేమూరి విశ్వనాథశర్మగారు ముఖ్యముగా దీనినిబట్టియే యిది నల్లభరాయరచనగాని శ్రీనాథకృతముగాదని, వాదించిరి. శ్రీనాథుని యేగ్రంథమున నెట్టిపట్టునైనను పరిపరకమూఁడుపందలపద్యములఁ జదివిచూచినను నిట్టి వైలక్షణ్యము, వైశద్యము నందు గోచరింపనేర వని వారియాశయము. అట్లు తలంచుట సరి గాదని నా యభిప్రాయము. శ్రీనాథుని యితరకృతులు చాలవఱకుఁ బురాణాంధీకరణములలో, సంస్కృత ప్రబంధానువాదములలో యయియున్నవి, అయినను నందుఁ గూడ న్వతంత్రించి వీలయినతావుల నాతఁడు తనపర్జనలలోఁ బ్రత్యక్షతాగుణము (వైశద్యము) మెఱియింపకపోలేదు. పాలకునికి సోమనాథ, తిక్కన, నాచనసోమనాథులకృతులఁ జక్కగ జీర్ణించినియున్న యాకాశరాజున కీగుణ విశేష ముగ్ధులతోనే యలవడియున్నది. శ్రీడాభిరామమునకు, శ్రీనాథుని యితరకృతులకు శర్మగారు సూచించెడి విభేదలక్షణతలనఁ గారణమాయాకృతులయందలి కథావస్తువులలోని భేదమేగాని మఱొకటి కాదు. విపణివీధులలో వివిధరుచులుగలవస్తువులు దొరకునట్లే, వివిధరసభావభావనల కాలవాలములగు వీధిసాటకరచనము లేకవికృతములయినను నం దిట్టి విషయమై విద్య మవశ్యము గోచరింపక మానదు. అసలు వీధిలక్షణమే యట్టి దని ముందే చెప్పియుంటినిగా !

శ్రీడాభిరామము ముద్రింపఁబడుటకుముందు, “దేశభాషలందుఁ దెలుగు లెన్న” యనుగౌరవమును మనభాషకుఁ బట్టముగట్టినది శ్రీకృష్ణదేవరాయసార్వభౌముడని యాశని యాముక్తమాల్యదయందలి “తెలుఁ గదేల

యన్నదేశంబు తెలుఁ గేను తెలుఁగువల్లభుండ దేశభాషలందుఁ
 డెలుఁగు లెస్స” యనుపద్యమునుబట్టి మనవారు తలంచుచుండిరి. కాని వాస్త
 వముగ దీని నాపాదించినది శ్రీ నాథవల్లభరాయలేగాని శ్రీకృష్ణదేవరాయలు.
 కాదని, ఈ కృతియందలి “జననిసంస్కృతంబు సకలభాషలకును దేశభాష
 లందుఁ డెలుఁగు లెస్స. (ప. 37)” అనుపద్యమందలి రెండవపాదమునే,
 శ్రీకృష్ణదేవరాయ లనువదించె నని తెల్లము కాగలదు. కావున నెట్లుచూచి
 నను నీ కృతిరత్న మాంధ్రభాషాభిమానులకుఁ గొంగుబంగారమువంటి దని,
 చెప్పకతప్పదు.

పూర్వముద్రణములు - ప్రస్తుతముద్రణము

మొట్టమొదట నీకృతిని 1909-వ సంవత్సరమున శ్రీమానవల్లి రామ
 కృష్ణకవిగారు, అందఱకు నందుబాటుగునట్లు స్వల్పమూల్య మేర్పఱచి,
 ముద్రించి యుపకరించిన సంగతి మునుముందే ప్రశంసించియుంటిని. అప్పటి
 నిబంధనములఁబట్టి యశ్శీలతాజుప్తములగు కొన్ని పద్యపాదములను, పద్యములను,
 మాత్రము వారు ముద్రింపక... అని బొట్లుపెట్టి విడిచియుండిరి. ఇంతకు
 నవి—ప. 79 లో 3-వ పాదములొక గొంత, ప. 80 లోని యెత్తుగీతి
 యందు 3-వ పాదములొక గొంతు, ప. 169 లో 3, 4 పాదములు, ప.
 187 ప. 200 లో 4-వ పాదము. ప. 210, 211 లు, ప. 215లోని
 యెత్తుగీతియందు 1, 4 పాపములు, ప. 216 లో గొంతభాగము—స్వల్ప
 మాత్రమే యైయున్నవి. తరువాత 1929-వ సంవత్సరములో శృంగార
 గ్రంథమాలికవారి పునర్ముద్రణము చక్కనిదశసరిగాగితములపయి పెద్దయక్షర
 ములతో రామకృష్ణకవిగారు విడిచిన భాగములనుగూడఁ జేర్చి ప్రభాకర
 శాస్త్రిగారిపీఠికతో ప్రకటితమయినది. కాని పదిరూపాయలమూల్యముతో
 బ్రమాణపత్రమును బంపెడిప్రాజ్ఞాలకుమాత్రమే యనెడురక్షాబంధ మొకటి
 దానికిఁ జేర్చబడినది అందుచే సాజముగ జ్యేష్ఠాదేవి జ్యేష్ఠపుత్రులగు పండి
 తులు పలువుర కిది దుర్లభమయ్యెను. ఈపరిస్థితికిఁ బ్రధానకారణము శ్రీదాభి

రామ ప్రగమముద్రణమున విడిచిన స్వల్పభాగముల విడుదల జేర్చుటకాదు. శ్రీనాథుడు శృంగారియని నిరూపించుటకుగాను ప్రభాకరశాస్త్రిగారు నా శృంగార శ్రీనాథవిమర్శనములో “శ్రీనాథనిశీలము” గుఱించి నే ప్రాసిన యంశములకు సమాధానమగు నని తాము నేకరించియుంచిన బూతుపద్యములు (చాటుపులు) లెక్కకు మిక్కిలిగఁ దమకీతికలో నుదాహరించుటయే గీనికి మూలకము. అంత డబ్బిచ్చి కొనలేక పండితులు పలువురు హతాశులయిరి. మఱికొందఱు బూతుపద్యముల కింత విలువయూ యని పెదవి విఱచిరి. రామ కృష్ణకవిగారిముద్రణము సరిగాఁ బరిష్కృతము కా లేదని, ప్రభాకరశాస్త్రిగారు తాము తంజావూరు కేఁగి యప్పటికే తుపాతునకలయున్న తాళ పత్రపత్రని బరిశోధించి సరియైన పాఠములను గుర్తించి మనికూడ చాగిసితి కలో వ్రాసినారు. కాని వీరిపునర్ముద్రణపాఠములుగూడఁ గొన్నియెడలఁ గవిపాఠములు కావేమో యనుసందియముల కెడమిచ్చుచున్నది. ఇందుచే నీ గ్రంథము నందఱు కందుబాటుగునట్లు లిప్పటిపరిస్థితుల కనుగుణముగ సరస మయిన మూల్య మేర్పఱచి పునర్ముద్రణముగావించు నావశ్యకతను హెచ్చు రించుచు, దానిని నిర్వహించుముద్రావకుల యుపయోగమునకుఁ బరిష్కారమునకుఁగాను గొన్ని పాఠములనుగూర్చి చర్చించుచు నీనడుమ ఆంధ్రసాహిత్య చరిత్రత్వత్రిక (సం. 40 సం. 4-6 లో “శ్రీడాభిరామ పాఠములు” అను వ్యాసమును బ్రకటించియుంటిని. దానిని జూచినమీఁదట సుప్రసిద్ధ స స్కృతాంధ్ర గ్రంథప్రకాశకులు, భాషాధారకులు శ్రీ వావిళ్ల వేంకటేశ్వర శాస్త్రిలుగారు, తా మిక్కలి కిట్టిముద్రణము (Popular edition) గావించ నుంటిమనియు నేను సూచించుపాఠముల నెల్లఁ దమకుఁ దెలియఁజేయుమనియు వాదేశించిరి. తత్ఫలితముగ నే యీ ప్రస్తుతముద్రణము వెలువడినది. నా దృష్టిలో నొండురెండుపట్టుల (1-వ పద్యము చివరనున్న “రాహుళి” చుట్టిని) రామకృష్ణకవిగారి ముద్రణమందలి పాఠములే ప్రభాకరశాస్త్రిగారి పునర్ముద్రణపాఠములకన్నఁ దత్తత్సందర్భములబట్టి సరసతరములుగఁ గానించు

నవి. అట్టియెడల నీముద్రణమున వానినే స్వీకరించితిని. ఆయాపద్యములలో నేనైకొదిన కొత్తపాఠములకు పుటలయడుగున పూర్వముద్రణపాఠములను గూడఁ గనఁబఱచితిని. ప్రభాకరశాస్త్రిగారి సవరణపాఠములే యిందులైకొన్నతావులగూడ వానికి రామకృష్ణకవిగారిముద్రణమందలి పాఠముల నడుగునఁ జూపితిని. కావున నిట్టియెడలః బాఠకు లాయాపాఠభేదముల యాచిత్యానాచిత్యములఁ దామే పర్యాలోచించి తమ కుచితములని తోచి నవి గ్రహింపఁదగును. సుదేహస్పదములుగ నున్నపాఠము లింకను మఱియొన్ని యున్నను గవిహృదయ మిదమిశ్శముగ నిరూపింపఁజాలమి వానికి మార్పులు సూచింపఁపఱచితిని. మచ్చునకయి శాచివాహనసప్తశతీ స్లోకమున కనువాద రూపకముగ నున్న 10-వ పద్యము చిత్తరింపుడు. 'దర్శయతిగతపతికాం విద్యుదుద్యోతోజలధరాణామ్' అను స్లోకపాదములకు పద్యమందలి 3, 4 పాదము లెంతపఱకు సరియైన యనువాదమో యెఱుంగరాకన్నది. "జోరు గాంచే నింటిగడ్డి కప్పెగిరిపోవఁగా దుఃఖించుచు మంచముపయి నొక్కతయ నిద్రించుచున్న పాంఛనశత్రు, మేఘములయొక్క విద్యుత్ప్రకాశము (బయటి వారికి) గన్నడఁజేయును." అని స్లోకభావ మయ్యుండునేమో! అట్టిచో "జలధరాణామ్" అనుటకు "ధారాధరశ్రేణికి" అని కివచ్చితోడి యను వాదము మూలానుగుణమగునాః గర్జావచః ప్రాధిమతో మెఱపుకాతు లాకాంతను జలధరపంక్తులకుఁ జూపుటయేమి? ఇదేమయిన సారస్యమున్నదా? ప్రభాకరశాస్త్రిగారిపీఠికలో నీపద్యస్లోకములనుగూర్చి యున్నవివరణముగూడ విశదముగ లేదు. "గర్జావచః ప్రాధిమస్తటిదుద్యోతతః జూపునట్ట నడుచే ధారాధరశ్రేణికి" అనునది కవిపాఠమై యుండునేమో యని నాయను మానము. అయినను నట్టిమార్పుతోఁ బద్యమును ముద్రింప సాహసింపక పూర్వముదితపాఠము నీముద్రణమునఁగూడ గ్రహించితిని. విజ్ఞులు సరియైన పాఠముల నిర్ణయింతురుగాక! పరివత్సత్త్రికలోని నాపూర్వోక్తవ్యాసము ప్రకటితమయినతరువాత, కృష్ణామండలమందలి ముక్త్యాలలో శ్రీప్రభాకర శాస్త్రిగారిగ్రంథములఁ బ్రకటించుట కేర్పడిన మండలి యొకటి దు.5-0-0లు

మూల్యముతో శాస్త్రిగారిపీఠికతో నున్న శ్రీదాభిరామమునకుఁ బునర్ముద్రణము వెలువరించినట్లు విన్నాను. పలువుర కావెలకూడఁపొచ్చుగ నే తోచెడి నని తలంతును. కొన్నికఠినపదముల కర్థవివరణ మిందుకనుబంధముగఁ గూర్చి తిని. విశేషకృషియొనర్చి పూర్వముద్రణముల నిర్వహించిన శ్రీరామకృష్ణ కవిగారికి, ప్రభాకరశాస్త్రిగారికి నా కృతజ్ఞతాభివందనములు. అందఱు కందు బాటగు రీతిని బ్రస్తుతముచేయఁజొనరించిన భాషాభిమానతత్పరులు శ్రీమేక దేశ్వరశాస్త్రిలుగారికిఁ బరమేశ్వరుఁ డాయురారోగ్యసౌభాగ్యములఁ బ్రసాదించుఁ గావుత మని ప్రార్థించుచున్నాను.

కాకినాడ
విజయ చైత్ర శుద్ధ పంచమీ }
భృగువారము.

ఇట్లు,
భాషా సేవకులపాదరేణువు,
బండారు తమ్మయ్య.

శ్రీ క్రీడాభిరామము

—ॐ కృత్యవతరణిక ॐ—

తే. గణనకెక్కిన దశరూపకములయందు
వివిధరసభావభావన వీధి లెస్స
యేకవీంద్రుడు రచించె నీప్రబంధ
మనుచు మీరానతిచ్చెద రైన వినుడు.

1

—ॐ కృతికస్తవంశవర్ణన ॐ—

సీ. అఖిలప్రపంచంబు నన్యథా కల్పించెఁ బటురోషరేఖ సాఫల్యమొందఁ
జైశంకవలైన తారకామండలం బాకాశమార్గంబునందు నింపె
మానిసీతీరనిర్మలసైకతములలో మేనకావృణతో మేలమాడె
నామ్నాయమాత గాయత్రీమహాదేవిఁ బ్రణుతించి బ్రహ్మపదముఁగాంచె

తే. నెవ్వఁ డాతండు సామాన్యముషియె తలఁపఁ
దూటకాకాశరాత్రికి దాశరథికిఁ
గాలకంధరతోడండఖండనునకుఁ
గార్జునాచార్యవర్మయందు గాధిసుతుడు.

2

స. అపిశ్వామిత్రుగోత్రం బనుజలనిధి యాహ్లాదముం బొందుచుండక
భూవిఖ్యాతప్రభావాభ్యుదయుఁ డుదయముం బొందె *మంచన్నక్రీస్తుల్.

*నాచంద్ర.

క్రీడాభి—1

ద్యావాప్యస్వంతరాళాంతరముల నతినిస్తాద్రచంద్రాతఃశ్రీ)
ధావశ్యస్సూరి లక్ష్మీతరశతరకశాధాశధశ్యంబు నూపన్.

3

శా. ఆమం త్రీశ్వరుమార్తి నందనుడు చంద్రామాత్యుఁ డంభోజభూ
భామారత్న యోధరవ్వయతటప్రాలంబవై పశ్యము
క్రామాణిక్యనిభాభిరూప్యపదవాక్య ప్రాశసాహిత్యవి
ద్యామాహాత్మ్యవిలాసముదిశపద్యన్తానసుం డిధరన్.

4

శా. కర్ణాటక్షితి నాఘఁ డైన పెదబుక్కుత్తూపదేవేంద్రు న
భ్యర్థామాత్యుని దానభేచరునిఁ జంద్రాధీశు బంధుప్రియున్
వర్ణించున్ గణితోటి శంకరజటావాటితటూతర్పదత్
స్వర్ణద్యంబుతరంగరింఖణలనత్సాహిత్యసాహిత్యయై.

5

క. ఆచంద్రమంత్రిమణికిని, బోచాబారత్నమునకుఁ బుట్టెను బుధర
తాచణుండు మంచనార్యుండు, వాచస్పతిసవ్యశబ్ధివై భవుఁ డగుచున్.

గీ. మంతనార్యులిప్పమకును సుపుత్రులు
నలుపు చెన్న సింగనయును చిప్ప
నయును మల్లనయును నయనీలినత్కళా
న్వితుండు చెన్నమంత్రివిభుండు ననంగ.

7

గీ. సింగనామాత్యునుతుండు సుస్థిరగుణుండు
మానిసీమన్తఘండు చంద్రమంత్రివరుండు
వెలసె వై భవముల దేవవిభునిఁ బోలి
నకలబుధతతి యెల్లను సుస్తుతింప.

8

క. మిరుతూడివిట్టమంత్రి, శ్వరులనయ వరించె మల్లనచివాగ్రణి శం
కరుఁ డద్రిరాజనందనఁ, బరిణయ మగుభంగి నధికభాగ్యోన్నతుఁడై.

9

ఉ. మల్లనమంత్రికిం ద్రిపురమాతరళాక్షికిఁ గాంతిరోహిణీ
వల్లభు లాత్మసంభవులు వల్లభింగనలిప్పనక్షమా

వల్లభమంత్రి శేఖరులు వారవధూజనపుష్పభస్మలు
తృప్తయశోవిభాసితులు పుణ్యులు సింగనశైరవేంద్రులున్. 10

వ. అందు. 11

సీ. తారకమందారతారాచలంబులతో రాయునెవ్వనిచారుకీర్తి
భావనంభవభద్రదేవేంద్రసూనుల మఱియెంచునెవ్వనిమహితమూర్తి
జీమూటవాహన శిబి సూర్యతనయుల భట్రించు నెవ్వనిదానశక్తి
భార్గవగార్గ్యగీష్వతిమతిప్రాధిమ సిరించు నెవ్వనినిశితబుద్ధి.

తే. యతఁడు రిపురాజరాజ్యసప్తాంగహరణ
కరణపరిణతయుక్తిప్రకాశమానుః
డతులతాచారవిజితగంగాత్తజుండు
మర్త్యమాత్రుండె వల్లభామాత్యవరుండు. 12

సీ. వాచాలసురభునీ వీచికాగంధీర వాచాపిలానుండు బైచమంత్రి
వల్లవోష్ఠీమానసోల్లాసకృతిపుష్పభల్లావతారుండు మల్లవిభుండు
వన్నగాలంకారపన్నీరజభ్యాన సన్నతాత్తుండు పోచన్నశౌరి
ప్రత్యగ్రసహజసాహిత్యవిద్యాకళోన్నతుండు తిప్పనామాత్యఘనుండు

తే. నంపసులు చంద్ర మందార కుంద టముద
గంధకీ గంధసార సౌగంధ్యబంధు
బంధురోదారకీర్తి సౌభాగ్యనిధికి
మల్లికార్జున*ను పుత్రుండు వల్లభునకు. 13

మ. కనకాద్రిప్రతిమానఛైర్యనిధి లింగత్వముంట్రింద్రుతో
ననతాహతినృపాలమంత్రిజనతా హంకారతారాహిమా
రుక్మితో రూపరతీంద్రుతో హరిహర ఊణీంద్రసామ్రాజ్య
ర్థుతో సాటి సమాన మీడు గలరా రాజన్యనై న్యాధిపుల్. 14

గీ. తిప్పమంత్రి జగదుదీర్ఘవీర్యుడు
 ద్వాపరామయ్యై నధికవైభవమున
 హరితగోత్రజలధిహరిణాంకుండగు తిప్ప
 నార్యతనయఁ బెద్దమాంబ నెలమి. 15

స. ఆమల్లామాత్య*పుత్రుండయంగనయనపూజానుసంధానసంధా
 నామగ్రీవుండరీకేశుఁడు వెలసె నైశ్వర్యసంపత్సమృద్ధి
 సీమాదంతావళాభ్యుచ్చితకరటతట తేత్రనిర్మలదాంభక
 స్తోమవ్యాలోలభృంగస్తతపిమలతర స్ఫుర్దిసత్కిరిలక్షిన్. 16

సీ. సత్యవ్రతాచారసత్కిరిగరిమలఁ జంద్రుతోడను హరిశ్చంద్రుతోడ
 నభిమానవిస్ఫుర్ది నైశ్వర్యమహిమల రారాజుతోడ గైరాజుతోడ
 సాభాగ్యవైభవజ్ఞానసంపన్నత మారుతోడ సనత్కుఘారుతోడ
 లాలత్యనిరుపమక్లాఘావిభూతుల భద్రుతోడను రామభద్రుతోడ

తే. పాటియనవగు ధారుణీపాలసభల
 పిరహరిహరరాయపృథ్వీ కళత్ర
 రత్నభండారసాధికారప్రగల్భ
 మల్లకార్జునుత్తపురారి మంత్రివరుని. 17

మ. కవటాచారవరోధిరాజసచివగ్రాహోగ్రదంభోభిక్ష
 నృపసీతిష్యపహరకార్యఘటనాసిద్ధారణాశాలిక్ష
 దపనీయాచలరాజైర్మనిధికిం ధర్మైకపాఠోధికిం
 ద్రిపురారాతిమహాప్రధానునకు సే రి యుద్ధు లిద్ధారుణిన్. 18

మ. అటవీసూకర మేల యేల ఫణి యేలా కొండ లేలా దిశా
 తటవేదండము లేల కూటకమతాధ్యక్షుండు సప్తాభిషం

ఘటనాలంకృతమధ్యమైన నిశలత్వచక్రవాళంబు నె
క్కటి దాల్చు ద్రిపురారెవల్లభుభుజాకాండద్వయంబుండంగన్. 19

ఉ. గంధవతీప్రతీర పురఃస్వరపాదవినప్రసూనపు
ష్పంధయచక్రవర్తి శ్రుతపర్వతదుర్గమహాప్రధానరా
ద్గంధగజంబు తిప్పన యఖండిత ధీనిధి కాంచె బుత్తులన్
బాంధవకల్పవృక్షమట బైచనమల్లనతిప్పమౌత్తులన్. 20

వ. అందు. 21

❧ కృతీకర్తృప్రశంస ❧

సీ. మూడు గ్రామగ్రాసములతోడఁగూడంగ
మోహులు పొందిచె ముక్కినాట

నాశ్వలాయనకాఖయందు బుగ్గేదంబు
కరతలములకంబుగాఁ బడించె

బ్రత్యక్ష మొనరించి భైరవస్వామిచే
సిద్ధసారస్వత శ్రీ పరించె

గామకాయనసవిశ్వామిత్రగోత్రంబు
పంశగోత్రంబుగా వార్తకక్కె

తే. నెవ్వఁ డాత్రిపురాంతకాధీశ్వరునకు
రాయ నవరత్నభండార రక్షకునకు
బ్రియతనూజుండు చందమాంబికకు సుతుండు
మనుజుమాత్రుండె వల్లభామాత్యవరుండు. 22

క. అహరవధినమయనృత్యు, తుహి నాంశుధరప్రచారఘాతాభ్రధునీ,
లహరీభ్రమఘుమఘుమమాల, పహిఁ దిప్పయవల్లభన్న వాన్వైభవముల్.

క. హరికగర్భవధూటీ, వీటికర్పూరశకలవిసృమరసౌర,
భ్యాటోపచాటుకవితా, పాటవ మరుదపని వల్లభన్నకు నమరున్. 23

క. హల్లీనకనటనోద్భట, వల్లవ హరికృష్ణ కంఠ ఇనమాల్క్య మిశ,
దల్లల్ సురభులు తిప్పయ, వల్లభరాజప్రధానవాగ్దేవభవముత్. 25

క. ఆమృతరసమగ్నసంభవ, ఘమఘమిశయఃపయోధికోలాహలముక్
భ్రమియించుఁ దిప్పసచివో, క్తమువల్లభవిభునిచాటుధారాసానితుత్. 26

క. భిల్లావతారమధుభి, ద్భల్లభుజాస్ఫూల్యమానపటుచాపజ్యో,
వల్లిమత్తజల్లులు, వల్లభరాయప్రధానవాగ్దేవభవముత్. 27

క. నెల్లూరితూముకాలుప, హల్లకములకమ్మదావి నపలాపించుక్,
నల్లలితలీల దిప్పయ, వల్లభరాయప్రధానవాగ్దేవభవముత్. 28

క. ఉడమించెద ధారాధర, తననజ తైరాజ రాజ ధారానగరా,
ధివ ధారాధరవాహులఁ, ద్రిపురాంతకవల్లభుని విత్తిగ్నిప్రాశ్నిన్. 29

క. సరివత్తు రీవి నిర్జర, పరివృథమణి ధనద జలద బం భిచర సిశా,
కర సురతరు సురభేయపు, లరుచై త్రిపురారివల్లభామాత్యునకున్. 30

కా. సారాచారమునక్ వివేకసరణిక్ సౌభాగ్యభాగ్యంబులక్
ధారంధర్యమునం బ్రతాపగరిమక్ దానంబునక్ నజ్జనా
ధారుం దిప్పనమంబ్రవల్లభునమాత్యగ్రామణిం బోల్పుగా
వేరీ మంతులు సింధువేష్టితమహోర్విచక్రవాళంబునన్. 31

సీ. మందారవారుణీమదఘూర్ణితాత్మచే వెడఁదకన్నుల చిన్ని వడుపుచేత
డమరుఖట్వాంగదండక పాలపాణిచే ధూర్తబాలకచక్రవర్తిచేతఁ
గుక్కురపరివారతోటి సేవితునిచే వెలఁదితోటల మోముపెప్పుచేత

... ..

తే. విశ్వవిశ్వంబు పాఠించువిభునిచేతఁ

బార్వతీదేవిగారావుఁబట్టిచేత

నీప్సితము గాంచుఁ దిప్పమంత్రింద్రతనయుఁ

* డార్భమణి వల్లభామాత్యుఁ డహరహంబు.

32

— ప్రేమాభిరామ ప్రశంస —

వ. ఆ మంత్రి శేఖరుండు రావిపాటిల్లి పురాంతక దేవుం డను కవీశ్వరుం
డొనరించిన ప్రేమాభిరామనాటకంబు ననుసరించి క్రీడాభిరామం బను
రూపకంబు తెనుగుబాస రచించినవాఁడు. 33

గీ. ఆతఁ డెంతటివాఁడు ప్రేమాభిరామ, మనఁగ నెంతటియది ధాని ననుసరించి
వీధి యనురూపకము మది వెఱపులేక, లిప్పవిభువల్లభుం డెట్లు తెనుగుఁజేసె.

వ. అని యానతిచ్చెదలేని. 35

ఉ. నన్నయభట్టతిక్కవి నాయకు లన్న హుళిక్కిభాస్కరుం
డన్నను జిమ్మపూడి యమ రాధిపుఁ డన్నను సత్కవీశ్వరుల్
సెన్నదుటం గరాంజలులు నింతురు జే యని రావిపాటిలి
ప్పన్నయు నంతవాఁడ తగునా యిటు దోసపుమాట లాడఁగన్. 36

గీ. జననినఃస్మృతంబు నకలభాషలకును, దేశభాషలందుఁ డెనుగు లెస్స,
జగతిఁ దల్లకంటె సౌభాగ్యసంపద, మెచ్చుటాఁడుబిడ్డ మేలుగాఁడె. 37

వ. నేపథ్యమున. 38

— కథా ప్రస్తావన —

చ. గతిరసికుండ ! పట్టరణ ! గానకళాకమనీయ ! యోమధు
వ్రత ! వికచారవిందఁనవాటిక నేమిటికిం బరిత్యజి
చితి వటవీప్రదేశమునఁ *జెట్టులఁజేమల నేమి గల్లనన్
రలిసిటు సంచరించెదవు ప్రాఁబడిపోయెనె నీ వివేకమున్. 39

గీ. చేరవచ్చి దూరుంబుగాఁ బోదు, డాయవత్తు దవ్వు పోయిపోయి
మాట లొక నేల మాపాలిటికి నీవు, మాయలేడి వైతి మంచిరాజు. 40

వ. ఆకర్ణించి సూత్రధారుఁడు హా ! యే నెఱింగితి నేకశిలానగర మున
దార్శవాటంబునం గామమంజరి యను పునర్భువునందు బద్ధామరాగుండై.

* జెట్టులు నేమలు నేమి గల్గనన్ బలిచెడి.

కార్యంతరవ్యాసంగంబునఁ జేశాంతరగతుడైన కాసల్నాటి గోవిందమం
చనశర్మ నుద్దేశించి యమ్మదియి పుత్తెంచినయసంబంధీభూతప్రేమసంధు
క్షణాగర్భంబైన మదనలేఖాసాదేశపద్ధతి యది పఠియించుచున్నవాఁ
డతనికట్టసుగుఁ జెలికాఁడు టిట్టిభసెట్టి గావలయు నయ్యిరువురు నా
బాల్యమిత్రంబులు వీరియోగక్షేమంబు లనుసాధించెదంగాక యసి
నిష్కాఁతుఁ డయ్యె; నిది ప్రస్తావన.

41

సీ. గన్నెరుఁబూఁజాయ కర మొప్పు నీర్కావి

మడుగుదోపతి పింజె విడిచి కట్టి

గొజ్జగిపూనీరు గురికి మేదించిన

గంగమట్టి లలాటకమునఁ దీర్చి

వలచేత బంగారుజలపోసనముతోడఁ

లన్ననిపట్టుతోరము ధరించి

జఱిగొన్న వెరపట్టుజన్నిదంబు లలుంగ

యంటులు వాయంగ నఱుత వైచి

తే. తళకుచెంగావొకయు వలుఁదశిఖయుఁ

జిగురుబొమ్మంచు పెదవులు చిన్ననగవు

నందమొందంగ వచ్చె గోవిందశర్మ

మాధవునిపట్టి యొసపరిమన్న ధండు-

42

క. కాస'ల్నాటిశ్రేష్ఠుఁడు, మీసాలప్పయ్యగారి మేనల్లుఁడు ధా

శ్రీసురతిలకుఁడు కుసుమశ, రాసనసముఁ డంధ్రనగరయాత్రోన్ముఖుఁడై.

ప. తూర్పుఁగనుగొని టిట్టిఘని జూచి, వయస్య ! సుప్రభాతంబు గుఱినిన్
యయ్యెనే? శీతం బుపద్రవంబు వాయదుగదా యాపున్యమాఘంబులందు.

— చ లి —

ఉ. ప్రక్కలు ¹వంచివంచి మునిపండ్లును బండ్లును ²రాచిరాచి తొమ్మక్కలఁ ³జేసి చేసి తల యల్లనఁ గాకుల ⁴సందిసంది లో చక్కిలి ⁵నొక్కినొక్కి యిరు చంబడఁ గుమ్మడిమూటగట్టి వీ పెక్కి దువాళిచేసి చం యిక్కడనక్కడఁ బెట్టు వేకువన్. 45

ఉ. కుములు హవ్యవాహములు గుత్తపుసుగ్గడితంపుఁ దోపు రెంటునులు దట్టుపుల్ల మృగ నాభియుఁ జాఁదును నోడె నద్దిరాయమృకచెల్ల ! యింక నవ యోజనపర్వనభావచంబు లొమ్మలచన్నులక సరకు 'గో' నటు లన్నవి వో తుహారముల్. 46

శా. స్థూలద్విత్రి పటావకుంతనముఁ గస్తూరీరజఃపాచికాకారాగుర్వసులేవనంబులను న్నుట్టించి ధాటిగలిక బ్రాలేయంబు దువాళిచేసిన భయ బ్రాతంబు లై యూష్ణముల్ వాలాయంబుగఁ బ్రాకె నంద్రవనితావక్షోజశైలాగ్రముల్. 47

శా. స్థూలద్విత్రి పటావకుంతనములున్ ధూపోపచారంబులుం గాలాగుర్వసులేవనంబులు వధూగాఢోపసూహంబులుం గేలీగర్భనికేతనంబులును గల్గెంగాక లేకున్న నీ ప్రాలేయాగమ మెప్పిధుఃఖున భరింపక వచ్చురా టిట్టిభా ! 48

వ. శీతోపద్రవంబు లేక సుఖనిద్ర యయ్యెనే యని యడిసి వేకువ యగు చున్నయది గావున నిదియ మనకుఁ బ్రసాదకాలం బని నిమిత్తం బను సాధించి. 49

— శ కు న ము లు —

ఉ. చుక్క యొకింత నిక్కి బల సూపనునిక్కిన రాయంచుండుటక జక్కఁగ వేగ దివ్యుడు నిశాసమయం బిది ప్రస్ఫుటంబుగా

1. వంచు. 2. రాయు. 3. జేయు. 4. సందు. 5. నొక్కు. 6. గొన్నటు.

ఘుక్కుని మాటిమాటికిని గోటఁడువల్కెడు వామచిక్కునం
జొక్కుటమై ఫలించు మనశోభనకార్యములెల్లఁ డిట్టిభా!

50

క. మాఁగిలి మాఁగిలి వృక్షము, పూఁగొమ్మననుడి వడ్డము ప్రకాశింపజే
లేఁగొడమనెమి పల్కెడుఁ, గేఁగోయని వైశ్య మనకు గెలువగుఁ జూమ్మి.

గీ. శోనశోనం గోడి యేత్రింత శౌంకనక్క
నమిలి యీనాలుగిటిదర్శనంబు లెన్న
వీనివలతీరుఁ బలుకు నుర్విజనులకుఁ
గొంగుబాగార ముడు శాకునికపరులు.

52

— ౧౦ కోడి కూత —

ప. అనిన నాకర్ణించి టిట్టిఘండు.

53

ఉ. మంచన విఠివో వినవొ మన్నఁడు డేకశిలాపురుబులోఁ
జుచలనేత్రలు బతుల శయ్యలపై రతికేలి రాత్రి పో
రించి ప్రభాతకాలము పరిస్ఫుట మైనను ¹దమ్మ డార వ
ట్టించుచున్నవాఁ డచె కుటీగతపస్కుటకంత శిశుహాశిన్.

54

ప. ఆని యటవోయి ముదట.

55

గీ. శిశుకాలుబు కడి మాడ నేయఁ గుడుచు
భాగ్యవంతుడు తోపాడి పల్లెపట్టఁ
గ్రోత్తయోరెంబు నిగురావకూరతోడఁ
బిచ్చిలుబైన నేతితోఁ బెరుగుతోడ.

56

— ౧౧ ఒక ముచ్చట —

ప. టిట్టిభ! తలంపునం బాతె నొక్కనాఁ డేనుచు గామమంజరియును
ద్రేమంఁదెల్లఁ గలసిపెలసి కూడిమాడి పొందిపొనఁగి యనఁగిపెనఁగి

* గొనక. 1. దమ్మ; ధర్మ. 2. నాళముల్. 3. గొట్ట.

చొక్కి తక్కియుండ దైవవశంబున గోత్రస్థులనంబు కాలబాబుగా
నక్కాంతారత్నం బుగిని. 57

గీ. ఎట్టకేలకు నలుక రే యెల్లఁదీర్చి
యుపెచ యధరామృతము గ్రోలుచున్న నాకుఁ
బానవిష్ణుంబుగా మ్రోసె బావజాతి
జాలించుడాల మైనవెనడపుఁగోడి. 58

ప. టిట్టిధ! యమృతనవట్టాభిషేక మత్తేగరజగమన నట్టనడుమ సురతకాలా
బున వసుతనమయంబునం బాసి మన్ది కాధవళాట్టహాస మహాకాశమూర్తి
యగు తపస్విసమయంబు లుఘించి లాంగలీకుసుమ కేసరహరాగరేణువినర
పిశంగితవశదీపాహట్టా బగు వహ్నిసమయం బెట్టకేలకు గడపితిఁ బ్రావృ
ట్టాల్ల ప్రవాసంబును మరణంబును రమణీరమణులను నొక్కసమంబయిది
యెట్టి పసిన. 59

ఘ. పలుజురూపవనోత్పలాలయములో భద్రంబునం బట్టెకం
కటిపై ముచ్చముడింగి సిగ్గురయోగద్వాని శోషించి యె
క్కటి సిద్ధించుచు నున్న* పాప పనితక్ గర్హవచః ప్రాధిమక్
దటిదుద్ధోతము చూపు నట్టనడురే ధారాధరశ్రీణికిన్. 60

ప. అని మంచన మఱియును బ్రాగ్భికాచలము వీక్షించి. 61

అ రు ణో ద య ము

గీ. బాసనపుఁబువ్వుచాయతోఁ ప్రస్తరించు
చుపయమయ్యెడు నద చూడు మొనసంజ
సాబగువీసెన గట్టెట్టి సోకినట్టి
కమమంజరి నెమ్మొముఁగంతివోలె. 62

— సూ ర్యో ద య ము —

చు. అచే మాణిక్యపుఃఖూర్ణకుంభము వయస్యా! కార్యసూసిద్ధికై
మొదలం దోచినయట్టి మంచితకునంబుం గా విచారించరా
యుడయం బయ్యెడు భానుమింబము దిశావ్యూహాపకాశంబులం
బదియార్వస్నేహసింహి తీగలగతిక్ 1 బ్రాకం బ్రభాజాలముల్. 63

శా. పీఠంగంటిపురుసుసౌధములపై నొప్పారెడిక్ జూచితే
యారెండల్ మణి హేమకుంభములతో 2 నేకాంతముల్ నేయుచుక్
స్వారాజప్రమదాఘన స్వభరస్థానంబులం బొసి కా
శ్చిరక్షోదము ప్రాణవల్లభదృఢాశ్లేషంబులక్ రాలె నాన్. 64

చ. అనుచితనియమ వ్రతంబుగావున నిట క్రితంబ సుధ్యాగ్నిహోత్ర క్రియా
కలాపంబు నిర్వర్తింపబడియె నీవు ముఖమజ్జనంబునెసి యుష్టదేవతాభి
వందనంబు గావించితివిగదా గోధూళిలగ్నంబునం బురుంబు ప్రవేశింప
వలయు విశేషించి యుష్కకాలంబు సర్వప్రయోజనార్థంబులను. ప్రశ
స్తంబు. 65

శీ. గార్గ్యసిద్ధాంతమత ముష్కకాలకలన
శకున మూనుట యది బృహస్పతిమతంబు
వ్యాసమతము మనఃప్రసాదాతిశయము
విప్రజనవాక్య మరయంగ విష్ణుమతము. 66

చ. అని పరిక్రమించి వెలిపాకెంబు కట్టకడపటం గటకార గుటిరపాతిక
బ్రవేశించి. 67

— మే ద ర వా డ —

శీ. ఎకనక్కెముగ నాడు నేదైననొకమాట
పాడు నొయ్యన పాట పాటపాట

1. బ్రాకం. 2. హేరాళముల్.

యలఃతియద్దపుబిళ్ల యలవోక వీక్షించుః
 గొనగోర బడనిచ్చి కురులు దీర్చుః
 బయ్యెద దిగజార్చి పాలిండ్లు పచరించు
 దిస్సు వాఱగ నవ్వుః దీగనవ్వు
 ధవళతాళపలాశ¹ తాటంకములు త్రివ్వః
 గలికిచూపులః జూపు గర్వరేఖ

లే. కటకుటీర్వార శివైణవకాష్ట పీఠ, మధ్యభాగనిష్ణామై మదము మిగిలి
 వీటి పామరపిటుల తం గేటిజున్ను, కాముబరిగోల మేదరకరణవేశ్య. 68,

క. పుట భేదనబహిరంగణ, కటకశ్రీ కారమాటకటకం బగుసే
 కటకారకులవధూటీ, కుటికాగారంబు గరడి కుసుమాస్త్రనమన్. 69,

క. కిసినవెదురుసలాకల, నేసిన యిరుదలశిఖండిసిడుమంచమునం
 దోసెరిలి కటకుటీరవి, లాసిని రమియించు మిండలసహస్రములన్. 70,

ఉ. పల్లవతస్కరుం డొకడు ప్రాకృముపార్జితతారపంక్తితో
 వల్లువ మెత్తికొంచుఁ బెడ వాకిట వెళ్ళిన నాటనూడి పా
 ట్లిన్దనశంక నీకటకుటీరవిలాసిని యహ్వాహా ! వటీ
 పల్లవకోణముల్ బిగియఁ బట్టి రమించుచు మిండగీలతోన్. 71

వ. ఆచేడియం జూచి యట పోవంబోవ ముందట. 72

చండాలాంగన

శా. గండాభోగముపజ్జ లేనగవు శృంగారింపఁ గ్రేగన్నులకొ
 మెండై మించుమెఱుంగుజూపుగమి త్రిమించుల్ పిసాళింపఁగాఁ
 జండాలాంగన వచ్చె నొక్కతె ఋతున్నానార్థమై యిత్తుకో
 దండుం డేర్చినబాణమో యనఁగ సౌందర్యంబు నిండాచఁగన్. 73

వ. అట్లు పోవం బోవ ముందట. 74

శ్రీ కర్ణాటి ల

మ. కటిభారుబును జన్నుదోయభరమున్ గల్పించె నాబ్రహ్మ పి
న్నటి కొండీగకు మన్న యిప్పు విమలార్జునిపూర్ణమై యన్నయి
ఘటిభారు బొకడ డెక్కుడయ్యె ననినన్ గర్హాటి క్రాల్లన్నులన్
బటితాళింపుచు నవ్వె నీలకబరీభారుబు కంపింపఁగాన్. 75

ప. అనుచు గోవిందమంచనశర్త నర్తనఖుండగు టిట్టిగుండును బానును హట్ట
మార్గంబునం జనునప్పుడు. 76

గీ. జిగురుటుండలు నించి డాచేతియందు
బెద్దయెనుగుదంతంబు పెట్టెఁ బెట్టి
యింతలకుఁ బ్రీతిగా మైలనంతలోన
నుసరభే త్తని ఘోషించె బోటి యొర్తు. 77

ప. ఇది యేమి ఘోషించుచున్నయది కిరాటకుల రత్నంబు! నీవు తీరబడ
నెఱింగి మాకు నెఱింగింపు మనుచు మంచనశర్త యడిగిన. 78

చ. ముసిముసినవ్వుతో నతని మోముగనుగొని వై త్యుఁ డిట్లున్
రసికకులావతంసుడవు బ్రాహ్మణ! యింతకుమున్నఁబుగఁగి ?
యసమశరాలయంబునను హత్తినమెఁద్రుపకప్పు వోవఁగా
విసరునమీరణం బయన వేడుకమందిది గొందు రుగనత్. 79

నీ. కమతావతారుబు! నైకొన్నదై త్యాగి కమనీయచరమభాగంబువోలె
నాదియుగంబునం బావిర్భవించిన జననాభిదేవునిశిరసువోలె
గసటువోవఁగఁ దోమి కడగి బోరగిలంగఁ బెట్టినతామ్రంపుబిందవోతఁ
గంగమట్టియవోడ సాగత్య పెడలెన నుచుపారు మునిమిట్టనుసరువోలె

తే. జిటుత ప్రాయంపునాఁటిసజ్జకపుఁజాయ
తొలుసమర్తయకాలపుఁలననమునఁ
దరుణులకుఁ బంచబాణమందిరము లమరు
నుసరభే త్తనునీమందు సోఁకినప్పుడు. 80

వ. ఇది నిర్వాసమయంబును సరభేదన సమర్థంబును నగుటంజేసి. సుసరభేత్తను నామంబు దీసికిం గొగ్గె గామనిలయాఘాట రోమాటవీ సముత్పాటన పరిపాటికై పాటలగంధులు దీని బాటెంత రనుచు నెఱింగించి యట పోవంబోవ ముదట వెలిపాళైబుమధ్యప్రదేశంబున హరికవాటియందు నొక్కచక్కని జవరాలు కట్టెఱ్ఱతోగరుంగఱ్ఱలు గలయెఱ్ఱయొద్దయ నితంబభారంబున నమచ్చి బాలార్కరణసంఘర్కంబునఁ జాంపేయ మనుమచ్చవచ్చాయాదాయాచంబులైన యవయవంబులు మిసమిస మెఱవం గుక్కుటాననంబునం గూర్చుండి.

81

పామరభామ

ఉ. కండుకళేసలైడుప్రకారమునం బురుషాయితక్రియా తాండవరేఖచూపెడువిధంబునఁ బామరభామ లేతయూ రెండప్రభాతవేళ రచియించె నితుబభరంబుఁ జన్నులన్ గుండలముల్ గురు ల్కుడల గోమయసింఁడము పింటిముంగిటన్.

82

వ. అప్పామరభామారత్నంబు నుద్దేశించి.

83

గీ. పొలసములు లేవు కఱివకబొమలయందుఁ
జన్నినగవులు లేవు లేజెక్కులందుఁ
గలికితనములు లేవు త్రొల్లన్నులందుఁ
గాఁపుటిల్లాండ్ర కిటిమాగ్ధముల యొప్ప.

84

వ. అట చని వీధీవిటంకంబునఁ డిట్టిగుండు పటపేటికాప్రకాశుఁడత కృకా టికాసికట చేటికానుయాత యగు కర్ణాటాంగనం గనుగొని.

85

క.ర్ణాటాంగన

మ. కుసుమం బెట్టినచీరకొంగు వాలయం గ్రొవ్వారుపాండ్లవైఁ
ద్రినరంబుల్ పాలుపార వేణి యవటూడ్దేశంబుతో రాయ న

వ్వున మెవ్వఁడో యొకండు రాత్రి సురత ప్రాశ్నిక్ దనుఁ దేచ్చినన్
వసివాళ్ వాడుచు వచ్చుచున్నయది కర్ణాటాంగన జూచితే. 86

గీ. వాహకుఁ డెక్కి విడిచినవారువంపుఁ
గొదమయఃసుబోలి రతికేశిమదము డిగ్గి
యలసభావంబుతోడఁ గర్ణాటవేళ్య
వచ్చుచున్నది యదె విప్ర పర్య కంటె. 87

ఉ. శకుఁటి యొకనొక్కమఱి యొకొకమా టిఁకనొక్కమాటు నా
నోములపంటగా యనుచు * నోవుల బెట్టుచు రే యొకండునా
జ్ఞాములు దీనితోఁ గుసుమసాయకతంఁము సల్పఁబోలు లే
దా మృగశాబనేత్ర యఖి లొంగములున్ వసివాళ్ళు వాడునే? 88

వ. అనిన మందస్తితంబుతో గోవిందమంచనశర్త నర్త గర్భంబుగా చర్భాకు
రాలొక్కతంబులగు తనకరపంకజుంబుల గర్జపుటంబులు ముట్టుకొని పూతి
మామగ్రోతంబును మంచనసామధేయంబును జెప్పి నమస్కరించి
యిట్లనియె. 89

కా. పంచారించిన నీ పయోధరము లాస్ఫుంతునో; లేతబొ
మ్మంచున్ గెంజిగురాకు మెంచి నిసిధాత్వర్థం బనుష్ఠింతునో;
పంచాస్త్రోపనిషత్ ప్రహస్యపరమబ్రహ్మస్వరూపంబు నీ
కాంచీదామవదంబు ముట్టుదునో, యో కర్ణాటతాటంకినీ! 90

క. వ్రాలని నీ చన్నులతో, వ్రాలెడుజక్కవలు సరియె? వలలం బెట్టు
జాలెడు నీ కన్నులతో, బాలకి నవృశములే? వలలఁబడుమత్స్యగంబుల్.

కా. చాటు ప్రాశ్నిః బిసాళ మాడెవవు కానల్పాటిబాఁపండవో
కాటిహాటకనిష్కముల్ వెలిగ జుర్రూటంబు చాలించు క
ర్ణాటస్త్రీలుకటారిక త్రియలబే రాపాడఁగాఁ బట్టఁగాఁ
డాటా లీడ గుణిపరాధు పెఱచోటం బోలె బై పాటునన్. 92

గీ. దిట్టబాపండు నడువీధిఁ దెగడిపంకెఁ, గూట మీక్షింపఁ దెమ్ము కిరాట నేడు
పన్నిదము వీనిమెడనున్న జన్నిదములు, సవరగా గ్రతుఁగ్రత్తపుంజాలదండ.

ప. అనుటయు విప్పు డి ట్టనియె.

94

సీ. మునుఁగు వెట్టిన నేమి ముత్యాలకమ్మల

క్రొమ్మించులీలలు గులుకరించె

మోము వంచిన నేమి మొలకనవ్వులకాంతి

చెక్కుటద్దములమైఁ జీరువాఱె

జూడమండిన నేమి సొబగుతెప్పల మించి

లేటవార్తెఱుగులు దిచ్చురించెఁ

జాటుచేసిన నేమి చక్రవాకులఁ బోలు

పాలిండ్ల మెఱుగులు బయలుపడియె

తే. సిగ్గు నటియించి మావేడ్క చిన్నఁబుచ్చి

యేల యిటు పిసాళించె దిం చేమిసిద్ధి

కాముసామ్రాజ్యపట్టంబు గట్టి నన్ను

గొంగిలింపఁగఁగదవె యొకరణకాంతి.

95

ప. అని చిటునవ్వునవ్వుచు గోవిందమంచనశర్మ నర్మ సఖుండును దానును
నటపోవఁబోవ ముందట.

96

జూ ద ము

మ. పరివేషించి ప్రజాకదంబకము వై వై ప్రాని వీక్షింపఁగాఁ
బరహస్తంబున నొత్తుకొందు నపలాప ప్రాణి బోధింపఁ బా
మరులై పన్నిదమాడి యొడి మఱి దుర్దానంబుతో నాటగొ
ల్పిరి వేశ్యావలయాభిసంపశితే మువ్విళ్ళూర్చి గోవిందునిన్.

97

శా. సుగాసంగజయాజయంబు పరిహాసప్రస్ఫుటాశ్చీలభా
మంగం బాకలితాంతరావలయకత్యాభాగముద్రాలన

క్రీడాభి—2

దృంగీనిష్ఠితకాష్టశంకుకము పాపద్యూత మీపన్నిదం
బంగీకారము నేయువారి మొలలు బ్రాపించు గాపీనముత్. 98

గీ, నీకు నౌ నీకు నౌ నంచు నెమకి నెమకి
ముగుద లగువారి భ్రమియించి మోసపుచ్చు
బశ్యతోహరుఁ డత్యంతపాపబుద్ధి
పట్టణములోఁ దగుల్పరిష్టం దెగాఁడు. 99

ప. అనుచు నట ముందట శతానందగేహినీకరరుహప్రరోహభిరముఖర
పీణాక్వాణ పాణింధమంబైన మధురస్వరంబున. 100

క రణ కాంఠ

నీ. విజ్ఞోడు పడ నిడ్డ వెండ్లు కజంబెంబు
వంగుబ్బ పాండ్లకెల్లకు లొరయఁ
గరమూలమున వెండి మొరవంకకడియంబు
మూఁడుమూలలలింగముద్ర లొత్త
జంగాళముగఁ బింజె నవరించికట్టిన
మధుఁ గొంటిపొరను లోఁదొడలు మెఱయ
బలితంపువిచ్చుటాకులదుద్దుఁగమ్మలు
నిద్దంపుఁజెక్కులనీడఁ జూడ
తే. నోరుఁగంటిపురంబులో నోరగ్రంతఁ, బెద్దయెలుగుననమ్మె సం పెంగమానె
కోకిలము పంచమ శ్రుతిఁ గొనరినట్లు, కనుమయవ్వలిదేశంబు కరణకాంఠ.

గీ. పలికినప్పుడు తేనియ లొలికిపడెడు
జకుకుజాపులఁ గ్రొవ్విండు లులుకుపడెను
ములికినాటిది కాబోలుఁ జెలి కిరాట
కలికి చిలుకలకొలికి యీ తెలిజోటి. 102

— గా ను గ క న్నె —

ఉ. ఈనళినాక్షి దాఁ దిరుపుటెద్దు ప్రతోదము మోసి రొప్పుచున్
గానుగపట్టెవై దిరుగఁ గట్టిడి టిట్టిభ! మందరాద్రిమం
ధానకమధ్యమానతిమిథామజలభ్రమిమండలం బధి
స్థానముగా భ్రమించునల సుపదచేడియఁ బోలకుండునే. 103

ఉ. మీనవిలోచనంబులును మీడిసిన ఖం గనుగుబ్బ చన్ను లిం
పై నవచోమ్మతంబు సొగసైనమదాలసమందయాచముం
గా నొనరించి దీని గణికామణిజేయక నిర్దయాత్ముడై
గానుగదానిఁ జేసిన వికారవిధిం దలమొత్తఁగాఁదగున్. 104

చ. అట యుత్తరంబునం గత్తెరనొత్తి వెక్కువమైల పొత్తుల బహువిధ
వర్తనల హత్తించి యెత్తి కట్టిన పూగొత్తులు మత్తకోకిల కలహయ దా
త్యూహ పూహంబులుం గలిగిన మోహరివాడయందు. 105

— కు ట్ర పు వాఁ డు —

చ. కొలుచును జేనవెట్టి కుచ కుంభయుగం బెగడిగ్గఁ గన్నుగై
వలఁ బరికించుఁ గక్షముల వైచును దృష్టులు మాటిమాటికిం
గలికితనంబునం దఱచుగా నగు సౌచికపల్లవుండు గం
చెల వెళ్లఁ గుట్టియ్యాఁడు వెల చేడియకున్ విషయాభిలాషియై. 106

చ. అనుచు నవ్వాడ గడచి యట యుత్తరంబు ననునప్పుడు ముందట నొక
యింటిఘటుంగున మచ్చెకంటిం బొడగని. 107

— ఈ రీ ఝ ట —

ఉ. సారెకు సారె కేమిటికిఁ జుపెడు గోరంటయెఱ్ఱలైన వా
లారు నఖాంకురంబుల వయస్యకచంబునఁ బటపట యీ
రీరిచి నీల్ కృతున్ చెవుల కింపొనరింపఁ జూరనేత్ర! నీ
చారుకుచద్వయంబు మముఁ జుపెడుదోషము నీకుఁ జాలదే? 108

వ. అనుచు నయ్యింటిముందట.

109

—అం ప సు పు నూ టు లం—

మహాస్ర. పరిపాటిభర్వభర్జూపరలిసమయసంభ్రాంతసంభోగభంగి
దరుణీరత్నంబు హేలాతరళగతి హరిద్రారజకర్దమంబు
గురు లల్లాడంగ వీరుగుచములు గదలా గొంతుగూర్చుండి నూజ్జే
గరవల్లికాచభూషాకలమధురయుణాత్కారముల్ తోరముల్ గాకా. 110

వ. అని యచ్చోటు వాసి బాహ్యకటకవీధిపిటంకంబు లలిక్రమింపి. 111

—అం ట రు గ ల్లు లం—

సీ. సప్తపాతాళవిష్టపమహాప్రస్థాన ఘటాపకంబై వ గనపపరిభ
తారకామండలస్తబకావతఃసమై కనుదూపు గొనని ప్రాకారరేఖ
పుంజీభవించినభువనగోళముభంగి సుకులాంగణమైన వంకదార
మెఱుగుజెక్కలతోడి మేరుకైలముఁబోలు పెనుబైఁడితలుపుల పెద్దగవని
తే. చూచె; జేరె; బ్రవేశించె; జొచ్చె; వ్రేలి
సఖుండు దానును రక్తఘోటకకటకరటి
యుగసంబాధముల కొయ్య నోసరిలుచు
మందగతి నోరుగల్లు గోవిందశర్మ. 112

వ. ప్రవేశించి టిట్టిభనామ ధేయందైన శోమటి నెట్టిగారితో సాతఁ
డి ట్టనియె. 113

సీ. రాజమార్గంబు వారణఘటాఘోటకశకటికాభటశోటిసంకులంబు
ధరణీస్థలీరజస్త్రసరేణుబహుళంబు గావున మన మందుఁ బోవవలదు
క్రంకత్ప్రవలనొండుగలకలంబులు లేవు తఱచుగా నుఖనినోదములుగలవు
మఱియు విశేషించి మన్ననకూటమా వేశవాటిక మధ్యవీధిఁ దఱిసి
తే. చిత్తమున కెక్కినట్టి లంజియలతోడ
సరసల్లాచనోభ్యంబు సలుపవచ్చు

నంత మధ్యాహ్నమునయ్యూ నపుడుగాని

వేడుకై యుండ చక్కలవాడ సొరంగ.

114

గీ. అనినఁ డిట్టిభుం డానంచు ననుచరింప, నాబువరిక్రింది త్రోవగా నరిగి యరిగి
విప్పుఁ డీక్షించెఁ బలినాటివీరపురుష, పదముదైవతశివలింగభవనవాటి. 115

— పల్నాటి వీరుల కథ —

మ. ద్రుతతాళంబున వీరగుంభితకధుంధుంధుంకిటాత్కారసం

గతి వాయువుచు నాంతరాళికయతి గ్రామాభిరామంబుగా

యతిగూడం ద్విపవప్రబంధమున వీరానీకము బాడె నొ

క్కత ప్రత్యక్షరముం గుమారకులు ఖీట్కారంబునం దూలంగన్. 116

గీ. గర్జించి యరసి జంఘాకాండయుగళంబు

వీరసంబెటకోల వ్రేయు నొకఁడు

ఆలీఢపాదవిన్యాస మొప్పగ వ్రాలి

కుంతాభినయముఁ గైకొను నొకఁడు

విగువుఁ గన్నుల నుబ్బు బెడరుఁజూపులతోడ

ఖీట్కారమొనరించుఁ బెలుచ నొకఁడు

పటుగుజావప్రంభపరిపాటి ఘటియిల్ల

ధరణి యాస్ఫోటించి దాటు నొకఁడు

తే. ఉద్దిప్రకటింప నొక్కరుం డోలవాడు

బయలు గుఱుంబు *భంజల్లఁ బఱపు నొకఁడు

కొడుమ దాటింపుచును బెద్దగొలుపులొనఁ

బడఁతి పల్నాటివీరులఁ బాడునపుడు.

117

గీ. కులముదైవతంబు గురిజాలగంగాంబ, కలనిపోతులయ్యె చెలిమికాండ్లు

పిఱికికండలేని యణువదియేగురు, పల్లెనాటివీరబాంధవులకు.

118

గీ. ఆరువెల్లి *నాయురాలి దుర్బంత్రంబు, కోడిపారు చావకూటికుడుపు.
ప్రగమకారణములు పల్నాటియేకాంగ, వీరపురుషసప్రహారమునకు.

ఉ. పచ్చనిపిండిగండమును బాలము సేనయు నెట్టిపూవులకే
గుచ్చినకంఠమాల్పములు గొప్పగనల్లనవేణిబంధముల్
కుచ్చులవీరసంబెటయుఁ గ్రోళ్తమణుంగకుకాసెపుట్టముకే
అచ్చలకెక్కినట్టి రవణాబులు వీరమహారతోటికిన్. 120

క. నల్లగొండయు నాగరి, కల్లును ధరణీస్థంబు బ్రగల్భస్థలముల్
పల్లెలు నాగులేలును, బల్లెత్తుకాంత యెల్లప్రారుభంబుల్. 121

సీ. ఇచ్చోట భుజియించి రేకకార్యస్థులై సామంతనృపతులు చావకూడు
ఇచ్చోటఁ జింతించె నిచ్చ నుపాయంబు నళినాక్షి యారెవ్వని నాయురాలు
నిజ మనుశుద్ధికై నివ్వలయేటిలో నోలాడె నిచ్చోట బీలసాని
ఇచ్చోటఁ బోరిరి యిలవణాబుగ గొల్ల నవతిత్తెల్లలబిడ్డ లవనివతులు
తే. ధీరులగువార లేవురు వీరపురుషులై మదోద్ధతి నిచ్చోట నాజిఁ బడిరి
యనుచుఁ జెప్పుదు రై తిహ్య మచటనచట, జనపపెద్దలు పల్లదేశములయందు.

ఉ. చిత్తముగూర్చి మాచెరల చెన్నుఁడు శ్రీగిరిలింగము గృపా
యత్తతఁజూడఁ **బల్లెవిషయంబున కామహిమంబు చెల్లెఁగా
కుత్తరలోన మింట జల ముట్టినమాత్రన నాపణాలలో
విత్తినయాచనాళ మభివృద్ధి ఫలించుటయెట్లు చెప్పమా ? 122

మ. మగసింగంబులు సంగరాంగణములకే మత్తి రున్నతులై
జగదేశస్తుతు లంచు నేమిటికి సంతాపింప! నాభూమిలోఁ
జిగురుంబోడులఁ గాఁపుగుబ్బెతల నక్షీణ ప్రభావంబునకే
మగసింగంబులఁగా నెఱుంగుదురు పుంభావప్రసంగంబులన్. 123

గీ. కోలదాపునఁ ద్రిక్కటిఁ గూడియున్న, గచ్చుచేసినచిత్తంపుగదైవలక
వ్రాసినా రదె చూడరా వై శ్యరాజ, శీల బ్రహ్మదీవీరనాసీరచరిత! 124

వ. ఈ వీరపురుషులు మనకుం గార్వసిద్ధి సేయుదురు గాక పదపద మనుచు
గతిపయపదంబు లరిగి నింబపల్లవ నికురుంబ సందానిత నందనమాలికా
లంకృత ద్వారం బగు శేకవీరాగార గోష్ఠంబు గలుగొని. 126

— వ క వీ ర —

సీ. వందనం బిందిరావరు కన్నతల్లికి దండంబు ఫణిరాజమండనకును
నంజలి సోమసూర్యానలనేత్రకు నభిషంధనము జగదంబికకును
మొగుపుఁజేతులు దేవమునిసిద్ధ సేవ్యకు జమదగ్ని గారాపునలికి శరణు
జోహారు రమణీయ శోభనాకారకు నమితంబు గిరిరాజనందనకును
తే. నిత్యకల్యాణి కలికులనీలవేణి, కాచిశక్తికి వేదవేదాంతసార
శేకవీరకుఁ బూర్ణరాకేందుముఖకి, నఖిలజననికి సాష్టాంగ నమసినంబు.

సీ. పద్మలోచన భృగుబ్రహ్మసాయమివాళ
పరిపాటి కభినవాభరణ మయ్యె
రమణిత్రేతాద్వాపరములసాధ్యావేళ
మగనితోఁ బెక్కిండ్లు మనువు మనియె
నెలఁత కానకకన్న నెయ్యంపుఁగొడుకుచే
జంపించె ముయ్యెడుసారె నృపుల
తరుణి హైహయరాజదంతాస్థిపటలాంబు
గవడపేరుగఁ జేసి కట్టెనటుత

తే. మండపాకను పెనుఁబాక మాహురమునఁ, నాగవరమున బోలాన ననిచెనింతి
యోరుఁగంట వసించె నీలోత్పలాక్షి, కాకతమ్మకు నైదోడ యేకవీర.

సీ. అలగి యెంతటిరాజునాండ్రనైనను బట్టి పుట్టుఁబాపలఁ జేయురట్టుకత్తె
ఘనుడైన జమదగ్నిముని నాథుకూరిమి వెలయుంచు పెనుఁబాకవేడ్కకత్తె
సుక్షత్రయకులంబు నిక్షత్రముగఁజేయు కొడుకుఁ గాంచినయట్టి కోవకత్తె
బవనీలజవనికపాటల నిల్లాండ్ర రమణఁ ద్రుళ్లాడించు తంతుకత్తె

తే. యోనిమి గదుల్లవాగులో నోలలాడు, కలికివల్లకదేబెలఁ గన్నతల్లి
వాసికెక్కినయట్టిపోలానయిల్లు, చక్కమెప్పులమామూర మ్మక్కనాచి.

— ౭౭ బ వ నీఁ డు ౭౭ —

సే. కక్షనిక్షిప్తవికస్వరస్వరవిలాస శ్రీనివాసుం జపని కందుఁ
గట్టినతంత్రికిఁ గంత శ్రుతికిఁ గూడఁ జొక్కంబుగా నారి సొబగు మీఱ
నాలాపములశుద్ధసాళవ సుక్షీర్ణ వివిధరాగంబులచవులుచూసి
డమడమధ్వనులఁ బొటారించి యెడనెడఁ గత్తెరమార్గంబు బిత్తరిల్లి
తే. వాద్యవైఖరిఁ గడునెఱవాది యనఁగ నేక వీరామహాదేవియెదుట నిల్చి
పరశురామునికథ లెల్లఁ బ్రాశ్నిఁ బాడఁ జారుతరక్తిరి బవనీలచక్రవర్తి.

— ౭౮ మా లె త ౭౮ —

మ. ఆలరుంబోడి జనంగమప్రమద మధ్యానధ్వమటాధ్వనుల్
చెలఁగంబాడె సమస్తలోకజననిక్ శ్రీయేకవీరాంబికన్
చలరా జొక్కొకమూర్ఖనాస్వరమునన్ బ్రాణంబు గల్పింపఁగాఁ
గలకంఠీకలకంఠశోమలకుహూకారుంబు తోరంబుగన్. 131

మ. అకలంకస్థితిఁ గోరి కొల్పెదరు బ్రహ్మానందభావంబునన్
సకలానందమయైకమాత లగుచున్ సుతోషచిత్తంబునన్
*తకదుందుములు తాళముల్ జపనికల్ తంధాన లమ్మయ్యకున్
ఎకవీరమ్మకు మామూరమ్మకునథోహ్నికారమధ్యాత్మకున్. 132

శా. ఆలోకింపక మ్రొక్కరాదు నిజభక్త్యావేశసూత్రమ్మె
నాలోకించినఁ జిత్త మెట్లగునొ కామావేశసూయుక్తిమ్మె
వేలా గోయి కిరాట? మానుడమొ సువీక్షింతమో చెప్పమా
ప్రీతాశూన్యకటీరమండలముదేవీ శంభశీవ్రాతమునై? 133

*తకదుందుల్ యొకతాళముల్.

— ౧౩ కౌ పు ట్టా లు ౧ —

- సీ. జటివోనిగడితంపుఁ జీటుతచౌకంబుల తొగరుఁబుట్టము కచ్చందొడివి కట్టి
యోలగందపుబొట్టు నువ్వుభాగంబుపై సిందూరతిలకంబుఁ బొందుపఱచి
వసరుదాకెడునింబవల్ల వంబులదండ గుబ్బచన్నులమోడఁ గుదురుకొల్పి
క్రొత్తదోమినదంతకోరకంబులయందుఁ దాంబూలరాగంబుతఱుకుగూర్చి
తే. సకలసంధ్యంగములకుఁ దేజంబు గలుగ
మధుమదారుంధ మణఃకువ మరలఁ ద్రోవ
దేకువయు నారజంబునుఁ దేటవడఁగఁ
బురమునకు వచ్చె నొకకాఁపుఁబూవుబోడి. 134
- వ. ఆయ్యచనరంబున నేకవీరాంబకుం బ్రణమిల్లి యట చనునప్పుడు. 135

— ౧౪ జ క్కు ల పు రం ధ్ర ౧ —

- సీ. కోణాగ్రసంఘర్షఁ ఘుమఘుమధ్వని తారకంతస్వరంబుతో గారవింప
మసిబొట్టుబోనాన ననబుకొల్పినకన్ను కొడుపుచేఁ దాటించు నెడవడవ
శ్రుతికి నుత్కర్షణంబుఁ జూపంగవలయుచోఁ జెవిత్రాడు బిగియుంచుదీపగణ్ణ
గిల్కగిల్కనమ్రాయు కింకిణీగుచ్చుంబు తాళమానంబుతో మేళవింప
తే. రాగముననుడి లంఘించు రాగమునకు
నరుమ యూరుద్యయంబుపై నొత్తిగిల్గి
కామవల్లిమహాలక్ష్మి కైటభారి
వలపు వాడుచు వచ్చె జక్కులపురంధ్ర. 136

— ౧౫ అ క్క లు ౧ —

- సీ. ముద్రికామాణిక్యములదీ ప్తి కెంగేలి పించెంబుగ్గుంచెతో బిత్తరింప
నువ్వనానమునఁ ధద్దయును నన్ననగ్గు కౌసు చనుదోయిభరమున జలదరింపఁ
దోకచుక్కలఁబోలు తోరంపుఁ దెలికన్ను లావై శమున సిగ్గు నతకరింపఁ
నిద్దంపువెలిపట్టు నెఱిక ధూరినయల్లు తొడలమించులు వెలిఁ దొంగలింప

లే. నురుమచప్పళ్ల కను బిల్లదురులమ్రోత

కంతకంతకుఁ బేరుబు నావహింప

నాడె బీటలపై నోలఁ గూడియున్న

యక్కలేడ్వరలో నొక్కయలరుబోడి.

137

చ. హరహర యింత యొప్పునె మహారథటిక జగఘంకృతస్వన

స్తరళివిమిశ్రితాంకరవ మూర్ఖుల జిత్తము లుబ్బి యక్కలే

డ్వరు నదె యాడఁజొచ్చిరి కడుం గడువేడ్కనమున్నమత్పయో

ధరయుగభారభీరుతమ తన్వపలగ్నము లైన నృత్యముల్.

138

వ. ఇదె యాయింటి యజమానుడు సంతానకాంక్షియై ప్రతిబంధ నోడ

నార్థంబు యత్నకన్యలు బరీక్షారాధనంబు సేయుచున్నవాఁడు గావలయు

మాణిభద్రకులూర్దవహులైన దేవతలు కామవల్లి శ్రీమహాలక్ష్మితోఁగూడి

యపేక్షితకార్యంబు మనకు నవ్యాక్షేపంబునం జేయుదురుగాక యనుచు

విశ్వాసంబుతో నమస్కారుంబు సేసి కానల్పాటి గోవిందమంచనశర్

నర్తనఖుండు దాను నట చని ముందట.

139

గీ. మంద్రమధ్యతార మానశ్రయాభిన్న

మహిషశృంగనాద లహరిఁ గూడి

డమరు డిండిమంబు డమడమధ్వని మ్రోసె

నద్భుతం బదేమి యార్భటంబు.

140

— మై లా ర భ టు లు —

అని టిట్టిభుం డడిగిన.

141

సీ. అవతవ మండు నెఱినిచండ్ర మణ్ణల చోద్యంపు గుండాలు చొచ్చువారు

కరవాఁడియలుగుల గనపపాతర్లలో నుట్టిచేరులు గోసి యులుకువారు

గాలంపుఁగొంకిఁ గంకాళచర్త ముగ్రుచ్చి యుదువీధి నుయ్యెల లూఁగువారు

కటికిహొన్నాళంబు గండగ తైరవట్టిమిసిమితులను గాక మ్రింగువారు

లే. సందులను నారసంబులు సలుపువారు
యెడమకుడిచేత నారతు లిచ్చు వారు
సాహసము మూర్తిగైకొన్ననరణివారు
ధీరహృదయులు మైలారవీరభటులు.

142

గీ. వీరు మైలారదేవర వీరభటులు, గొండ్లి యాడించుచున్నారు గొరగఁడుచు
నాడుచున్నది చూడు మూర్ఖాభినయము, తాను నెట్టికనీలంతగాని లేదు.

చ. మెమకకు మొగ్గవ్రాలి కడు విన్నను వొప్పగఁ దొట్టెనీళ్లలో
మునిగి తపంతరథమగు ముంగర ముక్కున గ్రుచ్చికొంచు లే
చెను రసనాప్రవాళమున శీఘ్రము గ్రుచ్చెను నల్లపూస పే
రచుపమలీల సిప్పడు చుపాయము ట్టివి యెట్టు నేర్చెనో? 144

సీ. శనివారస్థి సజ్జనపారిజాతంబు పరదాత యాచిత్యవారభోగి
మాడచీరములుంగు మాయాచిన్ దుండు మాళిపీఠియభర్త మహితయశుఁడు
పల్లెమ్మనాయకుం డెల్ల వేల్పులరాజు గనవవేటలవేడ్కకాండ్రభర్త
కత్తకాలస్వామి కరుణాపయోరాశి పుణ్యకీర్తను డైన పోలియయ్య

లే. మంచు కుంచాలఁగలువంగ మాయలేళ్లబట్టికట్టంగ నేర్చినబాసవెల్ల
శైరవునితోడిజోడు మైలారదేవుఁ డోరుగంటినివాసి మేలొసఁగుఁగాత.

మ. అదిగో! యెత్తినవారు పట్టణము మధ్యక్షోణి సింహాధ్వజ
బదిగో! కట్టినవారు నింబదళమా ల్యాతోరణ వ్రాతముల్
విదితం బయ్యె మహోత్సవంబు సెఱయిన్ వీధీవిటాకంబులం
దదిగో! నిల్వినవారు పూర్ణకలశం బాబాలవృద్ధాంగనల్. 146

మ. అకలంకస్థితి శీఘ్రపానరుచులై యాసాదు లుప్పొంగి యో
యకరో యమ్మకరో యమక్కురో యదీ యట్టట్టతో యంచు బా
యక తప్పెట్లును దల్లెతాళములు నింపైసొంపు రరజిల్లఁగాఁ
జకజంజం జకజంజ జుమ్ము మనుచున్ సాగుం గడున్ వాద్యముల్.

వ. అట చని ముందట.

148

— ౧౧ న గ రా వ లో క న ము ౧౧ —

- శీ. అదె ధైరవస్థాన మటమీద నల్ల దె చమడేశ్వరీమహాశక్తిగరు
వీరభద్రేశ్వరాగారమంటప మదె యదె బౌద్ధదేవునిహారభూమి
అదె ముద్దరా ల్పసానమనివాసంబు నల్ల దె కోమరసామయ్య నగరు
అదె పాండవులగుడి యటదక్షిణంబునఁ గర్తారుఁ డుండు తుక్కలమసీదు
తే. కొంతదవ్వుల నదె మహాగోవురముల, పైఁడికుండలు రవిదీప్తి బ్రజ్జ్వలించి
కానయ్యెను మేరుశృంగములఁబోలె, గేశవశ్రీస్వయంభూ సింహాసములు.
చ. అనుచు నట చని ముండట నొక్క ధైరవాలయంబుఁ బూడగని నమస్కరించి
కానల్నాటి మంచనశర్మ యిట్లనియె. 150

— ౧౨ ధై ర వుఁ డు ౧౨ —

- మ. ఆమితోత్సాహముతోడ నీవు పటుపాహాఢక్రమోక్తాక్రమం
టు మహాకంఠము నొండఁ జేయఁ దొలఁకఁడున్ పార్థి పెలాలుత
తక్రమతంబై పలమానమీనమయి యుద్యన్నక్రమై యుత్తర
త్రిమిథై యుల్లలదంబుమగ్నధుశిథై నీరా మహాధైరవ! 151
చ. అనియూర్ధ్వం బవలోకించి యిప్పుడు మధ్యాహ్నరాలం బగుచున్నయది.

— ౧౩ మ థ్యా హ్న ము ౧౩ —

- కా. వ్రాఁటె దిక్కులు భానుభావ్యతికర ప్రకీడదర్శిపల
జ్వాలాజాల బటాలజాంగలపటి వాచాలకాయవృద్ధై
రొలంబంబులు మూతిముట్ట వెళ్లిచేక్ గ్రవ్వేడి బిరెండలక్
జాలం గ్రాగి కరంబు పేడి యగుకాసారాబ్జమైరేయముల్. 153
చ. అని యనంతరు బాకాశంబునం జెప్పెట్టి శ్రుతిసభినయించి గోవిందుండు.

— ౧౪ గ డి యా ర ము ౧౪ —

- మ. ఉద్భుద్భిక్ష శిఖరావలంబియగు నాహోర్వితుమోసాలపై
గడియారంబున మోసె రెండెనిముదుల్ ఘటాఘటాత్కారముల్

నడలె భానుడు పశ్చిమంబునకు వైశ్య ! పూటకూటింటికి
గుడువంబోదమె లెక్క యిచ్చి ? కడు నాణొన్నార మిప్పట్టానన్.

వ. విచారించిన నదియును మనకు విశ్రమస్థానంబు.

156

— పూట కూటి యిల్లు —

గీ. సంతతిగ్రహయానాదిసంఘటనల, బంధకీజారులకు రాయబారి యగుచు
పట్టణంబున నిత్యంబు వగులరేయి; పూటకూటింటి వర్తిండు బుష్పశరుడు.

వ. అనుచు గొంత దవ్వరిగిన దమకు నెదురుగా నేతెంచు నొక్క
బ్రాహ్మణుం గనుగొని.

158

ఉ. వీ డిదె తెల్ల నాకులను వీ డెమునేయుచు వీధి వచ్చుచు
న్నాడు మదించి తిండి తినినాడు చుమి యిటమీద నేడతో
తేడగఁబోయెడిం గరణ దేశపుజాణఁడుగాఁగఁబోయి నీ
బాఁడు పశోపహరపరిపాటి యెఱుంగఁగవచ్చు వీనిచేన్.

159

వ. ఇతఁడు వెడలివచ్చు నవ్వాడయె పూటవంటకంబు వెట్టు బాడబులవాడ
గావలయు నది యెట్లంటేని.

160

ఉ. స్త్రాణపుటికుటిరముల గాపుర ముండదొడంగె నిట్లు పా
షాణ్మురట్టఘట్టనవశంబున బుట్టిన సత్తుగంధ మ
క్షీణకళోరసౌరభవిజృంభణదిక్కుల జల్లఁజొచ్చె నా
మ్రాణిపదార్థజాలములు బ్రాహ్మణకాంతలు తాల జోయగన్.

161

గీ. మందవేగంబుతోఁ గ్రొత్తమలఁకవార్ల
కిట్టుచెప్పలు మొరయ నుంకించి నడుచు
కరణ బ్రాహ్మణవటముఘ్నం గదియవచ్చి
పూలిమాహస్వయందగు భూసురుండు.

162

వ. పూటవంటకరబుల వృత్తాంతం బడిగిన నతండు.

163

క. అహఃరవిహఃరములకొ, యాహఃరంబునకునో విహఃరంబునకొ
బేహఃరము మీక్షీస్యదేహఃరంభంబు మాకుఁ దెయ్యఁగ వలయున్. 164

ప. అహఃరంబున కంటేని. 165

ఉ. కప్పరభోగివంటకము కమ్మనిగోధుమపిండివంటయున్
గుప్పెడుపంచదారయును గ్రోతగఁ గాంచిన యాలనే పెన
ర్పప్పను గొమ్మనల్లనఁటిపండ్లును నాలుగు నైదు నంజులున్
లప్పలతోడఁ గ్రాబెరుగు లక్ష్మణపజ్జులయింట రూకకున్. 166

ప. విహఃరంబున కంటేని దద్గృహంబున. 164

క. అటుగొను గుబ్బచన్నలు, మెఱుంగుగన్నలును గలుగు మెచ్చుల నవలా
కుటుబోడ ముండరత్నము, 1 బటిపోవఁగ విడిచినట్టి బ్రహ్మకు జేజే. 168

శా. పూవుంబోడులు లేరె విప్రవిధవల్ భూమండలిన్ దానిరే
ఖావై దగ్ధవిలాసవిభ్రమకళా గర్వంబు లట్లుండనీ
యావిశ్వస్తయపస్థచాయ నవలతాధీశఫాలస్థలీ
సౌవర్ణస్థిరపట్టబంధసుమాసౌభాగ్యలక్ష్మీన్ నగున్. 169

ఉ. కోయిల పంచమస్వరము క్రొచ్చినభంగిని శిగంతమెత్తి రా
మాయణ మాటుకొండములు నచ్చుతజాగరవేళ బాడె నా
రాయవిశంతురత్న మనురాగముతోడ “నమశ్శివాయ శాం
తాయ సమస్తదోషహరణాయ” సమానమె దాని కెవ్వరున్? 170

ఉ. సంకృతిపూతిమాషకుల సాగరశారదపూర్ణిమాకురు
గాంకుఁడు మంచి లక్ష్మణగృహంబున నెచ్చెలికాఁడుఁ దానును
జంకలబంటిగా మెసవి చక్కనివేడుకకత్తెఁ జూచి తా
రింకొకమారు వత్త మని యేగిరి కార్యభరంబుపెంపునన్. 171

ప. అట పోవంబోవ ముందట. 172

— గే దఁ గి పూ వు —

- సీ. పాంథసీమంతిసి ప్రాణమత్స్యములకు
 గాలాములగు కంటకములతోడ
 గరుడపచ్చలచాయఁ బరిహసింపఁగఁజాలు
 దళమైన బాహ్యపత్రములతోడ
 జీర్ణకీకసకణశ్రేణిఁ బిడ్డఁజేసి
 యవియఁ దోమినయట్టియన్నతోడఁ
 బదియాటువన్నియ బంగారు సరివచ్చు
 సంప ర్తికాపలాశములతోడ
- తే. శివునిచిచ్చుటకంట వెచ్చిన యనంగు, బూది కెనయైనకమ్మఁబుప్పొళ్ల తోడఁ
 దావి ఘనమైన కమ్మ గేదంగిపూవు, భూసురునకిచ్చెఁ దగ నొక్కపుష్పలావి.
- ప. ఇచ్చినం జూచి. 174
- ఉ. క్రొన్నెలరేఖతోడఁ గడఁగూడి సుఖంపఁగ భాగ్య మబ్బమిన్
 ఖన్నతనొందుఁ గాని నవకేతకి శూలి వివేకహినుడై
 తన్నుఁ దిరస్కరించుటకు దైన్యమునొంద దదే వివేకసం
 పన్నిధి దానిపాలి పెరుమాల్లికఁ డెక్కడనైన లేడొకో? 175
- గీ. అందుకొని పుష్పలావికిఁ ద్యాగమిచ్చి
 బ్రాహ్మణుల కందు నొక్కొక్కపత్ర మొసఁగి
 జాణివి పుండు సిగఁదాలెచ్చఁ జందమామ
 కొండదాలికయగు నొక్కగ్రామలిఱ్ఱకు. 176
- * ...
- ప. అదె విద్వేషిభువన భగీషాసంరంభ విజృంభమాణ యుషధ్వజ భుజవరాక్రమ
 సముత్సాహ నాటక ప్రస్తావనా ప్రథమనాందీకంఠః బగు వేశ
 వాటికానికటంబు. 177

* ఇట గ్రంథపాత మేమో?

- గీ. చందనంబున గలయంపి చచ్చి నారు, ముగ్ధులడినారు కాశ్చీరమున ముదమున
ప్రాసినా రిందురజమున రంగవల్లి, కంజముల దోరణంబులు గట్టినారు.
- ప. ఇది యెవ్వరియిల్లాకో! శోభనంబు ముడివడుచున్న యది యనుచు
నాకాశంబు వీక్షించి యచ్చటి వారల నేమి యని యడిగిన. 179

— మా చ వ్రే వి త్త —

- కా. ద్వీపాంతంబుననుండివచ్చితివే! భూదేవ! “ప్రశాంతం మహా
పాపం” సర్వజగత్ప్రసిద్ధసుమనోబాణాససామ్నాయవి
ద్యోపాధ్యాయ ప్రతాపరుద్రధరణీశోపాక్షగోష్ఠీప్రతి
ష్ఠాపారీణ నెఱుంగవయ్యెదవె మాచల్దేవివారాంగనన్. 180
- ప. చిత్రశాలాప్రవేశంబు చేయుచున్న యది పుణ్యాహవాచనకాలంబు
మీరును బచ్చని¹ పెండ్లికూటంబు జూడవచ్చునది యనిన. 181
- గీ. లెస్సగాక కిరాట, యీలేమచరిత
మాడుదురు నాటకంబుగ నవనిలొన
దీని జూడంగ బోదమా యీనెపమున
నరసి చూతము మన కేమి యచట ననుచు. 182

- ప. అనుచు బ్రవేశనాటితకంబున జిత్రశాల జొచ్చి పూతిమాషగోత్రం
డచోటం² బెండ్లికూటంబున నీలువునం గై నేసి హంసతూలికాతల్పంబు
మీదం గూర్చున్న హావభావ విభ్రమవిలాసనిధి మాచల్దేవ గమనగొని.
- గీ. అంకుశాఘాతరేఖల నంద మొందు, గంధగజకుంభములతోడ గలహమాడు
క్రొత్తనఖములతోడి నీకుచభరమున, కలివ యభ్యుదయపరంపరాభివృద్ధి
గీ. కల్లఁజేప్పము విను నీకుఁ గలప్రసిద్ధి, ఢిల్లీసురతాణికిని లేదు పల్లవాష్టి
యూదిలక్షికి నీకును భేదమేమి, యుదధి జనియింపవరడుట యొకటి దక్క.

గీ. పీరుగంటిమాచాంబ వయోరుహాక్షి
పంచబాణావతారుని మంచి జూచి
కంకణాలక్రియార్థుణాత్కార మెసంగ
“నయ్యగారికి జోహారు” లనుచు మ్రొక్కె
186

గీ. ఆగురుధూపాధివాసితాభ్యంతరంబు, మగువ నీమన్తధచ్చత్రమంటపంబు
సర్వయోషిదసామాన్యసౌష్ఠ్యవంబు, కాచుఁగావుత మోర్గంటికటకవిటుల.
వ. అనుటయు.
188

సీ. ఎందుండి వచ్చితి రీరు? కానల్నాట నుండి వచ్చితిమి మే ముత్పలాక్షి
యెవ్వరివారు మీ? రేము సంకృతి పూతిమావ మాధవునికుమారపరుండ
మీదివ్యనామకం దేదియో? గోవింద మంచనశర్మసమాహ్వయులము
మీర లిచ్చటికి రాఁ గారణం బెయ్యది? చేరి మీబోంట్ల నాశీర్వదింప

తే. నైన విచ్చేసి కూర్చుండ నవధరింపు
వాచ్చ వచ్చెద మటువోయి వనరుహాక్షి
యెచ్చటికి వార్వ బోయెద రెఱుంగఁజెప్పు?
డక్కవాడకు మేము బ్రహ్మణుల మగుట.
189

వ. చిత్రావలోకనంబు చేసి టిట్టిభునకు గోవింద మంచనశర్మ యి ట్లనియె.

❖ చిత్ర శాల ❖

సీ. అదె దారువనభూమి, యనమనేత్రుఁడు వాఁడె
సంయమిం ద్రులపుణ్య సతులువారె
యదె కన్యకారత్న, మబ్బసనుఁడు వాఁడె
యదె రతిక్రీడా విహారశయ్య
వాఁడె వైకుంఠుఁడు, వారె గోపస్త్రీలు
యమునానదీనైకతాంత మదియె
అదె యహల్యాదేవి, యమరాధిపుఁడు వాఁడె
యదె పర్వతాలికాభ్యంతరంబు
శ్రీ దాభి—3

తే. చందురుడు వాడె, యదె బృహస్పతిపురంధ్రు
జాలరియు నదె, శ్రీపరాశరుడు వాడె
కుశికజుడు వాడె, యదె యింద్రునింపులేమ
చిత్తజానికౌర్య మెఱింగించె జిత్రకాల. 191

ఉ. తియ్యనిపింటిజోదు రతిదేవిచనుగవ నొత్తిగిల్లి యొ
య్యెయ్యన వంకచక్కబడ నొత్తెడుఁ జూచితె పుష్పబాణముల్
మయ్యెరవ్రాసె జిత్రరువు మాఁగిలిమాఁగిలి, చిత్రకారుడా!
దయ్యముగాక; *యావిష దానము టిట్టిభ; వీని కీదగున్. 192

ప. అనుచుఁ దద్గృహంబు నిర్గమించి పూర్వానుభూత యగు గాంధర్వి
గృహంబు రోయువాడు కతి పయమందిరంబులకు నవల సిందువారలతికా
కుడుంగం బడియాలంబున నెఱింగి యనుంగు మొగసాలం జొచ్చిన
దాసదాసీజనంబు ససంభ్రమంబుగా నెదురేగి తోడ్కొనిపోవం బోయి
యభ్యంతరమందిరంబున మహాశృంగవ్యాపార పారీణయైయున్న యవ్వార
ముఖ్యం జేరి యాన నార్ఘ్యపాద్యాది సముచితసత్కారంబులం బొంది
నుఖాసీనుండె. 193

ఉ. గోత్రమువార లెల్లఁ గెడ గూడినవారు వ్రతంబొ; దేవతా
యాత్రయొ; పండుతో; మనగృహంబునశోభనమేమి? శోభనం
బుత్రిసమాన! నేటియశరాష్ట్రసమాగమవేళఁ బువ్యన
క్షత్రమునందు నీయనుంగు గాదిలికూతురు చూచు నద్దమున్. 194

క. ఆవేళ నీవు బిడ్డకు, దీవనమంత్రంబు చెప్ప దీర్ఘాయు వగుక
లావణ్యంబు వివేకము, ప్రావీణ్యము వైభవంబు భాగ్యము గలుగున్.

గీ. ముకురవీక్షావిధానంబుమొదల లేక, నెలపడంతికిఁ గారాదు విటునిఁ గవయ
యాయజాతునకెట్లు చేయంగవచ్చునరణిపంగ్రహ మొనరింప కధ్వరంబు.

గీ. లంజెహారికి శ్రీమహాలక్ష్మీగాఁ, దర్పణము విప్రముఖ్య గంధర్వగణము
పుణ్యచారిత్ర దృష్టాంతభూమిగాఁ, దర్పణము వివర్తవాదములకెల్ల. 197

ఉ. ఉన్నదమ త్తకోకిలకుహలకలపంచమరాగరాగసం
పన్నహసీయమైనమధుమానుపుఁబున్నమనాఁడు బిడ్డకుఁ
చున్నభవేదదీక్ష పది నాళ్లగుమాత్రము నేతదర్శమై
సన్నతి సుండఁగావలయు జక్కనివాడవ యక్కవాడలోన్. 198

సీ. అచె నీకుమారిత మదనరేఖాకన్య
వదనరేఖావై భవమనఁ జున్దుఁ
* దొరఁ గూర్చికొన్నది ధూర్తదేవత నిన్నుఁ
దండ్రుఁ బోలినయట్టి తరళనయన
సాముద్రికాగమజ్ఞానపారీణులు
కడు భాగ్యసంపదగలది యుండు
భాగ్యసంపదకల్ప ప్రస్ఫుటంబయ్యెఁగా
మీరే లిందులవచ్చి మీఱియుంట

తే. జనకుడవు కర్త వాఙ్మవు నజ్జకుడవు, క్రొత్తలంజెలకాముండ వుత్తముడవు
తొడలనిడుకొని ముద్దుకూతునకు నీవు, మించుటద్దంబు చూపరామంచిరాజు

శీ. కేలఁ గ్రొమ్మించుటద్దంబు గీబుకొల్పి
మంచితొడమీఁద నొప్పారె మదనరేఖ
ముద్దునెమ్మెము లావణ్యమున జయించి
కువలయాఘ్నని జెఱవెట్టుకొన్న కరణి. 200

క. దీవించి మంచి కూతురు, “శ్రీవర్ధన్యంబు” చెప్పి చెవి టిట్టిభనె
ట్టి! వెన నిప్పించుము నృభావ నొకవెండి బిడ్డ పసుపున కనియెన్.

చ. ఆనంతరంబ గాంధర్వి పూర్వసంబంధంబునైన ప్రేమానుబంధంబునఁ గేల
గేలం గీలించి యిట్లనియె. 202

గీ. ఎందు పోయితి గోవింద ముందరట్లు, యెందరతివల వలపించి తెచట నెచట
తలపు పుట్టించెనే నీకు దైవ మిట్లు, పాయసు బారగించిన ప్రాతవట్లు.

— శ్రీ కా కు శ పుర ది ర్నా థ్ల —

గీ. దవనపున్నమఁ గాకుళాధ్యక్షుండైన, తెలుగురాయఁడు దేవతాధీశ్వరుండు
భువనహితముగ నుత్సవం బవధరింప, నందుఁబోయితి మీపొయినట్టియేఁడు.

గీ. కారవేల్ల మతన్నికాకల్పవల్లి, కడుపు నిండారఁ గాంచినకొడుకుఁగృణ్ణ
జారచోరమహాధూర్తవక్త్రవర్తి, దేవవేశ్యాభుజుగుండు తెలుగుభర్త.

గీ. వసిండిశోర వేడి పా లారగించినఁ, బుల్లసిలిన యధరవల్లవమున
విప్రకన్యచనవు వెలయించుచున్నాఁడు, విశ్వమునకుఁ గాకుళేశ్వరుండు.

ఉ. ఈరసమెత్తు వేదములు హిమహయించుఁ బురాణసంహితల్
సౌరభహీనమా నుపనిషత్తులు లేఁబడు నాగమావళుల్
గారవముల్లసిల్ల సిరికాకుళనాథుండు నాగదేవభ
ట్టారకునింటఁ బుట్టి ప్రకటంబుగ వేడుక నాదరింపఁగన్. 207

స. గరుడ స్తంభ ప్రతిష్ఠాకలన మొదలుగాఁ గల్పమంత్రోక్తపుష్పా
ధ్వరవర్సంతంబు కృష్ణాతటినితటమునకొద్దాదశ శ్రోశధాత్రీ
పరివేషాభ్యంతరశ్రీ పరమపదమునం బర్వకాలంబునందున్
బరనారీసుగమాదుల్ భగవదనుమతిం బాపముల్ గాకయుండున్. 208

కా. వ్యామగ్రహానితంబుంబకుచహారాభిభద్రాకృతుల్
కామాంధల్ వెలనాటి కొడె విధవల్ కాకొల్పి తిర్నాళ్లలా
నామాంధాత్ముండు భీమసేనుఁడు హిడింబాధీశ్వరుం డో పునో
యేమోకాని తెమల్పనేర రితరుల్ హేలారలిక్రిడలన్. 209

ఉ. పేర్చిననందడిం బెదవి పీల్చి రయంబునఁ జన్నుల్లాల్చి చే
దూర్చి యనంగ మందిరము దూకొని కూరిమిసేరు. జుట్టనక

గార్చుకొనంగఁజేసి యిటు గొంగిట నుప్పరమెత్తి యేటికిం

ధార్చి రమింతు ధూళుల వితంతువులం దిరునాళ్ల పల్లవుల్.

210

క. ముంజెపదనైన శంబర, భంజనుగేహములు గలుగు బ్రహ్మణవిధవా
పుంజము లండఁగ నూరక, లంజియ లేమిటికిఁ గాకుళయ తిరునాళ్లన్.

సీ. జవరాలిఁ బొడగన్ననన్నాస్యసిపై నేయుఁ

దులసిలేఁజిగురానుఁదూపుమరుఁడు

చేదవిపునిఁగన్నవిధవపై ఝళిపించు

దర్భపల్లవహేలి దర్భకుండు

కటకారకులకన్యఁ గనిన హఃళికుమిఁదఁ

బొడుచుఁ బూమునికోలఁ బుష్పశరుఁడు

సాడింధమునిఁ గన్ననాతిపై నేయును

నలరుఁజిచ్చఱికోల నందభవుఁడు

తే. బెరసి వెన్నెల గాయంగఁజేరకమ్మ

పులిసతలముల నాయాయి కొలము లెఱిఁగి

తాల్పు శస్త్రాస్త్రములు జారదంపతులకు

నసమబాణుండు తిరునాళ్ల నన్ని నాళ్ల.

212

ప. అని యనంతరంబ యాముందటం జను దెంచు వితంతునమూహముం గని
యాశీర్వదంపవలయు నని.

213

— వి త ం తు వు లు —

సీ. చెలఁగఁచెలఁగి పొత్తిచీరలు గట్టెడు మానకమ్మకు దీర్ఘ మాయురస్తు

సారెసారెకు చేపనదనంబునకు నేఁగు చెడిపెకు సంకల్పసిద్ధి రస్తు

నిత్యంబు వ్యభిచారవివృతో నుండెడు విధవకు బుత్రాభివృద్ధిరస్తు

దళముగాఁ దులసి పేరులు ధరించినయట్టి విశ్వస్త కారోగ్య విధవమస్తు

లే. మిండముండకు సంపత్సమృద్ధి రస్తు, పరచుతెంపికి నిత్యసౌభాగ్య మస్తు
పదరుఁ బోడికి నీస్సితావాప్తిరస్తు, బలువితంతుకు మైథునప్రాప్తి రస్తు.

వ. అని యట చనునప్పుడు.

215

(ఇక్కడ కొంత గ్రంథపాతమై యుండును)

వ. అనిన గాంధర్వి పరదేశపట్టణంబుల వితంతువులచేత పక్షిమట్టనంబు
సేయించుకొన మరగి నీవెట్లు మమ్ము దలంతువు పదపద విచ్చేయు మనుచు
నీర్వాక్కుటిలం బగు కటాక్షంబునం జూచిన.

216

చ. లవలవ జన్నుదోయి గదలక దోలుకారు మెఱుంగుంగీగలు

గవకవ నవ్వుడాలు దెలికన్నుల మించులు చౌకళింపఁగా

నవనవ యౌవనంబుగల నాటి భవత్పురుషాయితోద్ధతుల్

శివశివ యెన్నిభంగులనుఁ జిత్తములో మఱివగవచ్చునే?

217

వ. కార్యాంతరవ్యాసంగంబున నార్యవాటికిం బోవుచున్నవాడ మనమదన
రేఖాకన్యదర్పణావలోకముపూర్తంబు సుముపూర్తం బయ్యెడు
బోయివచ్చెద నని.

218

— నా గ స్వ ర ము —

శీ. వెడలి పశ్చిమదిశ నాల్గడియ లంత

ప్రాద్దు గలుగంగ నడువీధిఁ బోయిపోయి

కేలిసఖుండును దా నాలకించి చనియె

నాగసారములమ్రోత యన్నాగరికుండు.

219

— పా ము లా ట —

క. నాగస్వరసుషిరసర, న్నాగవరాశ్యాదివిధనానారాగ

ప్రాగల్భ్యప్రకటనా, భోగములై యాడఁజూచ్చె భోగింద్రంబుల్.

శీ. కద్రూమహాదేవిశారావతంతుల మధుకైటభారాధికుడుంగుఁబాన్పు

కృత్యంతునియంపి గండపెండ్రుఁబు భాతుమంతునిచేరి వ్రగహంబు

నక్షత్రవీధి నెన్నడిమి పెద్దగ్రహంబు మూలాలవాలంబు మొదటిదుంప
యాచి భైరవదేవు యజ్ఞోపవీతంబు క్రీడావరాహంబు తోడిజోడు
తే. యర్కనందనుసెలకట్టె యంపకోల, పులుగురాయని తాత్కాలపుణ్యభీష్
కేశకీపుష్పవాసనాకృత్రిమాసి, పర్వతేంద్రంబు తరిత్రాడు పాపజేడు.
వ. ఇమ్మహానాగంబులు మనకుం గార్యసిద్ధి యొనగుంగాక యని చని
ముందట. 222

సీ. కడగోరఁ దీర్చిన కస్తూరిగోల్పోట్టు నెక్కనక్కంబుగాఁ జొక్కమెఱయ
నడ్డంబు ద్రికటాబునై యురన్ స్థలమున గంధసారస్థానకములు మెఱయ
జాల నిగ్గులు గుల్కుపాలజెక్కల కుచ్చు వామకర్ణంబుతో వక్కరింపఁ
బెనచి వెండ్రుకలతోఁ బెనపెట్టి చుట్టిన ప్రాతచెంద్రికవన్నె పొగయమర
తే. జన్నిదంబుగఁ బెనుబాము నవదరించి
యంఘ్రికటకంబు కుల్లుకు ల్లనుచు మొరయ
నాహితుండికగరళవిద్యాధిరాజు
వచ్చె బాములమెంగఁడు వదరులాడు. 223

సీ. పూత్కారపవనంబు పూరించుపుక్కిన
ముసిండిపండులతోడ ముద్దుగురియ
సందిటిసంకుపూసలనడ్డుకటుతుంచి
నాదస్వరోజ్జ్వంభణముల నడఁప
నేడు రుద్రములు నిరుంగేల వ్రేల్లను
వివృతసంవృతిలీల విస్తరింప
నాలాపతాళాంతరాంతరంబులయందు
వి క్కనుశబ్దముల్ చొక్కటముగ

తే. నాగసింధుప్రభేదనానావరాట, రాగగంధర్వలహరికారంభముల
మిహివదరంబుగఁ బాములమెంగఁ డూఁ ధ్రాభోగిరాజులువర్తింప నాగసారము.

వ. టిట్టిభ! యవలోకింపు నారికేళబకజాతీయంబులై యీజగజ్జెట్టి గోడి
 పుంజులు మెడలునిక్కించుచు తొక్కులల్లార్చుచు “గొక్కొక్కో”యని
 కాట్టివ్వి కొవ్వుమిగిలి తరళతారకోద్వృత్తరక్తాంత లోచనమండలంబులై
 యొండొంటిం గదిసి చుఱచుఱఱజూచి యేచిన కోపాటోపంబున
 గుప్పించి యుప్పురం బెగసి చరణాంగుళీకుటిల నఖశిఖాకోటికుట్టనంబులు
 జిరుక* దొగడులెగయకొవక్షన్స్థలంబులు వ్రచ్చి వందరలాడియుం
 ద్రోసియు లాసియు నానాపుటంబులం బుటబుటననడు నెత్తి జొత్తిలు
 నెత్తురు విఱ్ఱగాఁ గఱచియుఁ బఱచియుఁ గొఱకొఱం గొఱుకుముఖంబున
 గురుకుగురుకు మనుచు సవ్యావసవ్యంబుల నోహరిం బక్ష విక్షేపంబులం
 బడలువడనడిచియు నొడిచియు నడికినడికి దప్పించుకొని నడిచప్పుడుగాక
 యుండం గాల్గక్రిందికిఁ దూరియు జీరియు మాటిమాటికి “ఘటఘట
 ఘట” యని కృకాటంబుక్కుల బండసంబులు వోనిముక్కులం
 జెక్కులం జిక్కుగా నొక్కి యిట్ట ట్టనక బిట్టానిపట్టి గాలంపుఁ
 గొంకులభంగి వంక లగుకొంకికత్తులం గడుపులాడిచిగొని చించి చెండాడి
 కొండుక సేపు వాలిసుగ్రీవుల విధంబున, విందానునిదుట చందంబున,
 మురారిచాణూరుల ప్రకారంబున, నేకాంగయుద్ధంబుజేసి చారణగంధర్వ
 గరుడ విద్యాధర క్లాఘనీయంబుగా నమోఘపరాక్రమంబు నలిసి
 నీరవ్రతం బేపార వాఘ్యశీమండలంబునం దమకుఁదార పాయగిలం బడి
 పోటుగండ్ల రొప్పు రుధిరంబులం దొప్పించోగి మూర్ఛాంధకారంబున
 మునుగుచున్నయది.

235

సీ. హా! కుమారస్వామియోపవాహ్యములార హా! మంత్రదేవతాస్వాములార
 హా! కాలవిజ్ఞానపాకకోవిదులార హా! భూతభుక్తికుంభార్దులార
 హా! యహల్యాజారయభనహేతువులార హా! బలాత్కారకామాంధులార
 హా! నిరంకుశమహాంకారనిధులార హా! కామవిజయకాహళిములార

తే. హా ! భాగేంద్రంబులార కయ్యమున నీన్చి
పోవుచున్నారె దేవతాభువనమునకు
మీరు రుభాతిలోత్తమామేనకాది
భోగకార్యార్థమై కోడిపుంజులార.

236.

ప. అని యటపోవుచు నాచక్షిణంబున పైఁడికుండల మొగసాలతోడిది
మాధవశర్మకూతురు మధుమావతిదేవి మందిరంబు.

237.

— మ ధు మా వ తి యి ల్లు —

గీ. సింహశద్వీపమునఁ గాని సృష్టిలోనఁ, బద్ధిసీజాతి లే దనుపలుకు కల్ల
తెఱవ మధుమావతీదేవి దేవకన్య, పద్ధిసీజాతి దోర్లంటిపట్టణమున. 238.

చ. మలయజగంధి యైనమధుమావతి యూర్పులకమ్మఁదావి చెం
గలువల సౌరభంబునకుఁ గాదిలిచుట్టము చక్రవాకులం
గలకల నవ్వు దానిచనుకట్టు తదీయవికాలనేత్రముల్
తొలకరి క్రొమ్మెఱుంగు సయిదోడులు మిండలు గండుమీలకున్. 239.

ఉ. టిట్టిభసెట్టిగారు వినుడీ ! యొకచొక్కపుజోగి రేయి రో
వ టిడి దీనినోఁ గలసి భైరవతంత్రముఁ దీర్చి మెచ్చి సౌ
భాటమునకొ లిఖించె నఖరాక్షరభంగిఁ దెనుంగుఁబద్యమున్
బుట్టువుపే రనాగతము భోగము భాగ్యముఁ బ్రస్ఫుటంబుగన్. 240.

క. ఈతలిరుంబోడికిఁ గల, భూతభవద్భావికాలముల జన్మములకొ
జాతులు ప్రస్ఫుటములుగా, నాళ్లెడు లిఖించెఁ బద్య మల్ల దె కంటే !

సీ. అలకాపురంబున నంగారవర్షం దక్ష గంధర్వపేతికన్య కమలపాణి
యాదివ్యగంధర్వి కవరావతారంబు మధుమావ తోర్లంటిమండలమున
నాగుందరాంగి దత్తారామమునఁ బుట్టు భువన మోహిని చిన్ని ఛోతియనఁగ
నట్టినల్ స్త్రీజాతి యాసానికూతురు చిరకాలమున నదాశివ్యుని గూడి

- తే. పావనం బైన తమిలేటివరిసరమున, వేగికురువాటికాదేశవిసినభూమిఁ
 గోవు లనుపేరిచెంచులకులమునందుఁగడిమిగత్తులయమ్మి నాఁగలుగఁగలదు.
 గీ. కడిమికత్తులమ్మి నిడువాలఁగన్నులు, గండుమీల నడుచు నిుండగీడ !
 ధానిచన్నదోయి ధారాసురత్రాణ, కటకకుంభిసంభకలహంబు. 243

మదాలస

చ. ఈ మధుమావతీదేవి చెలియలు మదాలస *మామామ మిసాలప్పఁగన్వి
 వేదులకొడుకు శ్రీధరునకు ననువులంజెయై యుండు; నాకంఠాక్షిం
 దగిలి యారంజకుం డచ్చోటనే యున్నవాఁ డని విన్నార మచఁగలుచుము
 గాక యనుచు మోసాలం జొచ్చి కత్కొంతరమ్ములు గడచి గాజు
 తోవరిముందట గటకంబళంబులమీఁదఁ బమలోఁ బటపొటవోవుచుం
 గూడియుంగూడకయున్న యప్పచెలియంద్రను మామయాత్మజునిం
 జూచి గోవిందుండు మందస్థితంబున. 244

గీ. ఆహివెట్టిలి జొన్నగడ్డాగ్రహార, వృత్తి యేనూఱునూకలవృత్తమునన
 ననుభవింపుఁడు నీవు మదాలసయును, నరససుసార మింతయు నధునింబు.

గీ. మిన్న కున్నార లిది యేమి మీరు ముగరు
 నీగకును బోకవెట్టినయిట్టిభంగి
 హెచ్చుగుం దింతమాత్ర మేదేని గలదె
 మిగులఁ గోపంబు మీకు లేమియును దోఁచె.

246

చ. అనిన మధుమావతి గోవిందమంచనశర్తతో నిట్లనియె.

247

గీ. ఏమి చెప్పదుము మా కీవు తోఁబుట్టుగ వైనను జెప్పక యడఁపరాదు
 నీదువియ్యంతుండు నిర్భాగ్యుఁ డీతండ యీపోయినట్టిరే యేకతమన
 మామదాలస కేళిమందిరాంతరమున హంసతూలికపాన్పు నందు నొంటి
 నిద్రించి యుండంగ నీవిబంధం బూడ్చి యటు చేయవలసినయట్టు చేసె

* మన.

తే. మధుమదారంభమున మేను మఱచి యపుడు

మోసపోయితి మీనాఁడు ముట్టఁ దెలియఁ

జెలియలికి నాకు గొడ్డేఱుకలకవుటై

బ్రహ్మణుఁడె వీఁడు విశ్వానపాతకుండు.

248

క. నడురేయి మధుమదంబున, నొడ లెఱుంగకయున్న నన్న నోవరిలోనకొ

దడవెను గుడిలో నుండియు, గుడితొల్లను దీసె వీఁడు గోళకుఁ డరయన్.

ప. పాడివంతంబు లెఱిగిన పెద్దవు నీవు మాభాగ్య కృతంబున విచ్చేసితివి

యజ్ఞానకృతంబునకుఁ బ్రాయశ్చిత్తంబు విధింపు మని మఱియును. 250

కా. హాలాపానమదాతిరేకమునఁ బర్యంకంబుపై నొంటి ని

ద్రాలస్యంబున నుటదక్క, మఱి యే యన్యాయముకొ జేయ నే

నేలా పాపము గల్గె? నీభయము వోనే ముట్టెదన్ శుద్ధికై

వాలాయంబును మీనకేతనుని దివ్యశ్రీపదాంభోజముల్.

251

ప. అనిన గోవిందుండు మీరు విటజన ధర్మసూక్ష్మం బెఱుంగ రిది యన్యాయంబు

గాదు వేశ్యాజనంబునకు వావివరుస యెక్కడిది? తొల్లినముచిసూ

దనునకు ననువులంజేయై యూర్వశి యతని కొడుకుఁ గవ్వడిం గామింపదే?

రావణుండు నలకూబరుని రంభోరు నంభోరుహాక్షి రంభం గోడలని.

సంభోగింపక సాగ నిచ్చెనే? వారకాంతను దల్లి, దాసి, యప్ప, చెలియల్లు,

కూతురు, దాదియని కేళికాగేహంబునం బరిహరించుట విటధర్మంబుగాదు.

గీ. జాణతనము గల్గి నవరతనము గల్గి, తెలివి గల్గి మోరతీరుగల్గి

చేయలంతి తనకుఁ జేకూడినప్పుడు, వావి వలదు లంజెవారియింట. 252

ప. అనిపలికి సౌముఖ్యంబు సంపాదించి.

253

చ. వది నెయు, లంజెయుకొ, విటుండు, వై రము లాత్మల నుజ్జగింపుఁ డ

భృదయపరంపరావిభవ భోగము లందుండు మేము వోయివ

చ్చెద మని వారిసత్కృతులు చేకొని మంచనశర్త వెల్లెఁ ద

త్సదన మపారభాగ్యధన సుపద కెంతయుఁ జోద్యమందుచున్. 255

చ. కొడుకులు కూతులుం గలిగి కూడును బాడియుఁ ద్రవ్వె తండ్రు
 విడిముడి లాతుగాఁ గలిగి వెండియుఁ బైడియు నిండ్లలోపల
 దడబడఁ దారు బంధువులుఁ దామరతంపరలై నుఖించువా
 రుడుపతిమాళి మాళి నొక యుష్మేతపూ విడువారు పేడుకన్. 256

సూర్యాస్తమయము ౧౩

చ. అనుచు మధుమాపతిదేవి భవనంబు వెలువడి కట్టాయితం బైన ఘటకాసి
 పుంగవుండు నిగిచెఱుంగు మొన వ్రాసిన పతంగబింబంబుఁ గనుంగొని
 'టిట్టిభ! యదె చూడు, పరుణరాజ వారాంగనావిలాసదర్శనానుకారియై
 'యహర్వతి గ్రంథంబోయె నింక మనకు నేవంకం బడయఁబనిలేదు
 'కుహళీచమకంబుల నారికేశంపు మధువుంగ్రోలి మత్తిల్లి పీఠ ముదిరోద్ధాన
 వీధులం బల్లవాధరకు పుష్పగంధికానృత్యంబులు పగిఱవించెదరు; వారు
 కొందఱు మందిర ప్రాంగణంబున వారాంగనాజనంబులు విచిత్రస్థానంబు
 లనేక రాగంబులం గూర్చి లాస్యాంగం బుత్తమంబుగాఁ జూపెదరు;
 మఱియు నంత రాంతరులం బ్రచ్చేదన సైంధవ ద్విమూఢకస్థిత
 పార్యాభిమార్గాభినయ భేదంబులు రసభావభావనా మోచమధురంబుగా
 కాతోదరు లభినయించెదరు. ఇవ్విధంబున వినోదంబు లిన్నియుం జూడం
 దలంచితిమేని కామమంజరీ గృహప్రవేశంబునకుం గార్తాంతకుండు
 వెట్టిన ముహూర్తంబు సరిగడచు నిపుడు పుష్పనక్షత్రంబున నాల్గవ
 పాదంబు నడచుచున్నయది కాలావర్తవిషనాడి కాస్పర్యనంబులేక
 'యమృతద్వంద్వంబుగూడి యందుబింబాననాధరోష్ఠపల్లవామృత పారణ
 బాధంబునకుం గారణంబు గాఁ గలిగియున్నయది యవ్వేళవాటంబు
 వీధివిటంకం బతిక్రమించి వేవేగం జవలయు నిదె యాటది యొక
 శురపాన్నక్రీడిత క్రీడాభరణంబున గన్నియలం గూడి కందుకక్రీడ
 యొనర్చుచున్నయది దీని నలవోక పోరె నైవం జూడవలయు నని
 పూదర విని

— బంతులాట —

శా. పంచారిం చినలేతచన్నులపయి బ్రాలబముల్ గ్రాలగాఁ
 గాంచీనాపురకంకణకృణనముల్ గర్జింప బాలాజనుల్
 కించిన్న్యంచదుదంచితక్షమముగాఁ గ్రీడించెద రూపుడుమా !
 చంచత్కంచనకందుక త్రయములన్ సేవ్యాపనవ్యంబులన్. 258

— నట్టువునికోడలు —

ప. అనుచుం గలిపయవదంబు లరుగఁ గట్టెదుర నొకనట్టువునికోడలు గోడలు
 నక్కిచూడఁ బొడగని యమ్మచ్చెకంటి మున్ను ద న్నెంటిగినది యగుట
 టిట్టిభున కెఱింగించి గోవిందమంచనశర్మ యి ట్లనియె. 259

క. వ్రాలె నరవిందలోచన, పాలిండులు చూడఁజూడఁ బ్రసవాంత్యమునన్
 వీలా యీమాటలపని? వ్రాలుట చోద్యంబె చక్రవాకులకొదమల్.

ప. అనుచుం జనునప్పడు ముందట నొక నైరికుని గని టిట్టిభునకుం జూపి
 యి ట్లనియె. 261

— నై రి కు డు —

గీ. మాఘమాసంబు పులివలె మలయుచుండఁ
 బచ్చడం బమ్మకొన్నాడు ¹పహరమునకు
 ముదితచన్నులు పొగలేని ముర్దురములు
 చలికి ²నొఱిగోయ కేలుండు నైరికుండు. 262

ఉ. దిక్కరికుంభకూటముల దీకొనుచన్నులు కాములేరివై
 టక్కెపుగండుమీల నునుడాల్కొనుకన్నులు కొమ్మెఱుంగుతో
 నుక్కిపమాడు మేవిభన యొద్దకు గల్గినె యోరుగంటియం
 దక్కలవాడలోని వెల యాంధ్రకుదక్కఁ గిరాట టిట్టిభా ! 263

వ. అనుచు నటచని వేళనాటంబు వెడలి భైరవాలయద్వారంబునఁ బాడి
పంతంబునం గూడిన పౌరవిటలోకంబుం గనుంగొని యేమి ధర్మాసనంబుఁ
దీశ్చంద్రుఁడో యని యడిగిన.

264

— జా ర ధ ర్తా స న ము —

సీ. మును తనకూతు దీముగఁ జూపి రోవట్టు
పరదేశివిటునిచే బణము *గొనియు

ననుపువల్లవుని నన్నకునన్న రప్పించి
యతనిశయ్యకు దాని ననిపిపుచ్చి

కై నేసి తనయింటిదాసి నావిపున
కాతిధ్య మొనరింప ననుమతించె

దాని నాద్విజుఁడు ప్రాతఃకాలమునఁ జూచి
బెడదవెట్టిన యప్పు బెదరదయ్యె

తే. పిల్ల కోపంబుతో నిల్లు వెల్లివచ్చి, తలవరుల కీప్రసంగ మంతయును జెప్ప
వారు రప్పించవచ్చె నీవరుజఱిభి, లంజెత్లయె యిదియు గుల్లాముగాక.

వ. అనిన నజ్ఞఱిభయంబు నొంది సభాసదులకు దండప్రణామంబు నేసి
యాద్రవికు నుద్దేశించి.

266

శా. నీకుం జేసినబాస యెట్టిదియె తుండీరద్విజశ్రేష్ఠ ! మా

రాకాచంద్రనిభాన్య కాకతిమహారాజేనిఁ బుత్రైంచినం

గైకో ; దెట్టులు నేమి సేయుదును ; శృంగారంపు లేదోటలొ

బైకొం గెత్తి, కుచంబు లొత్తి, పరిరంభం బీదు తేగ్రోవికిన్.

267

వ. మమ్ము నూరక రట్టుసేయుట ధర్మంబు గా దనుచున్నయాధూర్తజఱిభి
జూచి యవ్విటలోకంబు “ప్రాడ నొక్కనినిమిత్రంబున భంగపెట్టుట
యుక్తం” బని “నీవు విటధర్మం బెఱింగినవాడ వానతీయవలయు”
ననిన గోవిందుండు.

268

క. కందర్పశాస్త్రవేదులు, నిందుకు హెచ్చాసచింత యేలా సెఱవక
సందేహింపుక గొఱిగిం, పందగు నీజఱిజిజ్ఞాపట్టి రయమునన్. 270

గీ. మక్కుసోణంబుదాకను జెక్కు టాకటి
బోసి నోరుగఁ బండ్లూడఁ బొడుచు టాకటి
గూబ లంటగఁ జెవిదోయి గోయు టాకటి
లంజెతల్లి యొనర్చుకల్లలకు శిక్ష. 271

వ. మాకు దోచిన ధర్మంబుఁ జెప్పితిమి. యథాపరాధంబుగా నీయధమ
జాతిని దండింపుఁడు మఱియు నొక్క విన్నపంబు. 272

మ. స్తరదివ్యాగమకోవిదుల్, మదనశిక్షాశంక్రవిద్యావిదుల్,
సురతారంభమహాధ్వర ప్రవణు, లిచ్చో నుండు వేశ్యావరుల్
తిరమై నాకు ననుజ్ఞ యిం డిపుడు (తార్తీయీకమై యొప్పున?)
ప్రసూపాధంబు సెఱుంగఁబోయెదఁ బునర్భూభామినీవాకికిన్. 273
(ఇక్కడను గొంత గ్రంథపాత మయి యుండును.)

— ని శా ము ఖ ము —

వ. అనంతరంబ భాస్వంతుండు వరుణరాజశుద్ధాంతకాంతానివాసమాణిక్య
దర్పణం బై చరమగిరికటకకాననంబు మాటునం జాటువడియెఁ, గాశ్మీర
పరాగ చ్ఛటాభాసురం బైన సుధారాగంబు నింగి నింగిలీకంబునం బెట్టి
క్రిడోద్ధాతధూర్జటిజటాజూటవల్లిమతల్లికామన్లికాకోరకాకారంబులై తార
కంబులు వియత్తలంబునఁ దళతళ వెలింగె, విభావరీపురంధ్రీకర్ణపూర
చాంపేయ కుసుమ సాదృశ్య సౌభాగ్య సంపత్సంపాదన లంపటంబు లై
భువనప్రదేశంబులు ప్రకాశించె, సెఱసంజయు మనమనకని చీకట్లునుం
గలసి దిక్పాధకూటవాటిలకురుంబంబుల వ్రేలవిడిచిన కురువిందభూసల
పేరునుబోలె పాలుపుమిగిలె నప్పుడు గోవిందశర్మ గోధూళిలగ్నంబువ
క్రిడాభి—4

నార్యవాటికఁ బ్రవేశించి కామమంజరీ చౌర్యరతి విహారసంకేతస్థలంబు
 లైన రథ్యాముఖ శివచత్వరప్రపామంటపంబులు విలోకించుచుఁ గులటా
 ఫాలతలకంబులకుం గుంటెనకత్తియ లగు కొత్తైదుజంగమబోడి తలకుం
 గ్రేఁగంటిచూపునన్నఁ దనరాక యెఱింగింపుచు, నవ్వేళకుం జూడ
 గూఢవిక్తంబునుం, బూర్వపరిచితంబునుం, బురుషశూన్యంబును, వివాహ
 కాలోచితవృత్తస్తనభారవివిధవిలాస విప్రవాసకన్యాసనాథంబును, విశ్రామ
 స్థలంబును, నైన యొక్క తప్పడిసానిమందిరంబున విడిసి, తనరాకజేష
 యాత్రామిషంబున నప్పుజరివిధవచేత నెఱింగింపం బంచి, పీఠభద్రేశ్వర
 స్థానంబువెనుక బొడ్డనబావియందు గృతసంధ్యావందను డై నిజాంతర్గ
 తంబున.

274

ఉ. కంగటికాలు పుచ్చుకొని ఖంగనఁ గాలుకిరిటకూటమున్
 లొంగఁ గొనంగ లేరు, రవి నోరుఁ దటాలనఁ దన్న లేరు, క
 న్నింగల మూని దర్పకుని నేర్చంగ లేరు, లలాటపట్టణో
 త్సంగము చేరు నేయహహ! తక్కుటివేల్పులకై మదంజలుల్. 275

వ. ఆనుచు శివార్చనంబు దీర్చి సుఖాసీనుడై టిట్టిభునితో ని ట్లనియె. 276

మ. పదనాంభోరుహపూత్క్రియాపవన నిర్వాణప్రదీపంబు

... ..

277

చ. పొదలినచీకువాల నడు ప్రొద్దున యాపనగర్వవిక్రియా
 మదమున వింజ మా కిడిన మాడ్కిఁ బురుంబు జనంబు నిద్దురం
 గదలినవేళ నాయెడకుఁ గామినిరానలవాటు సేతకై

... .. నిమిలితాక్షి యై.

278

ఉ. దట్టపునీలిచేల గడితంబుగఁ గచ్చ బిగించి, ద్రిండుగాఁ
 గట్టి కటారికోల కరకంజమునం ధరియించి, గుబ్బుచ

నక్కుట్టనఁ దోపుటంగి తోడి, గ్రక్కున నన్నడురేయి వచ్చి, నా
కట్టెదురం జొహారు లనుఁ గాంత భటుం డయి నవ్వుటాలకున్. 279

ప. అనుచుం బెక్కుప్రకారంబుల నాకాముకుండు పూర్వవృత్తాంతంబు
కట్టనుంగుఁ జెలికాఁడైన కిరాటటిట్టిభ నెట్టితో నుబ్బున నుగ్గడింపుచుఁ
గామమంజరీ సందర్శనోత్కంఠాతీనంకులం బైన చిత్తంబు మన్నఘా
యత్తంబై యుండఁ, గొండంతయాశతో ధార్మికధర్మపతి యెప్పుడువచ్చు
నో యని యువ్వెళూరుచుం దృఢంబు చలించినం, జీమచిటుకన్నను,
జెవివ్రాలంబెట్టియాలించుచు, భామినీవిలోకనోత్సవం బాసన్నంబగుటంజేసి
... ..

దీపంబునుంబోలెఁ బరితాపంబు వహించుచుండ, నంతఁ జుద్రుండు
పురందర హరిద్దరీకుహరగర్భాంతరాళంబున నుండి కంఠీరవంబునుంబోలె
మింటికి లంఘించి మయూఖనఖరంబులం దిమిరకుంభికుంభంబులు వ్రచ్చి
వం దఱలాడి నభ్యోక్తంబున నుడుగణంబు లనుముత్తయంబుల వెడఁజల్లె
నావేళ నిండువెన్నెలగాయఁ బ్రాణనాయకుండు వచ్చుటఁ గని విని
పరమహర్షోత్కర్షంబున. 280

శీ. వీరభద్రేశ్వరాచ్చ నావిధి నెపమున,

... .. 281

కామంజరి

మ. కరపద్మంబునఁ బైఁడిపల్లెరమునం గంధాక్షతల్ వచ్చుక
పూరమున్ వీడెము గొంచుఁ గ్రొత్తమడుంగుం బొన్నట్టునీరంగితో
మురిపెం బొప్పగ వచ్చెఁ జొర్యరతసంభోగాధమై కామమం
జరి గోవిందునియొద్దకున్ శివవసుస్కారచ్చలం బొప్పగన్. 282

క. మోదంబున రాకాచం, ద్రోదయదేవతయుఁబోలె నొయ్యనఁ జని కా
తోదరి గోవిందుని శ్రీ, పాదంబుల కెఱుంగె భక్తిభయలజ్జలతోన్. 283

ఉ. మచ్చికయుం బ్రమోదమును మన్ననయున్ నయమున్ విలాసమున్
మెచ్చును నేర్పడం దనకు మేయిడి మ్రొక్కినకామమంజరికై
గుచ్చియుం గొగిలించె నిటు గుబ్బచనుంగవరెండుక్రేవలకై
బచ్చనివింటిజోడు పయి పైఁబులకంబులు నారువోయంగన్. 284

ప. అనంతరం బాసనాసీను లైన నగ్గోవిందుండు కామమంజరిం జూచి. 285

మ. అరవిందాస్య! తలంచి చూడ నిది యత్యాశ్చర్యమోకాని నీ
సరసాలాపము లాదరించి వినఁగా సంభావనం జూడఁగకై
ఖరపాకం బయి కర్ణరంధ్రముల కంగారంబుగా బిట్టుని
వ్యరముల్ పల్కెడు రాజకీరములు గండుంగోయిల వ్వణియల్. 286

ప. అని జారదంపతులు పూజరివారియింటిముంగిట వెన్నెలలై టనుడి టిట్టి
భునకుం గట్టాడిముత్తియంబునుబోని తప్పడి* సానికూఁతుంగూర్పు నేర్పు
విచారించి సన్నపు బెలుంగునం బూజరిసానిం బిలిచి కనకనిష్కంబుతోడఁ
గూడఁ గర్పూరంబు వీడియం బచ్చేడియచేతిలోనం బెట్టి యాపాద
మస్తకంబువీక్షించి శిరకంపంబు నేసి. 287

సీ. బంగారుతలుపులు పాయంగ ధట్టించి లావణ్యవిత్త మేలా వ్రయిందె
లావణ్యవిత్తమేలా వ్రయింపునుగాక యలిఘాత్ర మేలా వ్రయానపడియె
సలిమాత్ర మాయాన మనుభవించునుగాక విటజనంబుల నేల వెడ్డుకొలిపె
విటజనంబుల కారవేరంబు నేయఁగా నేల నిర్ధింపఁడో యెనయు మగని
తే. సొమ్ముపోక మహాప్రయానమ్మరాక, ప్రజలబాధ నిర్ధకారంభణంబు
లెలమి సిద్ధింప నేమిగాఁ దలఁచెనొక్కొ సరసిజానను డీతలోదరిన్పశించి.

చ. దొరసెమునందు చుట్టుకొని తోరణకట్టె సురోవిభాగముకై
నిరుడు పయోజనోశరమణీయతఁ దాల్చెను, వర్తమానప

త్సరమున నొప్పె హేమకలశంబులబాగున, ముంద టేటికిం

గరినిభయానచన్నుగవ కౌగిలిపట్టులు గాకయుండునే. 289

గీ. నన్నచూపుల బూజిసానిఁ బిలిచి, పసిఁడిటంకంబు పరిరంభవణము నేసి
టిట్టిభునితోడ నేఁడు కూడింపు కూఁతు, నేకశయ్య సహాయసుక్రికి మించ.

క. కన్నెఱక ముడుప వేఱే, సొన్నాటంకములు రెండు చుట్టంబులలోఁ
గన్ను మొఱంగెడు నేర్పును, విన్నాణము మాకుఁ గలదు వెఱి పేమిటికిన్.

వ. అని యనుతింపం జెప్పి బొమలమీఁద వెండ్రుకలు వ్రాలుపూజిసాని
బిడ్డను వెడ్డువెట్టి టిట్టిభునిచేతి కిచ్చి యచ్చ వెన్నెలలం బొరపొచ్చెంబు
లేని మచ్చికల చంద్రమండలంబుమీఁద దృష్టినిలిపి టిట్టిభుండు విన
నిట్లనియె. 292

గీ. కలశపాథోరాశిగారాపునందన ! కల్యాణములు మాకుఁ గలుగఁజేయు
కుసుమకోదండునికూరిమినూమ ! సౌఖ్యాభ్యుదయంబు మా కాచరింపు
రాకావిభావరీరమణీమనోహర ! సంతోషములు మాకు సవదరింపు
శౌరిపట్టపుడేవికూరిమినయిదోడ ! యైశ్వర్యములు మాకు నాచరింపు

తే. మనుచు గొజ్జంగి నీరసు నర్హమిచ్చి
పచ్చకప్పుర మందంద బడిసివైచి
మ్రొక్కి రసురాగసంపద మూరిఁబోవ
జారజాయాపతులు నిండుఁజందురునకు. 293

క. నటులది దోరసముద్రము, విటులది యోర్దల్లు కవిది విరుకొండమహా
పుటభేదన మీత్రితయము, నిటఁగూర్చెను బ్రహ్మ రసికులెల్లను మెచ్చన్.

చ. ముదమున ముక్కినాఁటిపుర మోహనశైలసువర్ణకందరా
పదనుఁడు కాలభైరవుఁడు శంభునిపట్టి సమగ్రవైభవా
భ్యుదయపరంపరావిభవముల్ గృహసేయుఁ గపింద్రకాంక్షిత
త్రిదశమహిరుహంబునకుఁ దిప్పయవల్లభరాయమంత్రికిన్. 295

వ. అని యందఱును యథాసుఖంబుగ నిజస్థానంబుల కరిగి సుఖయించుచుండిరి.

గద్య. ఇది శ్రీమన్నహామంత్ర శేఖర వినుకొండలిప్పయామాత్యనందన

చందమాంబాగర్భపుణ్యోదయ సుకవిజనవిధేయ వల్లభరాగ

ప్రణీతంబైన శ్రీ డాభిరామం బను వీధినాట

కంబున సర్వంబు నేకాశ్వాసము

సంపూర్ణము.

ప ద్య నూ చి క

		పుట.
	పుట.	
అంకుశాఘాత	32	27
*అందు	3,5	17
అందుకొని	31	52
అకలంకస్థితి	24	26
„	27	38
అఖిలప్రపంచం	1	45
అగురుధూపా	33	21
*అట చని	15	48
„	40	10
*అటపోవం	30	16
*అటయుత్తరం	19	44
అటవీసూకర	4	12
*అట్లుపోవం	13	45
అదిగో ! యెత్తి	27	11
అదె దారువన	33	54
అదె నీకుమారిత	35	20
అదె ఖైరవ	28	38
*అదె మాణిక్యపు	12	10
*అదె విద్యేషి	31	43
*అనంతరంబ	35	28
„	49	37
„	52	53
		7

* ఈగుర్తుగలవి వచనములు.

	పుట.		పుట.
కనులినాక్షి	19	కడిమికత్తులమ్మి	44
*కనుధుమావతి	44	కద్రూమనాదేవి	38
కనురి యింక నొక్క	16	కనకాద్రి పతిమాన	3
కారనమెత్తు	36	కన్నెటికముడుప	53
*కావీరపురుషులు	23	కపటాచార	4
ఉ		కప్పురభోగి	30
ఉడుపీథిక్	28	కమలావతారంబు	14
ఉన్నదమత్తకోకిల	35	కరపద్మంబున	51
ఉపమించెద	6	కర్ణాటక్షీతినాథుఁ	2
ఉభయముభావ	40	కలశపాథోరాశి	53
ఎ		కల్లఁజెప్పము	32
ఎందుండి వచ్చితి	33	కారవేల్లుమత	36
ఎందు పోయితి	36	*కార్యాంతరవ్యాసం	38
ఎకనక్కెముగ	12	కానల్నాటి	8
ఎట్టకేలకు	11	కుమ్ములుహవ్య	9
ఏ		కులము దైవతం	21
ఏమిచెప్పదుము	44	కుసుమంబెట్టిన	15
ఓ		కేలఁ గొమ్మించు	35
ఓరుగంటిపురంబు	12	ఓడుకులుఁగూఁతు	46
ఓరుగంటిమాచాంబ	33	ఓనఁగొనంగోడి	10
క		ఓలుచును జేస	19
కంగటికాలు	50	ఓకాగ్రసంఘర్ష	25
కందుకకేళి	15	ఓయిల పంచమ	30
కందర్పశాస్త్ర	49	ఓలదాపునఁదిక్కుటి	22
కక్షనిక్షిప్తవిక	24	ఓన్నెలరేఖతోడ	31
కటిభారంబును	14	గ	
కడగోరఁ దీర్చిన	39	గండాభోగము	13
		గంధవతి	5

పుట.		పుట.
1	*టిట్టిభ ! యమ్మదన	11
7	*టిట్టిభ ! యవలా	42
8	టిట్టిభ నెట్టిగారు	43
36	త	
21	తారకామందార	3
12	తిప్పమంత్ర	4
13	తియ్యనివిడిటి	34
34	*తూర్పుగనుగొని	8
	ద	
29	దట్టపునీలిచేల	50
	దవనపున్నమ	36
32	దాసనపుఋవు	11
16	దిక్కరికుంభ	47
22	దిట్టబాపండు	17
32	దీవించి మంచి	35
33	దొరసెమునందు	52
9	ద్రుతతాళంబున	21
37	ద్వీపాంతంబున	32
7	న	
	నటులదిదోర	53
	నడుచేయి	45
7	నన్నయభట్టు	7
25	నల్లంగొండయు	22
37	నాగస్వరనుషిర	38
45	నిటలమ్మ లవిసి	41
14	నీకుం శేసినబాస	48
	నీకుశానీగుశా	18
10	నున్ననైవలు పెక్కి	40
	పుట.	
	గణనకెక్కిన	
	గతిరసికుండ	
	గన్నెరుఁ బూఁజాయ	
	గరుడ స్తంభ	
	గర్జించి యరసి	
	గార్భస్థిధాంత	
	గీసినవెదురు	
	గోత్రమువారల్లెఁ	
	ఘ	
	ఘాణపుటికుటిర	
	చ	
	చందనంబున	
	చాటుప్రాధిఁ	
	చిత్తముగూర్చి	
	*చిత్తకాలాప్రవేశం	
	*చిత్రావలొకనం	
	చుక్కయొకింత	
	చెలఁగి చెలఁగి	
	చేరవచ్చి వచ్చి	
	జ	
	జనని సంస్కృతంబు	
	జటివోని గడితంపు	
	జవరాలిఁబొడగన్న	
	జాణతనము	
	జిగురుటుండలు	
	ట	
	*టిట్టిభ ! తలపు	

	పుట.		పుట.
నెల్లూరితూము	6	భ	
*నేపథ్యమున	7	భిల్లావతార	6.
ప		మ	
పంచారింఛిన	16		
"	37	మంచన వింటివో	10
పచ్చనిపిండి	22	మంచనార్కు	2
పద్మలోచన	23	మందారవారుణీ	6.
పటుజంఝూ	11	మందవేగంబుతో	29
పరిపాటిఖర్వ	20	మంద్రమధ్యతార	26.
పరివేష్టించి	17	మగసింగంబులు	22
పలికినప్పుడు	18	మచ్చికయుంబ్రమో	52.
పల్లవతస్కరుం	13	మమ్ము నూరక	48
పసేడికోర	36	మలయజగంధి	43.
పాంక్షనీమంత్రి	31	మల్లనమంత్రి	2.
*పాడిపంఠంబు	45	మాఁగిలి మాఁగిలి	10.
పారిజాతంపురబూ	41	మాకుం దోఁచిన	49
పుట భేదన	13	మాఘమాసంబు	47
*పూటవంఠకం	29	మిన్నకున్నార	44.
పూవుంబోడులు	30	మిరుతూరివట్ట	2
పేర్చినసందడిం	36	*మీకునీగండం	41
పొదలినచీకు	50	మీనవిలోచనం	19.
పొలపములు	15	ముంజెపదనైన	37
ప్రక్కలువంచి	9	ముకురవీక్షా	34.
ప్రవేశించి టిట్టిభ	20	ముక్కుసోణంబు	49
ఫ		ముదమునముల్కి	53.
పూర్కారపవనంబు	39	ముద్రికామాణిక్య	25.
బ		మును తనకూఁతు	48
బంగారుతలుపులు	52	ముసిముసినవ్వు	14.

	పుట.		పుట.
మునుగువెట్టిన	17	వాలని నీచన్నులక్	16
మూడుగ్రామగ్రాస	5	వ్రాతెక్ దిక్కులు	28
మోదంబున	51	శ	
ర			
రాజమార్గంబు	20	శనివారసిద్ధి	27
అ		శీతకాలంబు	10
అవతివమండు	26	శీతోపద్రవంబు	9
ల		స	
లంజేవారికి	35	సంకృతిపూతిమాష	30
లవలవజన్ను	38	సంగాసంగ	17
లెన్నగాక కిరాట !	32	సంధివిగ్రహ	29
వ		సత్యవ్రతాచార	4
పదనం బిందిరా	23	సన్నచూపుల	53
పట్టి వెదురుమోపు	41	సప్తపాతాళ	20
పదనాంభోరుహ	50	సరివత్తు రీది	6
పది నెయు లంజే	45	సారాచారము	6
పాచాలసురధునీ	3	సారెకు సారెకే	19
పాహకుండెక్కి	16	సింగనామాత్య	2
*విచారించిన నది	29	సింహశద్విప	43
విజ్ఞోడుపడ	18	స్థూల ద్విత్రి	9
*విహారంబున	30	స్తరవివ్యాగము	49
వీడిచె తెల్లనాకు	29	హ	
వీరభద్రేశ్వరా	51	హర! హర! యంత	26
వీరు మైలార	27	హల్లీసక	6
వెడలి పల్లిమదిశ	38	హా! కుమారస్వామి	42
వెనుకకు మొగ్గ	27	హాటకగర్భ	5
వ్యూమగ్రాహ్యనిత	36	హాలాపానమదా	48
		హా! హా! నృపాలసిం	41

క తిన ప ద ము ల కు అర్థ వివరణము

పద్యసంఖ్య.

2. త్రై శంకవము = త్రి శంకుని (హరి శ్చంద్రుని తండ్రి) కొఱకు నిర్మింపబడినది.
3. ద్యౌవాపృథ్వలు = భూమ్యాకాశములు; చంద్రాశవము = వెన్నెల.
4. ప్రాలంబనైష్యము = కంతహారమనెడి యలంకారము.
5. అభ్యర్థుడు = హితుడు.
13. ప్రత్యగ్ర = నూతనమైన.
17. రారాజు = దుర్యోధనుడు; రైరాజు = కుబేరుడు.
20. శ్రుతపర్వతము = వినుకొండ.
24. విస్మయర = వ్యాపించు.
32. వారుణి = మధ్యము; కర్కరము = కుక్క.
41. పునర్భవు = మాఱుమనువు చేసి కొన్నస్త్రీ; సంధుక్షణము = రాజు బెట్టి పెంపొందించుట.
42. జలప్రాసనఘ = మొలము; జటిగొన్న = సరిగచుట్టిన.
45. అక్కిలజేయు = ముడుచుకొన; జేయు; పండు = సందు (మధ్య

పద్యసంఖ్య.

- ప్రదేశము) లోనికిఁ జేర్చు; ఇరుచంబడ = కుదియబడ; గుమ్మడిమూట = గుమ్మడిపండువలె గుండ్రమగుమూట.
46. తోపురెంటము = జంటనేత నేసినయెఱ్ఱదుప్పటి; నఖంపవము = గోరువెచ్చని.
47. ప్రాలేయము = మంచు.
50. తోటడు = గుడ్డగుబ.
51. మూలి మూలి = ఆగియూగి; పూగొమ్మ = పూగొమ్మ.
52. వలతీరు = కుడివైపుగతి; కాకుని కులు = శకునశాస్త్రజ్ఞులు.
53. దమ్మదార = ధర్మదార (యుద్ధాంత జ్ఞాపకముగా నూడెడి బాకా) శబ్దమునకు ప్రాకృతరూపము.
56. జేపాడి = ఉదయము; పిచ్చిలము = చిక్కగఁ బేరుకొన్నది. గోత్రఫలనము = మఱొక నాయక నామ ముచ్చరించుట.
59. ప్రావృట్కాలము = వర్షర్తువు.

పద్యసంఖ్య.

60. ఉత్పన్నము = ఎగిరిపోయిన గడ్డి
కప్పగలది; కంకటి = మంచము.

62. త్రసరించు = ఎగతాళి చేయు;
సాబగువీడు = చెఱుగుమాయు =
బహిష్కరము.

63. కాశీరక్షోధము = కుంకుమప్రాడి.

68. పచరించు = ప్రకటించు; దిస్సు
వాలు = దిస్సుమను; వైణవ
కాష్ఠము = వెదురుకట్టి; బరిగోల =
ములికి.

69. పుటభేదనము = పురము; కట
కారుడు = మేదరి.

71. తారము = వెండినాణెము; వల్లు
వము = రొక్కపుజాలె; పటిష్ఠవ
కోణము = సన్ననిబట్టయంచు.

73. గండాభోగము = చెక్కిల్లయం
దంతట.

75. ఘటిభారము = కుండబరువు; పటి
తాళించు = బెళుకుసూపు.

77. మైలసంత = ఊరివెలుపల నిమ్మ
జాతులొకేర్పఱచినసంత; సుస
రభేత్తు = రోమనాశని.

80. సజ్జికము = మనోజ్ఞము.

81. నిర్వాసము = జిగురు.

82. పురుషాయితము = ఉపరతి.

84. పాలము = ప్రకాశము.

85. కృకాటిక = అపటువు = పెడతల.

పద్యసంఖ్య.

86. కుసుమ = కుసుంబరంగు; అప్ప
సము = అపశ్యము.

88. నోవు = బాధ.

90. పంచారిం చిన = కుదురునిండిన;
ణిసిధాత్వర్థము = చుంబనము.

92. పినాళము = నేళాకోళము; టా
టాలు = వృద్ధపుమాటలు.

95. నిచ్చరించు = పైకివ్యాపించు.

101. మొరవంక = అంచెవలె వంక
నైన; జంగాళముగ = పొడవుగా.

103. తిరుగుటెద్దు = గానుగెద్దు;
ప్రతోదము = కొరడాపంటిజూక.

105. దాత్యూహము = వానకోయిల;
మోహరివాడ = నైనికులుండుపేట

106. నైచిగుడు = కుట్టుపనివాడు;
కంచెల = అవికె. [నెట్టనైన.

108. గోరంటయెఱ్ఱ = గోరంటాకున

112. గనవ = పెద్ద; పంకదార = గవ
నికి ముందటిద్వారము.

114. అక్కలవాడ = పంటపూటి
శృంధుప్రదేశము.

115. ఆలువరి = కోటప్రాకారము
యొక్కవస్త్రము.

125. త్రిక్కటి = ముక్కోణము;
నాసీరము = సేనాముఖము.

128. గవడ = పెద్ద

131. జనంగముడు = మాలడు;
మధ్యానధ = మొలను గట్టబడిన.

పద్యసంఖ్య.

133. శంభళి = కుంభేనకతై.
 134. జీలగండము = పూతపసుపు.
 136. ఉరుమ = వాద్యవిశేషము.
 138. తన్వవలగ్నము = సూక్ష్మమయిన నడుము.
 142. హొన్నాశంబు = బాగారుపిడి; మిసిమితుడు = అలసినవాడు.
 143. నెట్టికసీల = అడ్డిగసీల; గొరగ పడుచు = భక్తురాలు.
 147. శీధువు = మద్యము.
 153. కోయప్పి = కొక్కర; మైరేయము = మద్యము.
 157. బంధకి = జారిణి. [బాపడు.
 159. లేడంగ = వెడకంగ; బాడు =
 166. లప్పలు = సమృద్ధి. [చు.
 168. బటివోవు = హద్దుమీటివర్తిం
 169. విశ్వస్త = విధవ; సావర్ణ = సువర్ణమయమైన; సుషమ = శోభ.
 175. పెరుమాళ్ళు = విష్ణువు (శివ పూజకు బనికిరాకున్నను మొగలి పూవును విష్ణుపూజనమున నుపయోగింతురు.)
 188. కటకము = రాజధాని.
 192. మయ్యెర = మెద్రుకలవలె సన్ననగుతంతులచే గూర్చినతూలిక; ఈవిషయ = ఇష్టంగలిగినంత.
 194. గాంధర్వి = వేశ్య; అడియాలము = గుర్తు.

పద్యసంఖ్య.

196. యాయజ్ఞాకుడు = యజ్ఞమును చేయువాడు.
 197. వివర్తము = నృత్యము.
 199. దొరగూర్చు = సరిగాఁజేరి యుండు.
 201. శ్రీవర్ధస్వంబు = సిరివర్ధిలుగాక యని దీవించుమంత్రము.
 205. కారవేల్లము = కాకర.
 206. పుల్లసిలు = కందు.
 207. ఈరసము = అసహ్యము; లేబడు = లేతవడు.
 208. వ్యామము = బార.
 209. తెమల్చు = తృప్తిపఱచు.
 210. ఉప్పరమెత్తి = వైకిలేవనెత్తి.
 212. నాడింధముడు = అగసాలె; కమ్మరి.
 216. కట్టనము = ఒణియక.
 221. ప్రగహము = పగము.
 222. నెలకట్టె = బాణము.
 223. ఆహితుడికుడు = పాముల నాడించువాడు.
 224. కటుతుంటి = సారకాయబుట్టి; మిహి = శ్రేష్ఠమయిన.
 226. నల్ల = ఆశ్చర్యార్థకము.
 228. ఉరభము = పొట్టెలు.
 230. తస్సి = డస్సి; తట్టువాణు = చిడుకబుధు.
 231. ఆగ్గుండము = పోరు.

పద్యసంఖ్య.

232. క్రోష్టావు=నక్క; మేంతము=
మేషము; విడకము=గొట్టె; మచ్చు!=
ఆశ్చర్యార్థకము.

233. కలుకోడి = తాతికోడి.

234. జొత్తు = ఎలువు.

235. తొగడు=గంటు; కృకాటము=
పెడతల.

236. యభనము = దుర్గతి.

240. రోపట్టిడి = ధనమిచ్చి.

244. జీవరి = చంద్రకాల.

245. ఆహిపెట్టు = తాకట్టుపెట్టు.

248. నీవి = పోకముడి.

249. గొడ్డేలు = పృథా.

256. శ్రవ్వితండమై = పృథ్వియై;
విడిముడి = ధనము; లాతు =
ఎక్కువ.

257. ఘటకాసి = కాశ్మీ; కుహళీచ
షకములు = పాతులనెడుగిన్నెలు.

259. నట్టుపుడు=వేశ్యలకు నాట్య
మునేర్పువాడు.

262. సైరికుడు = వాగటిలో
భూమి దున్నువాడు; కర్షకుడు;

పద్యసంఖ్య.

ముర్దురములు = కుమ్ములు; ఒఱ
గోయక = లక్ష్యపెట్టక.

263. ఒడ్డు = ఇతరులు; ఉక్కివ
మాడు = కేలిసేయు.

265. పిళ్ల=అఱవ; జఱిలి = వేశ్య
మాత.

267. తుండీరము = దక్షిణదేశము.

271. సోణము = నాసామూలము.

273. తార్తీయికము=మూడవది.

275. కంగటికాలు=మంచపుకోడు.

278. చీకువాలు = చీకటి; వింజమా
కిడినమాడ్కి=వింధ్యపర్వత మడ్డ
గించినట్లు.

286. అంగారము = నిప్పు.

289. దొరసెము = నిరుటికి ముంద
తేడు.

291. సొన్నాటంకములు = బంగరు
నాణెములు; పెద్దుపెట్టి = తొర్చి
కూర్చి.

293. బడిసిపైచు = హారతియిచ్చు;
మూరిచోపు = పెచ్చుపెరుగు.

చెన్నపురి: వావిళ్ల రామస్వామిశాస్త్రిలు అండ్ సన్స్ వారి
'వావిళ్ల' ప్రెస్సున ముద్రితము—1960.

